

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**TÜRKÇE İLE İNGİLİZCE ZAMAN - GÖRÜNÜŞ
SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

KATERYNA IEFREMENKO

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

HAZİRAN 2016

**TÜRKÇE İLE İNGİLİZCE ZAMAN – GÖRÜNÜŞ SİSTEMLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI**

KATERYNA IEFREMENKO

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

HAZİRAN 2016

Kateryna IEFREMENKO tarafından hazırlanan “Türkçe ile İngilizce Zaman-Görünüş Sistemlerinin Karşılaştırılması” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY~~ ~~ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi Türk Dili Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hakan AKÇA

Türk Dili, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Başkan : Prof. Dr. Fatma ÖZKAN

Türk Dili, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Doç. Dr. Eyüp BACANLI

Türk Dili, TOBB Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 22 /06 /2016

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Suna BAŞAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Kateryna IEFREMENKO

22.06.2016

TÜRKÇE İLE İNGİLİZCE ZAMAN – GÖRÜNÜŞ SİSTEMLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI
(Yüksek Lisans Tezi)

Kateryna IEFREMENKO

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Haziran 2016

ÖZET

İnsanlık tarihinin her aşamasında zaman problemi önemini korumuştur. Tarihçiler, felsefeciler, pek çok bilim adamı uzun zamandan beri bu konu üzerinde durmuşlar; edebiyat uzmanları ve dilbilimciler ise özellikle geçen yüzyılda bu konuyu ayrıntılı olarak incelemeye başlamışlardır. XX. yüzyılda dilbilimciler genellikle fiil zamanını morfolojik sistemin söz diziminde yansıtılan gramer kategorisi olarak görüyorlardı. Ancak zaman anlamı taşıyan fiil biçimleri bugünlerde incelenmektedir. Genel dil teorilerine göre zaman üçe ayrılır: Geçmiş (olay şimdiki zamandan önce oluyor), şimdiki (olay şimdiki zamanla birlikte oluyor) ve gelecek zaman (olay şimdiki zamandan sonra oluyor). Fakat bu sınıflandırma her dil için geçerli değildir. Nitekim Türkçede geçmişten geleceğe kadar her zamanı içine alan geniş zaman ayırt edilmiştir. İngilizcede ise geçmişte gelecek zaman şimdiki veya geçmişte olan belli noktalara ilişkili olay-sonrasını ifade eder. Zaman kategorisi görünüş kategorisiyle yakından ilgilidir. Bitmiş ve bitmemiş görünüş her zaman türünde farklı fonksiyonlara sahiptir. Dolayısıyla zaman ve görünüş aynı sistemde bir bütün olarak görülür. Görünüş kavramı Türkçede tam olarak bilinmemekte, zaman-görünüş-kip kategorileri bölünmez bir sistem olarak görülmektedir. Zaman kategorisi, dil çalışmalarında aslında kip ve görünüş kategorilerini içeren beş basit ve onlarca bileşik zamana ayrılmıştır. Biz bu çalışmamızda, genel dil teorisine göre İngilizce zaman-görünüş sistemini esas alarak Türkçedeki zaman ve görünüş kategorilerini açıklayacağız.

Bilim Kodu : 301
Anahtar Kelimeler : Zaman, Görünüş, Karşılaştırmalı Dilbilim
Sayfa Adedi : xv + 125
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Hakan AKCA

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE TENSE-ASPECT SYSTEMS OF TURKISH
AND ENGLISH
(M. Sc. Thesis)

Kateryna IEFREMENKO

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
June 2016

ABSTRACT

Humankind has been interested in the problem of time at the every stage of its development. It started to attract attention of historians, philosophers, and scientists a long time ago, and only in the beginning of the previous century linguists and scholars began to conduct researches on this topic. In the XXth century philologists mostly studied the problem of grammatical category that reflects in morphological system and syntactic structure of the verb tenses. However, studying of the system of verb forms is also relevant nowadays. According to the general language theory, time is divided into the past (action takes place before now), the present (action takes place simultaneously with the present moment), and the future (action happens after the present moment). However, this classification is not valid for every language. Thus, there is so-called 'aorist' tense that involves broad tense starting from the past and continuing to the present. As for English, it includes the future-in-the-past tense that is used to refer to the future from the perspective of some point in the past. The category of tense is closely interrelated with the category of aspect. Perfect and imperfect aspects perform different functions depending on the tense it is used with. Consequently, the category of tense and the category of aspect should be viewed as a whole system. The concept of aspect is not implicitly known in Turkish language. Tense-aspect-mood categories are viewed as an indivisible whole. Thus, there are five simple tense and dozens of compound tenses that actually comprise of aspect and mood. In our research, we will describe tense and aspect categories of the Turkish language at the example of the English language model using the general language theory.

Science Code : 301
Key Words : Time, Aspect, Comparative Linguistics
Page Number : xv + 125
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Hakan AKCA

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı bitirmek kolay değildi ama hayatımdaki insanlar bu mücadelecî yolu güzel bir tecrübeye döndürdüler. Bana bu yolda yardım eden herkese teşekkür ederim. Öncelikle, bana maddî ve manevî destek veren anne ve babama tüm kalbimle teşekkür ederim. Bana Türkiye’de yüksek lisans yapma imkânı veren Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanına teşekkür ederim. Onların sayesinde dört yıl boyunca derslerimden başka hiçbir şeyi endişe etmedim. Tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Hakan AKCA’ya ilgisi, anlayışı ve tavsiyeleri için çok minnettarım. Onun sayesinde Türkçenin ne kadar güzel ve zengin bir dil olduğunun farkına vardım. Ayrıca, Ankara’yı evim gibi hissettiren ve benimle unutulmaz bir zaman geçiren değerli arkadaşım Atefeh Rezaei’ye teşekkür ederim. Sonuncu ama son derece önemli olarak, bu insanları hayatıma koyan, yolumu gösteren ve bana güç veren Tanrı’ya şükrederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xi
KISALTMALAR.....	xv
1. GİRİŞ.....	1
2. ZAMAN VE GÖRÜNÜŞ KAVRAMLARI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	7
2.1. Felsefede ve Bilimde Zaman Kavramı.....	7
2.2. Dilde Zaman Kavramı.....	8
2.3. Reichenbach'a Göre Zaman	9
2.4. Comrie'nin Zaman Kuramı	15
2.4.1. Salt zamanlar	16
2.4.2. Göreceli zamanlar.....	20
2.5. Görünüş Kavramı	23
2.5.1. Comrie'nin Görünüş Kuramı.....	26
2.6. Sonuç.....	30
3. İNGİLİZCEDE ZAMAN VE GÖRÜNÜŞ KATEGORİLERİ.....	33
3.1. İngilizcede Zaman Kategorisi	33
3.1.1. Şimdiki zaman	34
3.1.2. Geçmiş zaman	37
3.1.3. Gelecek zaman.....	39
3.1.4. Geçmişte gelecek.....	39

	Sayfa
3.2. İngilizcede Görünüş Kategorisi.....	43
3.2.1. İlerleyici Görünüşü (Progressive Aspect)	44
3.2.2. Alışılmış görünüşü (The Habitual Aspect).....	47
3.2.3. Bitmişlik Görünüşü	48
3.3. Sonuç.....	51
4. TÜRKÇEDE ZAMAN VE GÖRÜNÜŞ KATEGORİLERİ	53
4.1. Türkçede Zaman Kategorisi	53
4.1.1. Geniş zaman	56
4.1.2. Şimdiki Zaman	57
4.1.3. Geçmiş zaman	59
4.1.4. Gelecek zaman.....	62
4.2. Türkçede Görünüş Kategorisi	63
4.2.1. İlerleyici görünüş.....	67
4.2.2. Alışılmış görünüş.....	68
4.2.3. Olasılık görünüşü.....	69
4.2.4. Bitmiş görünüş.....	69
4.3. Türkçe Zaman-Görünüş-Kip Eklerinin Çok Fonksiyonluluğu	70
4.3.1. –A ² r eki.....	71
4.3. 2. –(I)yor eki.....	72
4.3.3. –AcAk eki.....	72
4.3.4. – DI eki	72
4.3.5. –mİş eki	73
4.4. Sonuç.....	73
5. TÜRKÇE VE İNGİLİZCE ZAMAN-GÖRÜNÜŞ SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ	75
5.1. Türkçe ve İngilizce Karşılaştırmalı Zaman İncelemesi.....	76

	Sayfa
5.1.1. Şimdiki zaman	76
5.1.2. Geçmiş zaman	83
5.1.3. Gelecek Zaman	88
5.2. Türkçe ve İngilizce Karşılaştırmalı Görünüş İncelemesi	91
5.2.1. Bitmiş görünüş.....	91
5.2.2. İlerleyici görünüş.....	103
5.2.3. Alışılmış görünüş.....	110
5.2.4. Olasılık görünüşü.....	111
5.3. Sonuç.....	112
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	113
KAYNAKLAR.....	121
ÖZGEÇMİŞ.....	125

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. Reichenbach'a göre zaman türleri	14
Çizelge 3.1. Zaman kategorilerindeki güçsüz ve güçlü mensupların gösterilmesi.....	42
Çizelge 3.2. Görünüş kategorisinin etkileşimi ve görünüşün güçsüz ve güçlü unsurlarının gösterilmesi	49
Çizelge 6.1. Türkçe ve İngilizce Zaman ve Görünüş Fonksiyonlarının Karşılaştırılması.....	117

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Zamanların zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi.....	9
Şekil 2.2. Olayların zaman çizgisinde gösterilmesi	15
Şekil 2.3. Olayların şimdiki zamana göre gösterilmesi.	16
Şekil 2.4. Görünüşsel karşıtlıkların sınıflandırması.....	29
Şekil 4.1. Türkçede zamanların zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi	56
Şekil 4.2. Johanson'un görünüş kuramı	66
Şekil 4.3. Kiplik türlerinin gösterilmesi.....	71
Şekil 5.1. Şimdiki zamanın zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi	77
Şekil 5.2. Şimdiki andan önce başlayan ve şimdiki anın ötesinde devam eden olayların zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi.....	78
Şekil 5.3. Şimdiki zamanın gelecek zaman fonksiyonunda kullanımının zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi	82
Şekil 5.4. Şimdiki zamanın geçmiş zaman fonksiyonunda kullanımının zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi.....	83
Şekil 5.5. İngilizce geçmiş zamanın zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi	85
Şekil 5.6. Geçmişte olan eylemlerin ardışıklığının zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi.....	85
Şekil 5.7. Gelecek zamanın zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi	88
Şekil 5.8. Geçmişte gelecek zamanın zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi	90
Şekil 5.9. Şimdiki zamanda bitmişlik görünüşünün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi.....	92
Şekil 5.10. Yakın geçmiş zamanın zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi	93
Şekil 5.11. Türkçe şimdiki zamanda bitmişlik görünüşünün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi.....	94
Şekil 5.12. Türkçe yakın geçmiş zamanın zaman çizgisinde gösterilmesi	95
Şekil 5.13. Konuşma zamanından önce başlayıp, konuşma zamanında da devam etmekte olan eylemlerinin zaman çizgisinde gösterilmesi	96
Şekil 5.14. Geçmişte bitmişlik görünüşünün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi.....	97

Şekil	Sayfa
Şekil 5.15. Geçmişte bir süre alan bitmiş eylemlerinin zaman çizgisinde gösterilmesi .	98
Şekil 5.16. Türkçe geçmişte bitmiş görünüşün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi.....	100
Şekil 5.17. Gelecekte bitmişlik görünüşünün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi.....	101
Şekil 5.18. İngilizce gelecekte bir süre alan bitmiş eylemlerinin zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi	101
Şekil 5.19. Geçmişte gelecek zamanda bitmişlik görünüşünün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi.....	103
Şekil 5.20. İngilizce geçmişte gelecek zamanında bir süre alan bitmiş eylemlerin zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi	103
Şekil 5.21. İlerleyici görünüşün biçimsel gösterimi.	104
Şekil 5.22. Şimdiki zamanda ilerleyici görünüşün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi.....	105
Şekil 5.23. Şimdiki zamanda sınırlı süreden daha uzun gerçekleşen eylemlerinin zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi	106
Şekil 5.24. Geçmişte ilerleyici görünüşün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi.....	107
Şekil 5.25. Geçmiş zamanın ve geçmişte ilerleyici görünüşün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi.....	108
Şekil 5.26. Gelecekte ilerleyici görünüşün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi	109
Şekil 5.27. Geçmişte gelecek zamanın ilerleyici görünüşün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi.....	110
Şekil 5.28. Geçmişte alışılmış görünüşün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi.....	111
Şekil 5.29. Türkçe geçmişte olasılık görünüşünün zaman çizelgesi üzerinde gösterilmesi.....	112

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
Alm.	Almanca
E	Moment of event (Olay anı)
Fr.	Fransızca
İng.	İngilizce
K	Konuşma anı
O	Olay anı
R	Referance point (Referans noktası)
Rus.	Rusça
S	Moment of speech (Konuşma anı)
T	Türkçe

1. GİRİŞ

Zaman, modern yaratım ve görünümünün en önemli birleşenlerinden biridir. Zaman evrensel ve çok boyutlu bir kategoridir. Zaman kavramı fizik, felsefe, psikoloji, dilbilim gibi farklı bilim dalları tarafından incelenmektedir. Fizik, felsefe, psikoloji bilimlerinden alınan bilgi birincildir. Bu sebeple dilbilimdeki zaman kavramını incelerken söz konusu bilim dallarını dikkate almak gerekir. Bu bilimlere göre zaman, dünyadaki bilimsel görünümünün temel kategorisidir (Darbanova, 2010).

Problem

İnsanlar zamanı aralık açısından algılıyorlar, zamansal ilişkiler hakkında konuşma şeklimiz bunu ispatlar. Biz bir olayı uzatmak ya da kısaltmaktan, geleceğe doğru yöneltmekten ya da geçmişe geri döndürmekten bahsediyoruz (Binnick, 1991: 9). Dilbilimciler zaman araçlarını anlatırken aralık-zaman benzerliğine yani zaman çizgisine dayanıyorlar. Zaman çizgisi her iki taraftan sonsuza uzanan ve üç bölüme (geçmiş, şimdiki ve gelecek) ayrılmış bir çizgidir. Comrie'ye göre olay ya şimdiki zaman ile birlikte, ya şimdiki zamandan önce ya da şimdiki zamandan sonra gerçekleşir. Zaman çizgisi üzerinde geçmiş zaman sol tarafta; gelecek zaman ise sağ tarafta gösterilebilir. Şimdiki zaman ise çizgide sıfır (0) ile işaretlenecektir.

Zamanı böyle göstermek çoğu kişinin zamanı daha kolay kavramasını sağlamaktadır. Ayrıca böyle bir gösterim geleneksel Batı felsefesinin zaman anlayışıyla da örtüşmektedir. Fakat yine de bazı toplumların aslında zamanı farklı şekilde kavramsallaştırdıkları tespit edilmiştir. Örneğin, Türkiye Türkçesi bu şemaya uymaz. Çünkü Türkçede geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanın dışında bir de geniş zaman vardır.

Bilgegil'e göre fiil üç zamandan biriyle ilgili bulunur: Bunlar; başlangıç, sözün söylenişi olmak üzere; geriye doğru geçmiş (mazi), ileriye doğru gelecek zaman (istikbal), söyleme anıyla hâlden teşekkül eder. Türkçede bir de bu üç zamanı içine alan geniş zaman (muzari) vardır." (Bilgegil, 1982: 29).

Ediskun (1992: 170-171) Comrie'nin zaman çizgisine dayanarak dil bilgisinde üç ana zaman olduğunu, bu üç ana zamandan biri olan geçmiş zamanda eylemin yapıldığının kesin ya da şüpheli olarak ifade edilebildiğini söyler ve bu sebeple onu iki anlamlı bir geçmiş zaman olarak benimser. Bundan başka geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanları kapsayan bir de her zaman ya da geniş zaman olduğunu bildirir. Böylece Ediskun her eylemin beş zamana bağlanabileceğini söyler. Ayrıca, Ediskun 'Türk Dilbilgisi' adlı çalışmasında Türkçede, bütün fiillerin iki büyük kipte toplandıklarını bildirir. Bu kipler, bildirme ve dilek kipleridir. Bildirme kipleri, bir eylemin yapıldığını, yapılmakta olduğunu ve yapılacağını bildiren kiplerdir. Dolayısıyla Ediskun, zaman ve bildirme kipi kavramlarını bir tutmuştur.

Vardar'a göre 'Türkçede eylemler yalın ve bileşik zamanlar olarak ikiye ayrılırlar. Yalın zamanlar şunlardır: Geçmiş zaman, şimdiki zaman ve geniş zaman. Bileşik zamanlarsa hikâye, rivayet, koşul bileşik zamanlarıdır. Bunlara bir de katmerli bileşik zamanlar eklenir' (Vardar, 2002: 228).

Görüldüğü gibi Türkiye Türkçesi dil bilgisinde genel olarak beş ana zaman (şimdiki, geniş, gelecek, bilinen ve öğrenilen geçmiş zamanlar) vardır. Türk dilbilimciler genellikle Türkçedeki zaman ekleri ile bildirme kiplerini birleştirmişlerdir. Bununla birlikte yalın kip üzerine ek-fiilin bir kipinin eklenmesiyle kurulan bileşik zamanlar da vardır. Türkçede bildirme ve isteme kipleri üzerine gelen ek-fiilin üç kip ekiyle kullanılması ($-D^2I^4$, $-mI^4ş$ ve $-sA^2$) birleşik zamanlı çekimi sağlamaktadır. Böylece, hikâye (öykülü), rivayet (söylentili) ve şart (koşullu) bileşik zamanları ortaya çıkmaktadır. Örneğin, geleneksel gramer çalışmalarında, *yap-(t)-yor-du* fiili şimdiki zamanın hikâyesi olarak bilinir. Oysa bu durumda *-yor* eki şimdiki zamanı değil, süreklilik fonksiyonunu taşımaktadır. Dolayısıyla bu yapı için "Şimdiki Zamanın Hikâyesi" yerine "Geçmişte İlericilik" demek daha uygun olacaktır.

Ne yazık ki Türkçede *görünüş* kavramı tam olarak bilinmemektedir. Nitekim Zeynep Korkmaz, Türkiye'de dilciler arasında görünüş konusunun şimdiye kadar doyurucu bir biçimde ele alınmadığını, bu konuda bir görüş birliğine henüz ulaşılmadığını söylemiştir (Korkmaz, 2003: 577). Türk dilbilimciler arasında Dilaçar (1971, 1974), Demir ve Yılmaz (2003), Benzer (2012), Bacanlı (2008, 2009), Aslan Demir (2014) gibi dilbilimciler görünüş kavramını tanımlamaya çalışmışlardır.

Dilaçar, görünüşü fiillerin belirttiği vakaları; süresi, gelişmesi ve bitmesiyle ilgili bütün biçimleri kapsayan dil bilgisi zümresi olarak tanımlamıştır (Dilaçar, 1974: 167). Dilaçar başka bir çalışmasında görünüşün; filde, geçmişlik, şimdikiçlik, geleceklik gibi zamanlardan ayrı olarak bitmiş veya bitmemiş görünüş esasına dayanan ayırt edici bir dil bilgisi sınıflandırması olduğunu belirtmiştir (Dilaçar, 1971: 474).

Benzer '*Fiilde Zaman, Görünüş, Kip ve Kiplik*' adlı kitabında görünüşü iki birleşen kuramı adı altında dil bilgisine ve sözlüğe dayalı olarak ikiye ayırmıştır. Dil bilgisine dayalı görünüşü bitmişlik, bitmemişlik ve yansız olarak üçe; sözlüğe dayalı görünüşü de durum, etkinlik, tamamlanma, başarma ve de ani durum türü ile beşe ayırmıştır (Benzer, 2012: 109-110).

Ayrıca, Bacanlı'nın (2008) –miş eki ile ilgili önemli bir çalışması vardır. Dilbilimciye göre –miş eki, ontolojik ve genetik olarak bir 'görünüş' alt kategorisi olan sonuçsallıktan türemiş olmasından kaynaklanan 'sonuçsal (resultative)'ve 'bitmişlik (perfect)' anlamları sıklıkla gözlemlenir.

Demir ve Yılmaz'a göre zaman gösterdiği düşünülen eklerin çoğunun geçmiş - şimdiki - gelecek şeklindeki gerçek zamanla ilişkisi yoktur. Aslında Demir ve Yılmaz bu konuda Lars Jonanson'un görüşünü esas almışlardır. Lars Johanson'un anlayışına göre geleneksel ayırmda 'zaman ekleri' olarak verilen ekler, aslında sadece zamanı değil, konuşanın olaya bakış açısını da gösterir (Demir, Yılmaz 2003: 187-189).

Dolayısıyla Türkiye Türkçesindeki görünüş ile ilgili en kapsamlı çalışma Lars Johanson'un Almanca yazılmış '*Aspekt im Türkischen. Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems.1971*' adlı çalışmasıdır. Jonanson'a göre bir olayı, dil düzeyine getirebilmek, yani ifade edebilmek için eylemin çekimlenmesi gerekmektedir. Bakış kavramının temelini, olayın, "başlangıç sınırı", "bitiş sınırı" veya "süreç"ine yönelik bakış teşkil etmektedir.

Çalışmamızda, daha önce belirlediğimiz gibi, Türkçe ve İngilizce zaman-görünüş sistemini karşılaştıracğız. İngilizce, şimdikiye kadar en çok tanınmış ve üzerinde pek çok araştırma yapılmış bir dildir. Şüphesiz, İngilizcede de zaman ve görünüş kategorileri ile ilgili farklı görüşler var. Örneğin, İngilizce zaman kategorisi ile ilgili üç teori var. O.

Jespersen (1924) ve L.S. Barkhudarov'a (1975) göre *will / shall* ve *should / would* gelecek zamanın yardımcı fiilleri değil, aksine emir, istek, söz ifade eden gereklilik ve zorunluluk fiilleridir (modal verbs). Bu sebeple İngilizcede gelecek zaman yoktur. Dolayısıyla bu araştırmacılara göre zaman: Geçmiş (*past*) ve geçmiş-dışı (*non-past*) olmak üzere ikiye ayrılır.

Geleneksel gramer çalışmalarında ise *will / shall* ve *should / would* hem gelecek zaman yardımcı fiilleri olarak hem de gereklilik-zorunluluk fiilleri olarak görülmektedir. Geleneksel gramercilere göre İngilizcede üç zaman (geçmiş "*past*", şimdiki "*present*" ve gelecek "*future*") vardır.

Üçüncü teoriye göre ise zaman: Konuşma anına yönelik 'şimdiki zaman yönetilmiş' ('*salt*') ya da 'şimdiki zamana yöneltilmemiş' ('görelî') zamanlar olarak ikiye ayrılır. Böylece, İngilizcede dört eylemsel zaman biçimi vardır. Bunlar: Şimdiki (the present), geçmiş (the past), gelecek (the future), geçmişte gelecektir (the future-in-the-past). Eylemin iki gelecek zaman biçimi geleceği iki farklı yolla göstermeyi sağlar. Bunlar: Şimdiki zamanla ilişkili olay sonrası ve geçmiş zamanla ilişkili olay sonrasıdır. (Rivlina 2009: 90)

İngilizcede görünüş kategorisi ise Bernard Comrie'nin (1976) görünüş teorisine dayanır ve bitmiş ve bitmemiş olarak ikiye ayrılır. Bitmiş (perfectivity) ayrı bir aşamayı ayırt etmeden tamamen olayı belirler. Bitmemiş (imperfectivity) ise olayın iç yapısına dikkati çeker. Bitmemiş görünüş ilerleyici (progressive) ya da alışılmış (habitual) olabilir.

Biz bu çalışmamızda üzerinde çok araştırma yapılmış bir dil olan İngilizceyi esas alacağız ve karşılaştırmalı dilbilim yöntemlerinden yararlanarak Türkçe zaman-görünüş sistemini detaylı olarak ortaya koymaya çalışacağız.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı Türkçe ve İngilizcenin zaman-görünüş sistemlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesidir.

Araştırmanın alt amaçları:

- Zaman ve görünüş kategorileri ile ilgili yapılmış çalışmalarını incelemek;
- Türkçe zaman-görünüş konusunda Türk ve yabancı dilbilim adamlarının bakış açılarını ortaya koymak ve bu konu ile ilgili kendi varsayımlarımızı sunmak;
- İngilizce zaman-görünüş sistemi ile ilgili ana teoriler hakkında bilgi vermek ve bu teorilerin tartışmalı konuları ile ilgili kendi fikrimizi sunmak;
- Bernard Comrie'nin "Zaman" ve "Görünüş" adlı çalışmalarında betimlenen teorilerine dayanarak Türkçe ve İngilizce zaman-görünüş sistemlerini karşılaştırmak.

Araştırmanın Önemi

Türkçede zaman konusu dil bilgisinde son yıllarda araştırma konusu olmaya başlamıştır. Zaman kategorisi ile ilgili çok sayıda değişik görüş vardır. Türkçede görünüş kavramını günümüzde hâlâ tam olarak bilinmemektedir. Ayrıca Türkçe ve İngilizce zaman-görünüş yapılarının karşılaştırmalı analizi konusunda fazla araştırma yoktur. Türk ve Avrupa dilbilimcileri tarafından "Fiilde zaman görünüş kip kiplik" (Ahmet Benzer), "A fresh look at the tense-aspect system of Turkish" ("Türkçe'nin zaman-görünüş sistemine yeni bakış" (Gerd Yendraschek), "A note on mood, modality, tense and aspect affixes in Turkish" ("Türkçe'de kip, zaman ve görünüş ekleri üzerinde not" Guglielmo Cinque) gibi bazı gramer çalışmalarında Türkçe ile İngilizcenin zaman-görünüş karşılaştırmaları yapılmıştır, söz konusu çalışmaların amacı zaman ve görünüş ifade eden bütün yapıların karşılaştırmalı incelemesi değildir. Bu sebeple Türkçe ile İngilizce zaman ve görünüş bakımından bugüne kadar yeteri kadar araştırılmamıştır.

Bu çalışma, Türk diline karşı ilginin artması konusunda pratik ve teorik yönden büyük önem taşımaktadır. Dillerin karşılaştırmalı olarak incelemesi, onların daha iyi anlaşılmasını ve öğrenilmesini sağlar. Dolayısıyla bu çalışma öğretim yöntemleri bakımından da yararlı olabilir. Öğretim sürecinde olası zorlukları öngörmek ve yabancı dil öğretimini daha verimli kılmak amacıyla strateji (öğretim materyal ve yöntemleri) geliştirmek gerekir. Çalışmamız hem Türkiye'deki İngilizce öğretmenlerine hem de yabancılara Türkçe öğreten hocalara yararlı olacaktır. Ayrıca, tercümanlar ana dillerinde

olmayan gramer yapılarını çevirirken karşılaştıkları zorlukları aşmak için tezimizden yararlanabilirler.

Varsayımlar

Türkçe ve İngilizcenin zaman-görünüş sistemlerinde farklı bakış açılarının var olduğu varsayımımızdır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışmamızda iki dilin morfolojik açıdan zaman-görünüş sistemleri incelenip karşılaştırılacaktır. Sözlüğe dayalı görünüş konusuna değinilecek fakat bu konu detaylı olarak incelenmeyecektir. Ayrıca, çalışmamızda kip kategorisine değinilmeyecektir.

2. ZAMAN VE GÖRÜNÜŞ KAVRAMLARI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

2.1. Felsefede ve Bilimde Zaman Kavramı

Avrupa felsefe ve bilim geleneğinde zaman kavramında objektiflik ve subjektiflik, saltlık ve görecelik anlatan iki ana yön oluşturulmuştur. Bu ana yönler Platon'un varlık konsepti ve Aristotel'in ilişkisel konseptinden gelmektedir. Platon'un varlık konseptine göre zaman bağımsız bir varlık, doğru sayısal dizisini takip eden sonsuzluğun hareketli görüntüsüdür. Zaman gerçek ve salt, materyal cisme ve süreçlere bağlı değildir. Zamanın özellikleri evrenseldir. Platon'a göre zaman ve evren birbirine bağlıdır ve bölünmezler (Whitrow, 2003: 41). Aristotel'in ilişkisel konseptine göre zaman bir hareket ölçümüdür. Aristotel, zaman akışının dengeli olduğunu belirtmiş, zaman değişiminin yaygınlığından bahsetmiştir. Aristotel'e göre zaman kısa ve uzun olabilir ama hızlı veya yavaş olamaz. Zaman göreceli, sadece bilinçte var olan bir şeydir (Şaripov, 2000: 7).

Sonraki dönemlerde felsefe ve doğa bilimlerinde zaman konusunda iki eğilim ortaya çıktı: Bir yönden zamanın doğası, özellikleri, hareketle bağlantısı, saltlığı veya göreceliği, gerçekliği veya olağanüstülüğü, kopukluğu ya da sürekliliği incelenmiş, diğer yönden insan tarafından zaman kavramını algılanma mekanizmasını anlama denemeleri olmuştur (Darbanova, 2010).

Newton'un salt zaman teorisi ve Leibniz'in göreceli teorisi zaman kavramı evriminde önemli bir rol oynamıştır. Newton'un teorisinde zaman geçmişten geleceğe eşit olarak bir akış şeklinde gösterilmiştir. Zaman, hem onu dolduran hem doldurmayan olaylar haznesidir, olayların akışı zaman akışını etkilemez. Zaman tek boyutlu, sürekli, sonsuz, evrensel ve homojendir (Newton, 1989: 35). Newton'un teorisi o dönemi çok etkilemiş ve iki yüzyıl boyunca zaman kavramının dünyadaki bilimsel resmini belirlemiştir: zaman bir madde, bir akış olarak görülüyordu, hareket ile tanımlanıyordu, zamanın varlığı reddediliyordu, saltlık ve görecelik, döngüsellik ve doğrusallık, sonluluk ve sonsuzluk, geriçevrilmelilik ve tersine çevrilebilirlik, asimetric ve simetric, düzenliliği ve gücü gibi özellikleri inceleniyordu.

Doğa bilimlerinde Newton ve Einstein teorileri zaman kavramının gelişimini etkileseler de felsefede bu kavram anlayışının değişimi tamamen Kant ile olmuştur. Kant zaman ve bilinç bağlantısı problemi konusundaki bakış açısını tamamen değiştirmiştir. (Darbanova, 2010).

Zaman olgusunun karmaşıklığı, bu kavramın çok yönlü incelemesine, insan ve doğa bilimlerinde zamanın 'fiziksel olmayan' (biyolojik, fizyolojik, jeolojik, psikolojik, sosyal, mitolojik ve sanatsal) özelliklerinin ortaya konmasına sebep oldu (Darbanova, 2010).

2.2. Dilde Zaman Kavramı

Gerçek olan zaman dilde de yansıtılmaktadır. Dilbilim zamanı bu olgu hakkında var olan bilgi sisteminin dildeki yansımasıdır. Gerçek zaman insan etkinliği ve dil arasında ilişkileri belirtiyor ve objektif dünyayı insan bilincinde var olan subjektif dünyaya dönüştürüyor. Zaman ifadeleri gramer ve sözcük düzeylerinde, sözdizimsel yapılar, zaman-görünüş fiil yapıları, zaman anlamı taşıyan morfemler ve zamansal sözcük birimleri olarak bulunuyorlar. Zaman, ses akışı dönüşsüzlüğü, konuşma anında, söylenen seslerin süresinde görülmektedir (Darbanova, 2010).

Dilbiliminde zaman ve dil bağlantısının iki aspekti vardır: Zamanda dil (dile göre zaman, dış faktör) ve dilde zaman (dile göre zaman, iç faktör). Dış faktör olarak alınan zaman dünya dilleri evreninde ve belli etnik dil tarihinde görülüyor. İç faktör olarak alınan zaman dilin biçimsel ve içerik tarafını tanımlıyor (Darbanova, 2010).

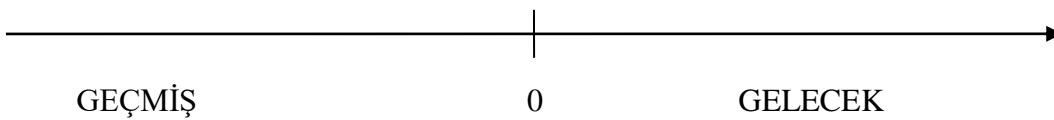
Birincisi yaşanan gerçek zaman (time) olup başlangıcı ve sonu belirsizdir, herhangi bir ayrıma ya da sınırlamaya tabi değildir. Durmadan akıp gider, zamanda herhangi bir bölümlenme söz konusu değildir. İkincisi ise fiil zamanı (tense) olarak adlandırılan; yani gerçek zamanın insan zihninde oluşumunun dile yansıması sonucu ortaya çıkan dil bilgisi sınıflamasıdır. Günümüzde gerek saat gerek takvim ile algılanan bu zaman dilimi belli standarda girmiş kendi içinde çeşitli bölümlenmelere ayrılmıştır (Benzer, 2012: 70)

Aşağıda detaylı olarak dilbilimcilerin ana zaman çalışmaları ve teorilerini inceleyeceğiz.

2.3. Reichenbach'a Göre Zaman

Daha önce belirttiğimiz gibi, insanlar zamanı aralık açısından algılıyorlar. Dilbilimciler ise zaman araçlarını anlatırken aralık-zaman benzerliğine yani zaman çizgisine dayanıyorlar. Zaman çizgisi her iki taraftan sonsuza uzanan ve üç bölüme (geçmiş, şimdiki ve gelecek) ayrılmış bir çizgidir. Zaman çizgisindeki noktalarda yalnızca zaman ya da zaman olay ile beraber olabilir. Lyons'a (1977: 682) göre fiil zamanının gösterici/belirleyici (deictic) bir sınıflandırma olması önemli bir gerçektir. Bir fiil zamanı önermesi, yalnızca zaman sınırı olmayacak, aynı zamanda bazı noktalar için gönderme noktasını içerecek ya da gerçek zaman sürecinin dışında tanımlanamayacaktır (Michaelis, 2006: 1; Benzer, 2012: 73).

Comrie'ye göre olay ya şimdiki zaman ile birlikte, ya şimdiki zamandan önce ya da şimdiki zamandan sonra gerçekleşiyor. Zaman çizgisi üzerinde geçmiş zaman sol tarafta; gelecek zaman ise sağ tarafta gösterilebilir. Şimdiki zaman ise çizgide sıfır (0) ile işaretlenecektir. Örneğin, olayın geçmişte olduğunu belirtmek için sıfır noktasının sol tarafını işaretlemek gerekiyor. Bir olayın başka bir olaydan sonra olduğunu göstermek için çizgide ilk olayın sağ tarafında bir noktayı işaretlemek gerekiyor. Bir olayın belli bir süre içinde olduğunu göstermek için o olayın grafiksel olarak süre tahsis edilen zaman aralığını işaretlemek gerekiyor (Comrie, 1985: 2).

Şekil 2.1. Zamanların zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

Zamanı böyle göstermek çoğu kişinin zamanı daha iyi kavramasını sağlamaktadır. Ayrıca zamanın böyle gösterilmesi geleneksel Batı felsefesiyle örtüşmesine rağmen bazı toplumların aslında zamanı farklı şekilde yorumladıkları tespit edilmiştir. Örneğin, Birmanya dilinde sadece gerçek (realis) ve gerçek olmayan (irrealis) edatlar var. *Te / tha / ta / hta* gibi gerçek edatlar şimdiki ve geçmiş zaman ile kullanılır (fakat şimdiki ve geçmiş zaman arasında fark yoktur). Gerçek olmayan edatlar (*me / ma / hma*) ise gelecek zaman için kullanılır. Fakat araştırmalara göre gelecek zaman gösterimi *me* edatın asıl fonksiyonu değildir. Böylece, Birmanya dili dilbilgiselleştirilmemiş (*grammaticalized*) zaman

referansına sahip olduğu için zaman kavramı olmayan bir dil olarak sayılır (Comrie, 1985: 51).

Zaman kavramı olmayan bu tür diller zaman teorisini reddeder. Ancak öncelikle zaman kavramının ne olduğunun anlaşılması gerekiyor. 2.1. şekilde gösterilen zaman kavramına insan hayatının farklı dönemlerini örnek gösterebiliriz. İnsan ilk önce doğar, sonra olgunlaşır, sonunda yaşlanır ve ölür. Zaman kavramı olmayan (*conceptualisation*) bir toplum, insanın ölü olarak dünyaya geldiğini, sonra yaşlandığını, sonra ergenlik yaşlarına geldiğini ve sonunda annenin rahminde yok olduğunu kabul eder. Aynı şekilde de zamanı kavramsallaştırmayı bilmeyen bir toplum insanın orta yaşlı, sonra bebek, ceset ve genç olduğuna inanırdı. Fakat hiçbir toplumun böyle bir yoruma sahip olduğu bilinmemektedir. Bir toplumda zaman kavramının olmaması ya da o toplumun tamamen farklı bir yorumlamaya sahip olması onların dillerinde zaman kategorisinin olmamasına sebep oluyor. Böyle bir teorinin en yaygın ispatı Whorf'un Hoppi diline bakış açısidir. Çoğu dilbilimcilere göre Hoppi dilinin geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman kategorisinin olmaması ve bu dilde görünüş, kip kategorilerinin önemli olması, toplumun zamanı tamamen farklı yorumladığı anlamına geliyor. Hâlbuki bu varsayıma bağlı kalmak cinsiyet kavramı olmayan dilleri konuşan toplumların cinsiyet kavramı olanlardan tamamen farklı cinsiyet anlayışına sahip oldukları iddiada bulunmak gibidir (Comrie, 1985: 3).

Bazı toplumların (ör. Avustralya Yerlileri) geniş zaman kavramına sahip olmaları 2.1. şeklin yaygınlığına daha büyük bir itirazdır. Elbette tüm toplumların sınırlı bir ölçüde mikroskobik dönüşsel zaman kavramları vardır (örneğin, gün/gece, mevsimler). Örneğin, şu anda olan olay bir önceki zamanın direk yansıması olacak ve sırasıyla her olay bir sonraki zamanda yansıtılacaktır. Bu teori 2.1. şeklin döngüsel bir resim ile değiştirilmesine yol açar. Fakat bunu yapmak doğru olmazdı çünkü böyle makroskobik dönüşsel zaman kavramsallaştırması zamanın gramer kategorisiyle ilgisi ispat edilmemiştir. Bir başka ifadeyle zamanı kavramsallaştırmadaki farkların zaman çalışması ile ilgisi yoktur (Comrie, 1985: 3). Sonuç olarak, 2.1. şekil doğal dilde zamanı göstermek için gerekli ihtiyacı karşılayacak kadar yeterlidir.

Bir örnek verelim:

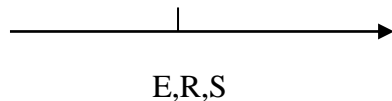
1. a) *I took a cab back to the hotel. (Otele taksiyle gittim.)*
b) *The cab driver was Latvian. (Taksi şöförü Letonyalıydı.)*

1a cümlesinde söyleyenin taksiyle seyahati de 1b cümlesinde şoförün Letonyalı olması da geçmiş zamanda olmuştur. Fakat bu iki olayın fonksiyonları aynı mıdır?

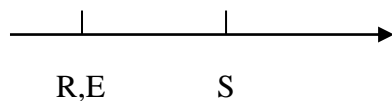
Eğer konuşucu 1a ve 1b cümlelerini peş peşe söylerse, hiçbir dinleyici şoförün hala Letonyalı olup olmadığını sormaz. Büyük olasılıkla şoförün taksi seyahatinden sonra kendi vatanadaşlıktan vazgeçmesi pek mümkün olmayan bir şeydir. O zaman konuşucu taksi şoförünün Letonya vatandaşlığını neden geçmiş zamana yerleştirdi? 50 seneden fazla Alman mantıkçı Hans Reichenbach bu soruya şöyle cevap verir: Zamanlar zamansal sıfır nokta ve olayların zamanı arasındaki ilişkileri ifade etmiyor. Bilakis zaman, konuşma zamanı ve başka ilgi süresi arasındaki ilişkileri ifade ediyor. Reichenbach bu zaman türünü Referans Zamanı (Reference Time (R)) şeklinde adlandırdı. Referans zamanı Reichenbach'ın Speech Time (S) şeklinde adlandırılan konuşma zamanından ya da konuşucunun anlattığı Reichenbach'ın Event Time (E) adlandırılan olay zamanından farklıdır (Michaelis, 2006: 2)

Reichenbach'ın (1947) zaman modelinde her zamanın anlamı yukarıda geçen E, R ve S üç zaman noktasının dizisi olarak gösterilebilir. Reichenbach göstermelerinde bu noktalar ya soldan olan noktaların sağdan bulunan noktalardan önce olduklarını gösteren çizgi vasıtasıyla ayrılıyor, ya da iki noktanın eşit olduğunu gösteren virgül yoluyla gösteriliyor. Zamanlar basit ise (geçmiş, şimdiki, gelecek) R ve E eşitler: bahsedilen zaman cümlede sözü geçen olayın olduğu zaman ile aynıdır. Aksine, zaman göreceli ise (ör. Past Perfect) E ve R farklılar: bahsedilen zaman cümlede sözü geçen olayın olduğu zamanından ya önce ya da sonra oluyor. Reichenbach'ın üç basit ve üç 'Perfect' zamanın gösteren zaman çizgisi örnekleri aşağıda gösterilmektedir (E: Olay zamanı, R: Referans zamanı, S: Konuşma zamanı):

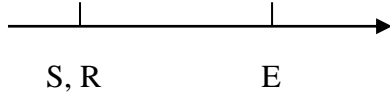
a) Present: E,R,S (e.g., I see John. "*John'u görürüm*").

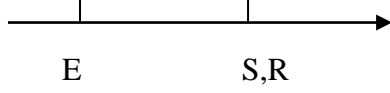
b) Past: E,R_S (e.g., I saw John. "*John'u gördüm*").

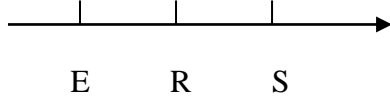
c) Future: S_E,R (e.g., I shall see John. “*John’u göreceğim.*”).

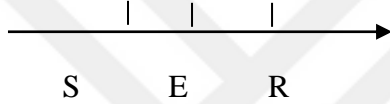
d) Present perfect: E_S,R (e.g., I have seen John. *John’u görmüş bulunuyorum.*”).

e) Past perfect: E_R_S (e.g. I had seen John. *John’u görmüştüm.*”).

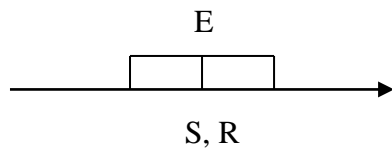

f) Future perfect: S_E_R (e.g. I shall have seen John. *John’u görmüş olacağım.*”).

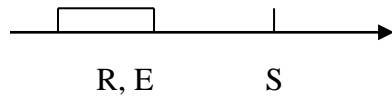

Aşağıda belirtilen 6 zamanın olayın belli bir zamanı kapsaması dikkate alınarak ek göstergesi verilmiştir. (Extended - geniş). Geniş zamanlar bazen olayın sürekliliğini değil, tekrarlamasını gösterir. Şemada kısa zaman süren olaylar çizgi ile, bir süre kapsayan olaylar ise dikdörtgen ile işaretlenmiştir (Reichenbach, 1947: 73).

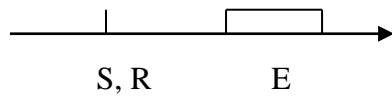
g) Present, Extended (e.g. I am seeing John. “*John’u görüyorum.*”).

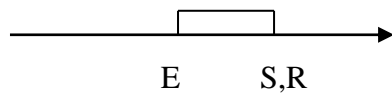
h) Simple Past, Extended (e.g. I was seeing John. “*John’u görüyordum.*”).

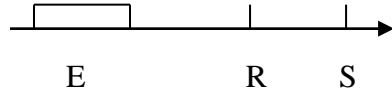
i) Simple Future, Extended (e.g. I shall be seeing John. “*John’u görüyor olacağım.*”).

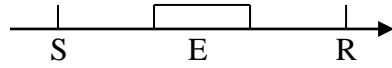
j) Present Perfect, Extended (e.g. I have been seeing John. *John’u görüyorum.*”).

k) Past Perfect, Extended (e.g. I had been seeing John. “*John’u görmüştüm.*”).

l) Future perfect, Extended (e.g. I shall have been seeing John. “*John’u görüyor olacağım.*”).

Reichenbach’ın çalışmasında şu açıklama yer almaktadır: ‘Üç nokta zaman düzeni problemine dönelim. Resimlerimizden üç nokta sıralama şekillerinin tükenmemiş olduğunu görüyoruz. Genel olarak, on üç değişik biçim var, fakat İngiliz dilinde 6 tanınmış zaman var. Olanaklı zamanları sistematikleştirmek istersek bu şekilde başlamamız gerekir. Konuşma noktasını başlama noktası olarak seçiyoruz, buna ilişkin referans noktası geçmişte veya gelecekte olabilir. Bu bize üç zaman sağlıyor. Ondan sonra, olay noktasına bakacağız: referans noktasından önce, sonra ya da aynı zamanda olabilir. Böylece, $3 \times 3 = 9$ olanaklı formlara geliyoruz. Bu formları esas formlar (fundamental forms) diye adlandırıyoruz. Diğer formlar ancak olay noktası konuşma noktası ile ilişkilerini incelendiği zaman oluşabilirler. Fakat böyle bir durum sık sık bağıntısız oluyor. Böylece, S_E_R şekli S, E_R şekline bir yandan, S ve R ilişkisi, diğer yandan R ve E ilişkisi olarak değerlendirilebilir. Ama bu iki şekil aynı olduğu için biz onları aynı esas formu olarak alıyoruz. Sonuç olarak, 13 formu ilcelememiz gerekmiyor, kendimizi dokuz esas form ile sınırlayabiliriz.’ (Reichenbach, 1947: 77).

Reichenbach dokuz esas form için aşağıda belirtilen terminolojiyi kullanmıştır. R ve S pozisyon ilişkileri ‘past’ (geçmiş), ‘present’ (şimdiki) ve ‘future’ (gelecek) kelimeleri ile gösterilmiştir. E ve R pozisyon ilişkileri ‘anterior’ (öndeki), ‘simple’ (basit) (R ve E’nin aynı noktada denk gelmesi), ‘posterior’ (sonraki) sıfatlar tarafından gösterilmiştir. Böylece, aşağıda belirtilen terimler ortaya çıkmıştır.

Çizelge 2.1. Reichenbach'a göre zaman türleri

Yapı	Yeni adı	Eski adı
E – R – S	Anterior Past (T.: Önceki Geçmiş)	Past Perfect (Geçmişte Geçmiş)
E, R – S	Simple Past (T.: Basit Geçmiş)	Simple Past (Basit Geçmiş)
R – E – S		
R – S, E	Posterior Past (T.: Sonraki Geçmiş)	-
R – S – E		
E – S, R	Anterior Present (T.: Önceki Şimdiki Zaman)	Present Perfect (Yakın Geçmiş)
S, R, E	Simple Present (T.: Basit Şimdiki Zaman)	Present (Şimdiki Zaman)
S, R – E	Posterior Present (T.: Sonraki Şimdiki Zaman)	Simple Future (Basit Gelecek)
S – E – R		
S, E – R	Anterior Future (T.: Önceki Gelecek)	Future Perfect (Geçmişte Gelecek)
E – S – R		
S – R, E	Simple Future (T.: Basit Gelecek)	Simple Future (Basit Gelecek)
S – R – E	Posterior Future (T.: Sonraki Gelecek)	-

Posterior Past ‘sonraki geçmiş’ ve Anterior Future ‘öndeki gelecek’ iki gerileyen (retrogressive) zamanı S – R yönü ve R – E yönüne aksi olan şeklin sağladığını görüyoruz. Eğer birey yapıları ayırmak istersek, 1./2./3. Posterior Past ‘sonraki geçmiş’ ve Anterior Future ‘öndeki gelecek’ olarak adlandıracağız (Reichenbach, 1947: 77).

Her zaman türü hakkında III. ve IV. bölümlerde detaylı olarak bilgi verilecektir. Gerçek dilin her zaman bu şemaya uymadığını belirtmeliyiz. Matematik dili gerçek dile sadece yaklaşık olarak uygulanabilir.

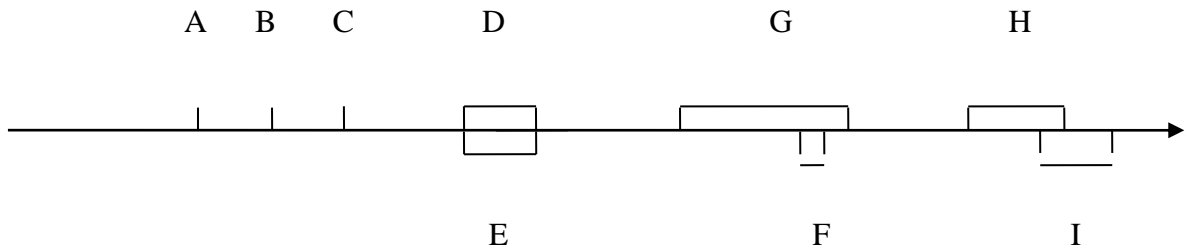
Reichenbach’ın ‘Reference Time’ (Referans Zaman) teorisi çoğu dilbilimcilerin geliştirmeye çalıştığı bir teori olmuştur. Böylece, Reichenbach teorisinin en büyük

problemi Comrie (1985) ve Vikner (1985) tarafından görülmüştür. Yukarıda verdiğimiz tabloda Reichenbach *Anterior Future* (Önceki gelecek)'i üçe ayırıyor. Fakat bu iddia sadece simgelem ile ilgilidir çünkü doğal dillerde birden fazla geçmişte gelecek zaman yoktur.

Şimdiye kadar Reichenbach çerçevesinin bazı özelliklerini gördük. Onun sistemi zamanların anlamlarını göstermeyi sağlar, başka bir cümlede olan saklı zamanlı yan cümlenin sıralamasını açıklar. Birçok dilbilimci Reichenbach çerçevesini kendi teorilerinde esas aldı. Onlardan biri çalışmamızda bizim de esas aldığımız Bernard Comrie'nin 'Tense' (Zaman) adlı çalışmasıdır.

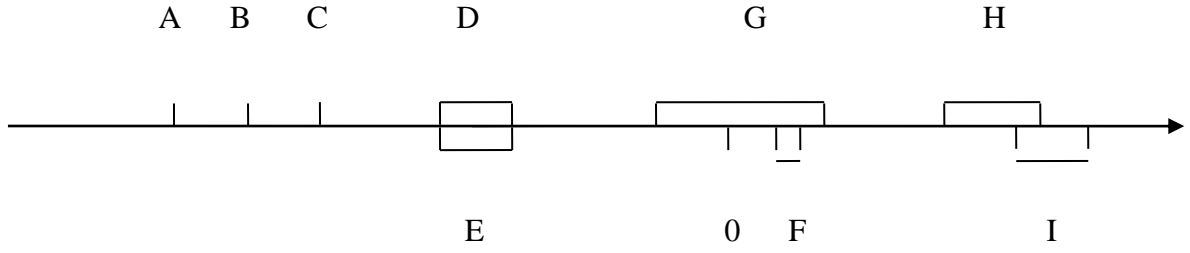
2.4. Comrie'nin Zaman Kuramı

Yukarıda belirtildiği gibi Comrie, kendi teorisi için Reichenbach'ın çerçevesini esas almıştır. Dolayısıyla o, çalışmasında zaman çizgisine dayanmıştır. Böylece, dakik olaylar ya da en azından dakik sayılan olaylar çizgide nokta olarak gösterilecektir. Belirli bir süre devam eden olaylar çizgide dikdörtgen ile gösterilecektir. Böylece, 2. resimde A olayı B olayından önce, C olayı ise B olayından sonra geliyor; D ve E, F ve G, H ve I olayları çakışıyor, fakat çakışma derecesi farklı (D ve E olayları tam olarak aynı zaman süresini kaplıyor, F olayı G olayın bir parçasında tamamıyla yer alıyor, H olayın bir parçası I olayının bir parçasıyla çakışıyor, ama I olayı ile çakışmayan H olayının parçası da var) (Comrie, 1985: 6).

Şekil 2.2. Olayların zaman çizgisinde gösterilmesi

Şekil 2.2'de şimdiki zaman gösterilmemiştir. Böylece, A-I olay yerlerinin birbirine bağlı olmalarından bahsedebiliriz. Şekil 2.3'te şimdiki zamanın yeri gösterilmiştir. Bu durumda şunu söyleyebiliriz: A, B, C, D ve E olayları geçmişte gerçekleşmiş, F, H ve I olayları ise gelecekte gerçekleşeceklerdir. G olayı da şimdiki zamanı kapsamaktadır yani şu anda devam etmektedir.

Şekil 2.3. Olayların şimdiki zamana göre gösterilmesi (Comrie, 1985: 7).

2.4.1. Salt zamanlar

Şimdiki zamanı gösterim noktası olarak temel alan zamanlara salt zamanlar denir. Şimdiki zamanı görünüm noktası olarak aldığımızda üç temel zaman ortaya çıkar. Bunlar: şimdiki, geçmiş ve gelecek zamanlardır. Şimdiki zaman, olay zamanı ile şimdiki anın çakıştığını; geçmiş zaman, olay zamanının şimdiki andan önce gerçekleştiğini, gelecek zaman ise olay zamanının şimdiki andan sonra gerçekleşeceğini göstermektedir (Comrie, 1985: 36).

Şimdiki zaman

3. resimdeki zaman çizgisinde şimdiki zaman sıfır noktası (0) ile işaretlenmiştir ve olayın sıfır noktasında gerçekleşmesi onun esas anlamıdır. Ancak olayın şimdiki zaman ile tamamen çakışması nadir bir durumdur. Buna rağmen şimdiki zaman ile eşit anlar vardır. Birkaç örnek verelim: *I promise to pay you ten pounds.* (*Sana on pound ödemeye söz veriyorum.*), *I name this ship the 'Titanic'* (*Bu gemiye 'Titanic' adını koyuyorum.*). Bu olaylar kesin eşzamanlı olmamasına rağmen eşzamanlı olarak kavramsallaştırılabilir çünkü en kısa ifadeleri söylemek için bile belli bir süre gerekiyor. Olay zamanı, şimdiki zamanla tam olarak çakışan, ancak bir süre devam eden olayların eşzamanlı bildirme örnekleri olabilir. Böylece, bir at yarışı spikerinin "*Red Rover crosses the finishing line.* (*Red Rover bitiş çizgisini geçiyor.*)" cümlesini o anda dile getirmesi, Red Rover'in bitiş çizgisini geçtiği an ile eşzamanlı ya da kavramsal olarak eşzamanlı algılanmasını sağlıyor. Fakat bu durumlara çok nadir rastlanmaktadır (Comrie, 1985: 37).

Şimdiki zamanın daha tipik bir özelliği, şu andan daha uzun bir zaman kapsayan fakat yine de şimdiki anı içeren olayları göstermesidir. Özellikle, şimdiki zaman şu anda olan fakat daha önce başlayan ve büyük ihtimalle devam eden olaylardan bahsetmek için

kullanılır. Örneğin, *Eiffel Tower stands in Paris. (Eyfel Kulesi Paris'te duruyor.)* Burada olay şu anda oluyor fakat sadece bu anla sınırlı değil. Tam olarak şimdiki zaman, fiilî olan durumu, şu anda gerçekleşen olayı ifade ediyor. Olayın daha kapsamlı olup olmadığı, geçmişte başlayıp başlamadığı ya da gelecekte devam edip etmediği sezgi yoluyla anlaşılır. Bir başka ifadeyle, olayın sadece şu anda olup olmadığını ya da daha geniş bir zamanı kapsayıp kapsamadığını gerçek dünya bilgileri sayesinde anlayabiliriz (Comrie, 1985: 38).

Çoğu dillerde şimdiki zaman alışılmış görünüş anlamıyla kullanılır. İngilizceden bir örnek verelim: *John goes to work at eight o'clock (every day) (T.: John (her gün) saat sekizde işe gider)*. Bu durum şimdiki zaman ifademizin tam bir karşılığı gibi görünüyor çünkü John'un davranışını anlatmak için bu cümleyi öğleden sonra da kullanabiliriz, o zaman da John'un o saatte işe gittiğini kastetmiyoruz, onun bir alışkanlığını dile getiriyoruz. Böyle bir durum bazı dillerde tamamen şu anda gerçekleşen olay ile yukarıdaki örnekte gösterilen alışkanlık ifade eden, fakat şu anda devam etmeyen olay için ayrı zaman kategorilerinin oluşturulmasına yol açmıştır. Fakat bu ayrım gereksizdir. Alışılmış görünüşlü anlam içeren cümleler ara sıra olan olayların sıralamasını değil, alışkanlığı ifade ediyor. Böylece, *John goes to work at eight o'clock (every day)* cümlesinde belli bir özellik (her gün saat sekizde işe gitmesi) kendisine aittir ve konuşma zamanında işe gitmediği takdirde bile bu özellik ona özgüdür. Yine de bir dil bu tür alışkanlık anlamı içeren cümleleri ifade etmek için özel bir zaman kategorisine sahip olabilir (Comrie, 1985: 39-40).

Geçmiş zaman

3. resimde görüldüğü gibi geçmiş zaman şimdiki zaman noktasına göre sol tarafta bulunuyor. Yani geçmiş zaman, şimdiki zamandan önce gerçekleşen olayları ifade eder. Geçmiş zaman olayın yalnızca şimdiki zamandan önce olduğunu göstermez. Aşağıda verilen örneklerde görüleceği gibi: Olayın şimdiki zamandan ne kadar süre önce gerçekleştiğini (1), olayın şimdiki zamandan önce uzun bir zaman kapsayıp kapsamadığını (2) ya da şimdiki zamana kadar tüm zamanı içine alıp almadığını belirtmez (3) (Comrie, 1985: 41).

1) *At seven o'clock yesterday John promised to give me ten pounds. (Dün saat yedide John bana on pound vermeye söz verdi).*

2) *John lived in Manchester from 1962 to 1982. (John 1962 yılından itibaren 1982 yılına kadar Manchester'de yaşadı).*

3) *Up to this moment this disease was incurable. (Bu zamana kadar hastalık tedavisizdi).*

Aynı şekilde, geçmiş zaman referansı iki İngilizce ifade (*John was in Paris* ve *John has been in Paris*) arasında nötr kalıyor. Birinci cümle John'un Paris'te konuşmacı ve dinleyici tarafından bilinen belirli bir sebeple bulunduğunu ima ediyor, ikincisi ise John'un Paris'te bir zamanda bulunduğunu belirtiyor. Bu zaman ne konuşmacı ne de dinleyici tarafından belirlenmez. İkisi de geçmiş zaman anlamını içiriyorlar (Comrie, 1985: 41)

Bazı diller ise olayın uzun süre önce olduğunu ya da geçmişte olduğunu ve hâlâ devam ettiğini ifade eden zaman formlarına sahipler. Çalışmamızın 2. bölümüne Türkçe ve İngilizcedeki örneklerle bu formları daha detaylı inceleyeceğiz.

Gelecek zaman

Zaman çizgisine göre gelecek zamanın sağda bulunduğunu ve şimdiki zamandan sonra olduğunu belirtebiliriz. Gelecek zamanın fonksiyonlarını ifade edebilmek için geçmiş zaman için kullanılan yolu kullanabiliriz. Fakat gelecek zaman kavramı ile ilgili genel dilbiliminde ve bireysel dil araştırmalarında birçok ihtilaf vardır.

Gelecek zaman kategorisi ile ilgili çıkan itirazlardan biri kavramsal itirazdır. Yukarıda gösterilen zaman çizgisinde şimdiki zaman eksenine göre gelecek ve geçmiş zaman simetrik, yani gelecek zaman, geçmiş zaman ile aynıdır, sadece zaman yöne göre zıttır. Fakat gelecek zamanın geçmiş zamandan tamamen farklı bir kavram olduğu hissediliyor. Geçmiş zaman olmuş şeyleri kapsar ve şu an yaptıklarımız geçmişteki olayları değiştiremez. Gelecek zaman ise daha çok tahmin niteliğindedir. Dolayısıyla gelecek zamanla ilgili herhangi bir öngörümüz bizim aracılığımızla da değişebilir. Bunun sonucunda geçmiş ve şimdiki zaman arasındaki fark zamanda, geçmiş ve gelecek zaman arasındaki fark kiptedir (Comrie, 1985: 43-44).

Çoğu dillerin (özellikle Avrupa dillerinin) geçmiş ve geçmiş dışı zamanlar arasında net bir gramer ayırımına sahip olması, simetrik zaman anlayışına itiraz eden başka bir

görüştür. Fakat bu dillerin gelecek – gelecek dışı zamanlar, ya da şimdiki – gelecek zaman ayrımı yoktur. Çoğu Avrupa dillerinde, şimdiki zamanla çekimli bir fiil, gelecek zamanı da ifade edebilir. Örneğin: Almanca “*Ich gehe morgen.*” ya da Rusça “*Ya idu zavtra.*” (*Yarın gidiyorum*). Bu dillerde sadece gelecek zaman ifade eden gelecek zaman biçimi de var. Örneğin: Almanca “*Ich werde gehen.*”, Rusça “*Ya poydu zavtra.*” (*Yarın gideceğim*). Fakat bu biçimler yanlışlıkla şimdiki zaman ifade eden biçimle karıştırılma durumlarında kullanabiliyor (Comrie, 1985: 43-44).

Sonuçta gelecek zaman ifade eden yardımcı fiil gereklilik ve zorunluluk fiillerinden türetilir. Örneğin, İngilizcedeki *will*. Bu konu sonraki bölümde daha detaylı olarak incelenecektir.

Bu kısımdaki bilgilerin temeline göre genel zaman teorisi açısından gelecek zaman kategorisinin yer aldığını farzedeceğiz. Çoğu dillerde bu kategori bulunmuyor, fakat bunun genel teorideki bazı başka kategorilerinden farkı yok. Örneğin pek çok dilde sayı kategorisi yoktur, fakat genel teori, sayı kategorisi olan dilleri tanımlamak için bu kategoriye ihtiyaç duyuyor. Bu sebeple bazı dillerde gelecek zaman kategorisi olmamasına rağmen genel teoride gelecek zaman vardır.

Salt zamanların biçimsel gösterimi

Salt zamanın biçimsel olarak göstermek için bundan sonra *moment of speech* (S) “konuşma anı” olarak gösterilen şimdiki zamanın, *moment of event* (E) “olay anı”nın zaman noktasını ya da süresini belirtmemiz gerekiyor. Daha sonra S ve E olaylarını birbirine bağlamak için bazı zaman ilişkileri kurmamız gerekiyor. Söz konusu bağıntılar *before* (önce), *after* (sonra) ve *simultaneous* (eşzamanlı)dır. *Before* (önce) ve *after* (sonra) bağıntılarının olağan dil anlamları var; yani eğer X içindeki tüm zaman noktaları Y içindeki tüm zaman noktalarına göre sol tarafta bulunuyorsa zaman çizgisinde X aralığı Y aralığından önce gelir. X’in Y’den sonra gelmesi X içindeki tüm zaman noktalarının Y içindeki tüm zaman noktalarına göre sağ tarafta bulunması anlamına geliyor. *Simultaneous* (eşzamanlı) bağıntı şöyle tanımlanıyor: X ile Y eşzamanlı olduğunda X içindeki tüm zaman noktaları Y içindeki tüm zaman noktalarında bulunuyor veya . Y içindeki tüm zaman noktaları X içindeki tüm zaman noktalarında bulunuyor. *Simul* simetrik bağıntıdır:

X simul Y ve Y simul X eşdeğerlidirler. *Before* ve *after* bağıntıları birbirinin zıtlarıdır: X before Y ve Y after X eşdeğerlidirler (Comrie, 1985: 122-123).

İki zaman noktası (*S* ve *E*) ve üç bağıntı (*simul*, *after* ve *before*) alıp üç salt zamanı biçimsel açıdan gösterebiliriz:

Present (şimdiki)	E simul S
Past (geçmiş)	E before S
Future (gelecek)	E after S

Göreceli zamanlara geçmeden önce non-past (geçmiş-dışı) ve non-future (gelecek-dışı) zamanlar için de biçimsel gösterimi belirlemek gerekir.

Non-past (geçmiş-dışı)	E simul S	veya	E after S
Non-future (gelecek-dışı)	E before S	veya	E simul S

Fakat bu kadar ayırıcı tanımlamadan kaçınılmalıdır. Bu yüzden Comrie non-past ve non-future şu şekilde gösterilmesini öneriyor:

Non-past (geçmiş-dışı)	E not-before S
Non-future (gelecek-dışı)	E not-after S

(Comrie 1985: 122-123)

2.4.2. Göreceli zamanlar

Yukarıda gösterim noktası şimdiki zaman olan salt zamanlardan bahsettik. Şimdi de göreceli zamanları inceleyelim. Göreceli zamanın gösterim noktası bağlam (context) tarafından belirlenen belli bir noktadır. Bunun şimdiki zaman olması şart değildir. Salt zamanlarla kıyaslayacağımız göreceli zamanları detaylı incelemeye önce zaman belirteçlerine bakmamız gerekir. Bazı zaman zarfları olayı şimdiki zamana bağlar: *bugün* (şimdiki zamanı içeren gün), *dün* (şimdiki zamanı içeren günden bir önceki gün), *yarın* (şimdiki zamanı içeren günden bir sonraki gün). Comrie'nin Terminolojisinde bunlar salt zaman referanslarıdır. Olayı bağlam tarafından verilen bir gösterim noktasına bağlayan zaman belirteçleri var: *aynı gün*, *önceki gün*, *bir sonraki gün*. Terminolojide bunlar göreceli zaman referanslarıdır (Comrie, 1985: 56).

Göreceli zamanı daha iyi açıklamak için İngilizceden bir örnek cümle verelim: *The passengers awaiting flight 26 proceeded to departure gate 5 (26 nolu uçuş bekleyen yolcular 5 nolu çıkış kapısına geçtiler)*. *Awaiting* zaman gösterimi (time reference) *proceeded* temel eyleminin zaman gösterimi ile eşzamanlıdır. *Proceeded* zaman gösterimi geçmiş ise, *awaiting* zaman gösterimi geçmiş ile eşzamanlıdır (Comrie, 1985: 57).

Salt ve göreceli zamanlar arasındaki fark gösterim noktası olarak şimdiki zaman veya zamanda başka bir nokta arasında değil; aralarındaki fark şimdiki zamanı gösterim noktası olarak belirten ve belirtmeyen biçimlerin anlamı arasındadır (Comrie, 1985: 58).

Olayın şimdiki zamanla aynı anda, şimdiki zamandan önce ya da sonra olduğu salt zamanları ve olayın bağlam tarafından verilen gösterim noktasından önce, sonra ya da aynı anda olduğu göreceli zamanları inceledik. Bu iki zamanın referans türü bir eylem biçiminde birleştirilip birleştirilememesi başka bir sorundur. Yani referans zamanının şimdiki an ile aynı zamanda, şimdiki andan önce ya da sonra olduğunu ve olayın gösterim noktasıyla aynı zamanda, gösterim noktasından önce ya da sonra olduğunu belirtebiliriz.

Göreceli zamanın biçimsel gösterimi

Salt zamanın biçimsel gösterimi için olay (E) ve şimdiki an (S) arasında bağlantı kurduk. Göreceli zamanın biçimsel gösterimini belirlemek için üçüncü noktayı koymak gerekiyor. Bu noktaya *Reference point* “gösterim noktası” (R) diyoruz. Böylece, olayın gösterim noktasına göre önce, sonra ya da gösterim noktası ile aynı zamanda olduğunu gösterebiliriz.

Göreceli şimdiki zaman	E simul R
Göreceli geçmiş zaman	E before R
Göreceli gelecek zaman	E after R

Aynı şekilde, göreceli geçmiş-dışı ve göreceli gelecek-dışı zamanlar için bir formül yapılabilir.

Göreceli geçmiş-dışı	E not-before R
Göreceli gelecek-dışı	E not-after R

(Comrie, 1985: 124-125)

Salt-göreceli zamanlar

Salt-göreceli zaman kavramı (the notion of absolute-relative tense) İngilizcedeki pluperfect örneğiyle gösterilebilir. Pluperfect geçmişte gösterim noktasının olduğunu ve olayın gösterim noktasından önce olduğunu anlamına geliyor. Bir başka ifadeyle, pluperfect geçmişte geçmiş olarak adlandırılabilir. Gösterim noktası sık sık zaman belirteci tarafından: *John had arrived by six o'clock yesterday (Dün saat altıya kadar John gitmişti)*, ana cümle tarafından: *When John had left, Mary emerged from the cupboard (John gitmiş olduktan sonra, Mary dolaptan çıktı)*, ya da daha geniş bağlam tarafından: *the clock struck ten; John had already left (saat on vurdu; John artık gitmişti)* gösterilebilir (Comrie, 1985: 65).

Çoğu diller salt-göreceli zamanlara sahip olmasına rağmen, Rus dilinde benzer bir eylem biçimi yoktur. Rusça sadece salt zamanlara sahiptir. O hâlde eylemlerin kronolojik sıralamasını belirtmek için başka yöntemler kullanılmalıdır.

The future perfect'in (gelecekte bitmişlik) ile pluperfect aynı anlamı taşıyor, sadece gösterim future perfect'in noktası geleceğe bağlıdır. Böylece, *I will have left (Gitmiş olacağım)* gelecekte bir gösterim noktasının olduğunu ve benim gidişimin bu noktadan önce olduğunu belirtir. Pluperfect'te olduğu gibi future perfect'in gösterim noktası zaman belirteci tarafından gösterilebilir. Örneğin: *I will have finished this manuscript by the end of next month (Önümüzdeki ay bitmesine kadar bu müsveddeyi bitirmiş olacağım)*. Future perfect'in anlamı geniş bağlamdan da çıkartılabilir: *So you are not arriving here until Tuesday, unfortunately, I will have left (sen buraya salıya kadar gelmiyorsun, maalesef, ben gitmiş olacağım)* (Comrie, 1985: 69).

Comrie İngilizcedeki pluperfect ve future perfect gibi zamanlar için biçimsel gösterimi kuruyor. Salt-göreceli zamanlarda gösterim noktası şimdiki ana bağlı, olay ise gösterim noktasına bağlıdır. Pluperfect için gösterim noktası geçmişte (şimdiki anından önce) ve olay gösterim noktasından önce oluyor:

Pluperfect E before R before S

Aynı şekilde future perfect gösterimi şöyledir:

Future Perfect E before R after S

Pluperfect ve Future Perfect arasında tek fark vardır: Future perfect zamanının gösterim noktası geçmişte değil, gelecektedir (Comrie, 1985: 125-126).

Yukarıda bahsettiğimiz zaman çizgisine (res.3) dönelim. Olayı zaman çizelgesine bağlamak için iki yol vardır. Birincisi, olayı zaman çizelgesinde bulunan başka bir noktaya bağlı olarak yerleştirmektir. Önceki bölümde bu yolu detaylı olarak anlattık. Diğeri ise olayın iç zamansal şekil incelemesidir. Yani bu yöntemde olay, zaman çizelgesinde nokta veya süre olarak gösterilebilir. Olayın iç zamansal şekli görünüş (aspect) kategorisi için kavramsal temeli oluşturuyor. Böylece, *John was singing (John şarkı söylüyordu)* ve *John is singing (John şarkı söylüyor)* cümlelerin arasındaki fark zamansaldır; *John was singing (John şarkı söylüyordu)* ve *John sang (John şarkı söyledi)* cümlelerinin arasındaki fark ise görünüşseldir. Görünüş kategorisi konusu sonraki bölümde detaylı olarak incelenecektir (Comrie, 1985: 6)

2.5. Görünüş Kavramı

Görünüş kavramı zaman kavramına göre az tanınmış bir kategoridir. İngilizce *aspect*, Almanca *aspekt*, *aktionsart*, Fransızca *aspect*, Rusça *vid* adlarıyla anılan ve “görünüş kavramı” başlığı altında verilen bu bölümde Türkçe karşılığında da çeşitlilik gösteren ve *bakış* (Akçataş 2005, Uğurlu 2003), *görünüm* (Hatipoğlu 1982) adlarıyla da kullanılmış “görünüş” terimi hakkında teorik bilgiler verilecektir.

Görünüş adlandırması ilk defa ilk çağda kullanılmıştır. Görünüşe ait ayrımlar ise Yunan ve Roma felsefecilerine kadar dayanır. İlk çağda bitmemiş görünüş ve geniş zaman ile bitmemiş görünüş ve şimdiki zaman arasındaki ayrımın aynı türden olmadığı çok iyi biliniyordu. Söz gelişi, Platon, İyon’da (Ion) (MÖ. 530) Sokrates’e: *Ve yarıştın mı? (egonizu)* ile *Ve başardın mı? (egoniso)* biçiminde sorular yöneltir. Birinci soru bitmemiş görünüşe, ikinci soru ise bitmiş görünüşe yöneliktir. Bitmiş ve bitmemiş görünüşe dayalı ayrım burada, başarısızlık ya da başarı olarak tamamlanma (completion) ve tamamlanmadan ibaret olmasına rağmen örnekler oldukça ilgi çekicidir. Bundan dört yüz yıl sonra Romalı yazar Marcus Terentius Varro (MÖ. 116 – MÖ. 27) ise Latince bitmemişliği bir vaka ya da durumun tamamlanmamış olması olarak tanımlar. Bununla birlikte *görünüş* konusundaki ayrımlar uzun zamandır bilinmesine rağmen *görünüş* adlandırması çok sonra ortaya çıkmıştır. (Benzer, 2012: 104; Mlynarczyk, 1973: 35)

17. yüzyılda ilk olarak Rus dilbilimci Meletiy Smotrinskiy'in (1617) çalışmasında 'vid' adlandırılmasıyla görünüş kavramı bitmiş ve bitmemiş olarak yer almıştır. Bu, *görünüş* ayrımının yapıldığı ilk çalışmadır. 20. yüzyılda görünüş kavramı üzerine Slav ve Avrupa dilbilim adamları tarafından birçok araştırma yapılmıştır. (Uspenskiy 1997: 35)

Peshkovskiy görünüş kavramını şöyle tarif ediyor: 'Görünüş kategorisi durumun nasıl olduğunu ve nasıl sürdüğünü gösterir' (Peşkovskiy, 1956: 105).

Comrie görünüş kavramını genel olarak şöyle tanımlıyor: "Görünüşler olayın iç zamansal konturuna farklı bakış yollarıdır." Görünüş ve zaman kategorilerinin birbirine bağlı olduğunu görebiliriz. Fakat ikisi de gerçek zamana bağlı olmalarına rağmen gerçek zamanla farklı açıdan ilişkililerdir. Yukarıda belirtildiği gibi zaman kategorisi gösterimsel bir kategoridir. Yani zaman kategorisi, olayları zaman çizgisinde genellikle şimdiki zamana, bazen de başka olaylara bağlayarak yerleştiriyor. Görünüş kategorisi olayları herhangi gösterim noktasına bağlaması ile ilgili değil, olayın iç zamansal yapısı ile ilgilidir. Bunların farkı şu şekilde de belirtilebilir: olay – iç gerçek zaman (görünüş), olay – dış gerçek zaman (zaman) (Comrie, 1976: 3).

Lyons (1983: 281-282)'a göre zamanın tersine *görünüş* gösterici (deictic) bir sınıf değildir; sözcenin zamanına göre düzenlenmediği bilgisinin verildiği bir dil bilgisi sınıfıdır.

Olsen (1994: 7)'e göre zamana yerleşen bağımsız durumun gerçek zaman aralığı görünüşü verir.

Smith (1997: 3)'e göre görünüş, durumun (olaylar ya da ifadeler) ve onların sunumunun zamana ait biçimlerinin anlam etkisinin alanıdır (Benzer, 2012: 106).

Yerli dilbilim adamları arasında görünüş kavramı yeni yeni çalışılmaya başlanmış bir konudur.

Bu çalışmalar arasında en başta Dilaçar'ın 1973'te yayımladığı "*Türk Fiilinde 'Kılınış'la Görünüş' ve Dilbilgisi Kitaplarımız*" başlıklı yazısı gösterilebilir. Dilaçar, bu çalışmasında Türkçedeki görünüş kavramını şöyle anlatıyor: Aspect (Fr. aspect iutensif, İng. Aspect, intensive aspect, Alın. Aktionsart, iritative Aktionsart) = *Görünüm*. Tanımı

da şöyle: "Eylem kavramlarında meydana geliş tarzı: atıldı atılacak, düştü düşecek, *oldu olacak; gelmez olmak, gidecek olmak, gelmiş olacak, vermiş bulunacak* vb." Tanımdan, örneklerden ve işe "aspect intensif" in karışmasından anlaşıldığına göre, burada *görünüm* terimi kılınış (Alm. Aktionsart) ve "betimlemeli fiil" değeriyle alınmış olup bizim görünüş'le bir ilgisi yoktur. Almandadaki *Aspela* doğru kavranarak bunun Türkçe karşılığı aransaydı, *görünüm* değil, görünüş denmesi gerekirdi, çünkü Aspekt bir görünme tarzıdır, tarz gösteren fiil-isimler de -ş bitimliliğini alır (Dilaçar, 1973: 160).

Hatipoğlu (1982: 42)'nda *görünüş, görünüm* olarak karşımıza çıkar ve "Görünüm (Fr. Aspect, aspect intensif; İng. Aspect, intensive aspect; Alm. Aktionsart, intensive Aktionsart) (Görünüş, karmaşık fiil) eylem kavramlarında, meydana geliş tarzı" olarak tanımlanır.

Erkman-Akerson (2000: 148)'da zaman ekleri ile görünüş eklerinin aynı olduğu fakat "görünüş" ün işlev olarak "zaman"dan çok farklı olduğu belirtilerek, görünüş işlevi "bitmezlik" / "biterlik" olarak iki sınıfa ayrılmıştır.

Vardar (2002: 105-106)'da "*Görünüş* (Alm. Aspekt, Aktionsart, Fr. Aspect, İng. Aspect), eylemin anlattığı iş, oluş, edim vb.ni konuşucunun nasıl gördüğünü belirten dilbilgisi ulamı. Zaman ulamından ayrılan görünüş, eylemin bitmişliği, bitmemişliği, başlangıcı, gelişimi, sonucu, yinelenişi vb. bakımından ele alındığını vurgular. Kimi dillerde görünüşün özel dilbilgisel öğeleri vardır."

Çalışmamızda görünüş olarak ele alınan kavramı Uğurlu (2003: 129) "bakış" olarak ele alır, "bakış kavramının temelini 'olay'ın 'başlangıç sınırı', 'bitiş sınırı' veya 'sürek'ine yönelik bakış teşkil etmektedir. Bir başka deyişle 'bakış'ın bir 'olay'ın gerçekleşmesindeki safhalardan birisine yönelmesi, odaklanması söz konusudur (Johanson, 1994: 249). Aynı 'olay'a farklı şahıslar tarafından farklı bakılabilir; yani her bir şahsın 'bakış'ı belirtilen noktalardan birine odaklanmış olabilir.". Uğurlu'nun görünüş üzerine yaptığı saptamalar tamamen Johanson (1994) görünüş kuramına dayalıdır (Benzer, 2012: 107-108). Johanson'un görünüş kuramına ve geliştirilen diğer görünüş kuramlarına (Türkçede Görünüş bölümü)'nde ayrıca değinilecektir.

2.5.1. Comrie'nin Görünüş Kuramı

Yukarıda belirttiğimiz gibi Comrie, görünüş kavramını genel olarak şöyle tanımlıyor: ‘Görünüşler olayın iç zamansal şekline farklı bakış yollarıdır’. Comrie, bu tanımlamasını farklı dillerden örneklerle açıklıyor:

İngilizce: *John was reading when I entered.* (Ben girdiğimde John okuyordu).

Rusça: *Ivan cital, kogda ja vosel.*

Fransızca: *Jean lisait quand j'entrai.*

İspanyolca: *Juan leia cuando entre.*

İtalyanca: *Gianni leggeva quando entrai.*

Bu örneklerin hepsinde birinci eylem (*was reading*) bir olayın arka planını oluşturuyor, olay ise ikinci eylem tarafından temsil edilmektedir. İkinci eylem (*entered*) iç zamansal yapıya bakmadan olayın tamlığını gösteriyor. Yani eylem kendisine baş, orta ve sonu içeren tek bölünmez bir olayı gösteriyor. Bu tür eylem biçimlerinin bitmiş (perfective) anlamı ya da bitmiş görünüşe sahip olduğu söylenir. Diğer biçim (*was reading*) olayın iç zamansal yapısıyla net bir bağlantı kuruyor. Bitmiş (perfective) ve bitmemiş (imperfective) arasındaki farkı anlatmak için bitmişliğin olayın iç yapısına bakmadan olayı dışarıdan incelediğini, bitmemişliğin ise olayı içeriden incelediğini söylebiliriz (Comrie, 1976: 4).

Bitmiş görünüş (perfective aspect)

Bitmiş görünüşü anlatmadan önce sık sık aktarılan ama yetersiz olan tanımlamaları açıklamak gerekir.

Bitmiş görünüş biçimlerin kısa süreli olayları, bitmemiş görünüş biçimlerin ise uzun süreli olayları anlattığı iddia edilebilir fakat bazı dillerden bu iddiayı çürüten örnekler kolayca bulunur. Comrie, bir İngilizce-Rusça örneğiyle bunu ispatlıyor: “*I stood there for an hour.*” (Orada bir saat durdum). Bu cümle Rusça’ya bitmemiş görünüş kullanılarak: “*Ja stojal tam čas.*” (Orada bir saat boyunca duruyordum) şeklinde ya da en azından iki bitmiş görünüş biçimi kullanılarak: “*Ja postojal tam čas, ja prстоjal tam čas.*” (Orada bir saat durdum) olarak iki yolla aktarılabilir. Duruşun uzun mu kısa mı sürme durumuna

göre birinci bitmiş görünüş biçiminin (*ja postojal*) öznel olarak kısa süren olayı belirlediği, ikinci bitmiş biçiminin (*ja prostojal*) uzun süren olayı belirlediği, bitmemiş biçiminin ise nötr bir olayı gösterdiği varsayılmaktadır. Eşit olarak, bitmiş görünüş sınırlı ya da sınırsız süreci belirten bir unsur olarak tanımlanamıyor. Bir saat, on yıl, otuz yıl sınırlı dönemlerdir fakat yukarıdaki örnekte gösterildiği gibi böyle bir süreci hem bitmiş görünüş biçimi hem de bitmemiş görünüş biçimi tarif edebilir (Comrie, 1976: 17).

Bitmiş görünüşü ile ilgili sık sık rastlanan bir ifade onun tamamlanmış bir olayı göstermesidir. Bitmiş görünüşü başı, ortası ve sonu olan tamamlanmış bir olayı ifade eder. Comrie yine Rusçadan bir örnek veriyor. Rusçada, *užinat'* (İng. *have supper* “akşam yemeği yemek”) (bitmemiş görünüş), *otužinat'* (*finish supper* “akşam yemeği yemiş olmak”) (bitmiş görünüş), fakat sadece sonuyla değil, bütün yemek süreciyle ilgili *použinat'* (*have supper* “akşam yemeği yemek”) (bitmiş görünüş) bildiren fiiler var. Böylece, tamamlanmış olma bitmiş görünüşün sadece anlamlarından biridir, kesinlikle onu tanımlayan özellik değildir. Bitmiş görünüş biçimi açık bir şekilde bitmemiş ile karşılaştırıldığı zaman bitmiş görünüş biçimi olayın tamamlanmış olduğunu gösterir. Rusçadan bir örnek verelim: *On dolgo ugovarival menja, no ne ugovoril.* (İng. *He persuaded me for a long time, but didnt persuade me.* “O beni uzun bir süredir ikna ediyordu, ama etmedi). Diğer bir deyişle, *'O beni uzun bir süre ikna etmek için çabaladı, ama sonunda ikna edemedi'* (Comrie, 1976: 19).

Bitmiş ve bitmemiş görünüş ayrımı olan çoğu dilde bazı fiillerin bitmiş görünüş biçimleri olayın başlamasını ifade edebilir. Örneğin, İspanyolca'da *ver* (İng. *see* “görmek”), *conocer* (İng. *know*, “bilmek”) fiillerinin geçmiş basit zamanı (bitmiş geçmiş) yeni olayın başlangıcını ifade eder (Comrie, 1976: 19).

Sonuçta bitmiş görünüşü salt ve basit bir eylemi gösterir. Aslına bakılırsa, bitmiş görünüşü herhangi bir görünüşsel karşıtlığın belirtisiz bir mensubudur.

Ayrıca, dikkat etmemiz gereken bir husus var: *Perfective* ile *perfect* karşılığı. Türkçeye *perfective* kavramı bitmiş, *perfect* kavramı ise bitmişlik olarak çevrilmektedir. *Perfect* onun taşıdığı fonksiyona göre yakın geçmiş zaman, bilinen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman, geçmişte geçmiş, gelecekte geçmiş zaman olarak Türkiye Türkçesine çevrilebilir. İlk bakışta birbirine benzeyen bu iki kavrama daha detaylı bakalım.

Perfect, tarif edilen olay veya durumun başka zaman referansı (genellikle şimdiki zaman) ile ilişkisini ifade ediyor. Bu durumda eylemin iç yapısında vurgu yapmıyoruz. *Perfect*'in bağıntı aktardığı zaman referansı genellikle şimdiki zaman, fakat çoğu diilerde bu eylem zamanının zaman referansıdır. Örneğin, İngilizcede 'the present perfect': *I have eaten*. "Ben yemek yedim" cümlesi birinin şimdi aç olmadığını gösterir. 'The past perfect': *I had eaten*. "Ben yemek yemiştim." cümlesi birinin hikâye anlattığı zamanda aç olmadığını gösterir. 'The future perfect': *I will have eaten*. "Ben yemek yemiş olacağım" cümlesi birinin yemek yemek üzere olduğu, yemek yemiş olduğu ya da şimdi yediği için aç olmayacağını gösterir. *Perfect*'te zaman, olayın gerçekleştiği zaman değil, anlatılan olayın belirgin olduğu zamandır. Bu sebeple, *I have lost my glasses*. "Gözlüğümü kaybettim." örneğinde eylem geçmiş zamanda gerçekleştiği hâlde *present perfect* ile kullanılır çünkü konuşmacı şimdiki an ile bağlantı yapmaktadır. *Gözlüğümü kaybettim, yani şu anda gözlüğüm yok* (Comrie, 1976: 52-53).

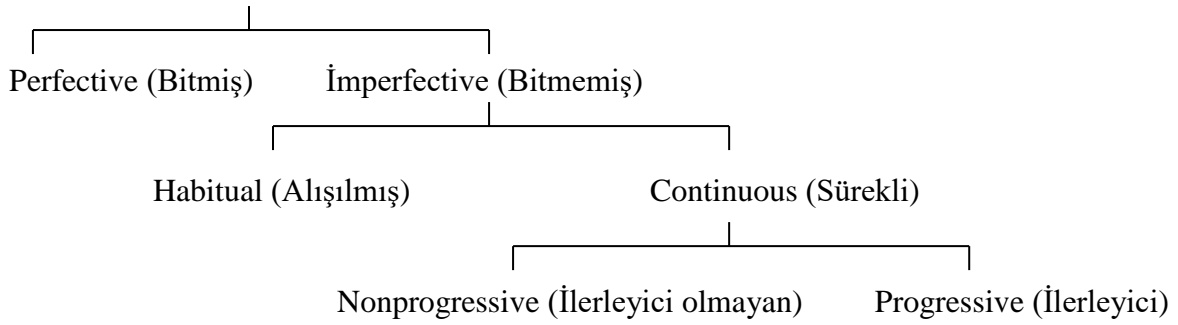
Gelinen noktada *perfective* ve *perfect*'i iki ayrı kavram olarak tanıttık. Fakat onların arasında bazı kavram ilişkileri var. Konuşmacı geçmişteki olayı şimdiki zamanda belirgin aktarmak için geçmiş olayın içyapısını tanımlamadan onu belirleyici özellikleri olmayan bir bütün olarak görüyor.

Ayrıca, *perfect*'in görünüş kategorisi dâhilinde görülmesi çoğunlukla gelenek meselesidir. Bernard Comrie 'Görünüş' adlı çalışmasında bunu şöyle açıklamaktadır: "*Perfect ve diğer görünüş türleri arasındaki fark birçok dilbilimciyi 'perfect'in görünüş olup olmadığı konusunda düşündürdü. Oysa 'perfect' geleneksel terminolojide de görünüş olarak gösterilmiştir çünkü perfect'i diğer görünüş türlerinden ayırt etmektense onu görünüş olarak belirlemek daha kolay olur.*" (Comrie, 1976: 52).

Bu sebeple biz, bu çalışmamızda *perfect*'i bitmişlik olarak adlandıracağız.

Bitmemiş (imperfective)

Bitmemiş görünüşün olayın iç zamansal yapısına önem verdiğini önceki bölümlerde belirtmiştik. Bazı dillerde bitmemiş görünüşü ifade etmek için ayrı bir kategori olduğunu, bazılarında da bitmemiş görünüşün birkaç kategorisi olduğunu biliyoruz. Bitmemişliğin en yaygın alt bölümleri şematik olarak aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 2.4. Görünüşel karşıtlıkların sınıflandırması (Comrie, 1976: 25)

Bu alt bölümler birleşmiş, tek bir konsepti oluşturmak için bir araya geliyorlar.

Alışılmış (Habituality)

Alışılmış görünüş üzerinde yapılan bazı çalışmalarda alışkanlık ve tekrarlılık (interativity) kavramlarının aynı olduğu görülmektedir. Oysa bunların aynı olduğunu düşünmek iki sebepten yanlıştır. Birincisi: Eğer olay sınırlı defa tekrarlanıyorsa, bu tekrarlanmış olaylar tek bir olay olarak görülebilir. Comrie, bu varsayımı ispatlamak için İngilizceden örnek veriyor: (Bir olay düşünelim). Hoca kalkıyor, beş defa öksürüyor ve derse devam ediyor. İngilizcede bu olayı şöyle anlatabiliriz: *The lecturer stood up, coughed five times, and said...*. Bu cümlede özel alışkanlık ifade eden *used to* biçimini kullanmak mümkün değildir. İkincisi: Bir olay alışkanlığa hiç tekrarlılık olmadan da bağlanabilir. Örneğin: *The Temple of Diana used to stand at Ephesus*. “Diana Tapınağı Efes’te duruyordu.” cümlesinde Diana Tapınağı’nın Efes’te birkaç defa durmasından bahsedilmiyor. Bu cümlede tapınağın ara vermeden belli bir süre Efes’te durduğu anlatılmaktadır (Comrie, 1976: 27).

Alışkanlık ile tekrarlılık arasındaki farkı açıkladıktan sonra tekrar alışılmış görünüş kavramına dönebiliriz. Alışılmış görünüş geniş süreci kapsayan bir olayı ifade eder. Süreç o kadar geniştir ki söz konusu olaya, anın tesadüfî özelliği olarak değil, tüm sürecin tipik özelliği olarak bakılıyor. Eğer zamanda uzatılabilen bir olay söz konusu ise, olayın tekrarlılığı içermesine gerek yoktur. (Örneğin: *The Temple of Diana used to stand at Ephesus*. “*Diana tapınağı Efes’te duruyordu.*”). Eğer zamanda uzatılamayan bir olay söz konusu ise, olay tekrarlılığı içerir. Örneğin: *The old professor used always to arrive late*. “*Yaşlı profesör her zaman geç gelirdi.*” (Comrie, 1976: 27).

Geniş bir süreci kapsayan olay ile tesadüfî olan olay arasındaki farkı belirlemek dilbilimsel değil kavramsal bir problemdir. Bu şöyle bir örnekle açıklanabilir: *Sally used to throw stones at my window in the morning.* “*Sally sabahları camıma taş atardı.*” Sally taşı sadece iki üç defa attıysa, bu cümle uygun değildir. Eğer Sally, birkaç sene boyunca devamlı olarak cama taş atıyor olsaydı, cümle uygun olurdu. Fakat Sally’nin ne sıklıkla taş attığına karar vermek zordur. Başka bir deyişle, olayın uygun olduğu varsayılıyorsa, bunu ifade etmek için alışılmış görünüşü kullanabiliriz fakat olayın uygun olup olmadığına dair karar vermek dilbilimsel değildir (Comrie, 1976: 28).

İlerleyici (Progressive)

Geleneksel gramer çalışmalarında ilerleyici görünüşün devam eden olayı tarif ettiği belirtiliyor. Fakat ilerlilik (progressiveness) ve bitmemiş görünüşü (imperfectivity) arasındaki fark tanımlanmıyor. Bu sebeple Comrie, çalışmasında daha çok ilerlilik ile bitmemiş kavramları arasındaki farka dikkat çekmiştir.

Öncelikle bitmemiş görünüşü alışkanlık da içerebilir veya olay ilerleyici olmadan alışılmış olarak görülebilir. Örneğin: *John used to write poems.* “*John şiirler yazardı.*” ile *John used to be writing poems.* “*John şiir yazıyor olurdu.*” cümlelerini inceleyelim. Birinci örnekte ilerlilik ve bitmemiş olarak tanımlanabilen devamlılık (continuousness) aynı anlamlıdır. İkinci örnekteki cümle hem sürekli hem de alışılmış olarak görülebilir. Fakat ilerlilik ve devamlılığın eş anlamlı kavramlar olduğunu söylenebilir çünkü devamlılık, alışkanlık tarafından tanımlanamayan bitmemiş görünüştür (Comrie, 1976: 33).

Ayrıca, Comrie, fiilleri ilerlilik biçiminde kullanılabilen ve kullanılmayan fiiller olmak üzere iki sınıfa ayırıyor: Bu sınıflandırma aynı zamanda durum bildiren (stative) ve durum bildirmeyen (nonstative) fiillerin karşılığı oluyor. Kısaca ilerlilik, ilerleyici anlamlı fiiller ve durum bildirmeyen fiillerin birleşmesidir (Comrie, 1976: 35).

2.6. Sonuç

Çalışmamızın birinci bölümünde zaman kavramını felsefe ve bilim açısından kısaca inceledik, zaman ile ilgili teoriler hakkında bilgi verdik. Çalışmamızın amacı dilsel zaman kavramı olduğu için yabancı ve yerli dilbilim adamlarının düşüncelerini ve varsayımlarını

anlattık. Çalışmamızda esas olarak alınan teori B. Comrie'nin 'Zaman' adlı çalışmasıdır. Comrie'ye göre zamanlar salt ya da göreceli olabilir. Şimdiki zamanı gösterim noktası olarak alan zamanlara salt zaman denmektedir. Şimdiki zaman görünüm noktası olarak esas alındığında üç temel zaman: Şimdiki, geçmiş ve gelecek zaman şeklinde tanımlanıyor. Şimdiki zaman olay zamanının şimdiki an ile çakışması, geçmiş zaman olay zamanının şimdiki andan önce, gelecek zaman ise olay zamanının şimdiki andan sonra gerçekleşmesi anlamına geliyor. Böylece, çalışmamızın ilk bölümünde üç temel zaman hakkında tek tek bilgi verdik. Göreceli zamanın gösterim noktasının bağlam (context) tarafından belirlenen belli bir nokta olduğunu gördük. Bu noktanın şimdiki zaman olması şart değildir. Fakat salt ve göreceli zamanlar arasındaki fark gösterim noktası olarak şimdiki zaman veya zamanda başka bir nokta arasında değil; aralarındaki fark şimdiki zamanı gösterim noktası olarak belirten ve belirtmeyen biçimlerin anlamı arasındadır.

Çalışmamızda belirttiğimiz gibi zaman ve görünüş birbirine bağlı kavramlardır. Görünüş kategorisi olayın iç yapısına bakar, durumun nasıl olduğunu ve nasıl sürdüğünü gösterir. Bu bölümde yerli ve yabancı dilbilim adamların görünüş kategorisi ile ilgili düşünceleri hakkında bilgi verdik. B. Comrie'nin 'Görünüş' adlı çalışmasını esas teori olarak aldık. Comrie'ye göre bitmiş ve bitmemiş olmak üzere iki ana görünüş var. Bitmemiş görünüş ise alışılmış ve ilerleyici görünüşlere ayrılmaktadır.

Şunu belirtmek gerekir ki her dilin zaman ve görünüş sistemi farklıdır. Sonraki bölümünde İngilizce ve Türkçe zaman ve görünüş sistemleri hakkında daha detaylı bilgi vereceğiz.

3. İNGİLİZCEDE ZAMAN VE GÖRÜNÜŞ KATEGORİLERİ

3.1. İngilizcede Zaman Kategorisi

Zaman kategorisi, fiil tarafından gösterilen olayın zaman özelliklerini en geniş bir şekilde ifade etmektedir. Zamanı, genel zaman kategorisi ve dilbilimsel zaman kategorisi olarak ayırmamız gerekir. Genel felsefede zaman cisimlerin var oluş formudur; zaman insanın algılamasından farklı ve daima değişen bir kavramdır. Zaman, dilde çeşitli gramer ve sözlüksel dil birimler olarak ifade ediliyor. Dilsel olarak ‘konuşma anı’ adlandırılan anın algılanması ve gerçek yansıması ‘şimdiki zaman’ı oluşturuyor ve şimdiki zaman geçmiş ile gelecek arasında sınır çizgisi görevi yapıyor. Zamanın dildeki ifadesi ya konuşma anına yönelik (şimdiki zamana yöneltilmiş / salt) ya da ‘şimdiki zamana yöneltilmemiş’, (salt olmayan) olmak üzere iki temelde ortaya çıkmaktadır (Rivlina, 2009: 90).

Salt zamanlar üç sınıfı (geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman) kapsıyor. Şimdiki zaman sınıfı konuşma anını içeriyor ve sözcüksel olarak *şu an, bugün, bu hafta, bu yüzyıl* gibi söz ve söz grupları ile belirtilebiliyor. Geçmiş zaman sınıfı şimdiki zaman sınıfından önce geliyor ve sözcüksel olarak *dün, geçen hafta, birkaç sene önce* gibi söz ve söz grupları ile belirtilebiliyor. Gelecek zaman sınıfı şimdiki zaman sınıfından sonra geliyor ve sözcüksel olarak *yakın zamanda, iki gün sonra, bir ay sonra* gibi söz ve söz grupları ile belirtilebiliyor (Comrie, 1985: 36).

‘Şimdiki zamana yönetilmemiş’ zaman ‘göreceli’ (relative) ya da ‘gerçekçi’ (factual) olabilir. Göreceli zaman iki ya da ikiden fazla olayın bağlantısını veya bir olayın diğer olaya ilişkin olarak *öncelik / göreceli geçmiş* (the priority / the relative past), *eşzamanlılık/ göreceli şimdiki zaman* (the simultaneity / the relative present) ve *sonradan gelme / göreceli gelecek* (the posteriority / the relative future) zamanlarını kapsıyor. Göreceli zaman sözcüksel olarak *bundan sonra, bundan önce, ile aynı zamanda, bundan az zaman sonra* vb. söz ve söz grupları ile belirtilebiliyor. Zamanın gerçekçi ifadesi şimdiki zamanı ya da herhangi zaman noktasıyla ilişkisiz gerçek astronomik bir zamanı ve önemli tarih noktalarını belirtiyor. Sözcüksel olarak *sabahleyin, 1999 yılında, İkinci Dünya Savaşı zamanında* gibi söz ve söz grupları ile belirtilebiliyor. Gerçekçi zaman sadece sözcüksel

olarak belirtilebilir fakat salt ve göreceli zaman ifadeleri sözcüksel ve gramer açısından ifade edilebilir (Comrie, 1985: 56).

İngilizcedeki zaman kategorisi diğer dillerin zaman kategorisinden farklıdır. İngilizcede dört eylemsel zaman biçimi vardır. Bunlar: şimdiki (the present), geçmiş (the past), gelecek (the future), geçmişte gelecek (the future-in-the-past)'tir. Eylemin iki gelecek zaman biçimi geleceğin iki farklı yolla gösterilmesini sağlamaktadır: Şimdiki zamanla ilişkili olay sonrası ve geçmiş zamanla ilişkili olay sonrası. İngilizce gelecek zaman biçimleri, göreceli zamanı, şimdiki veya geçmiş zamanla ilişkili olarak sonradan gelmeyi (posteriority) ifade ediyor. Eylemin şimdiki ve geçmiş zaman biçimleri salt zamanı ifade ediyor. Dolayısıyla İngilizcede birbirine bağlı iki zaman kategorisi vardır. Birincisi, geçmişe bakış (geçmiş ile şimdiki zamanın karşılaştırılması) yoluyla salt zaman anlamı ifade ediyor, diğeri ise geniş bakış (olay sonrası ile olay sonrası olmayan) yoluyla göreceli zaman anlamı ifade ediyor (Rivlina, 2009: 92).

Geleneksel gramer çalışmalarında İngilizcenin üç zamana sahip olduğu belirtilir. İngilizcede zaman kategorisi olay zamanı ve konuşma anı arasındaki farkı gösterir. Konuşma zamanı şimdiki zaman (pr. time) ve zamanı ölçmek için başlangıç noktası olarak belirlenmiştir. Konuşma anından sonra olan zaman geleceğe aittir, konuşma anından önce olan zaman ise geçmiş zamandır. Dolayısıyla İngilizcede şimdiki, gelecek ve geçmiş olmak üzere üç zaman vardır fakat bu üç zamanın yanısıra geçmişte gelecek (the future-in-the-past) olarak adlandırılan dördüncü zamandan da bahsedilmektedir (Kobrina, 1999: 15).

Mantıklı olarak aynı kategori iki defa aynı biçimde ifade edilemez. Geçmişte gelecek biçiminin var oluşu İngilizcenin iki zaman kategorisine sahip olduğunu ispatlar.

Birincil zaman, salt zaman, artgörümlü zaman olarak adlandırılan zaman kategorisi geçmiş ve şimdiki zaman biçimlerinin karşıtlığı ile ifade edilmektedir.

3.1.1. Şimdiki zaman

Şimdiki zamanların hepsinin (*the present simple, the present continuous, the present perfect* ve *the present perfect continuous*) belirttikleri eylem şimdiki zamana, yani

konuşma anına gönderme yapıyor. Bu dört tür arasındaki fark, zaman türlerinin görünüş ve bitmişlik kategorileri ile ifade ettikleri biçimlerde ortaya çıkar.

Görünüş ve bitmişlik kategorilerine değinmeden önce basit (*simple*) zamana daha detaylı bakalım.

Anlam: Basit şimdiki zamanın belirttiği eylem geniş anlamda şimdiki zamana (present time) gönderme yapıyor. Bu zaman türünde eylemin gerçekleştirilme şekli belirtilmiyor. Yani eylemin bitmiş veya bitmemiş, anlık veya sürekli, tekrarlayan ya da yeni başlayan olup olmadığı basit şimdiki zamanda belli değildir (Kobrina, 1999: 20).

Şekil: Basit şimdiki zamanın bazı biçimleri birleşimsel (olumlu biçim), bazıları ise çözümseldir (olumsuz ve soru biçimleri).

3. teklik şahıs hariç bütün teklik ve çokluk şahısların olumlu biçimleri mastar ile kesişmektedir. Örneğin: *to speak* “konuşmak” – *I speak* “Ben konuşurum”, *you speak* “Sen konuşursun”, *they speak* “Onlar konuşurlar”. 3. teklik şahıs biçimi aynı mastar kökünden ve –s (-es) eki ile oluşturuluyor. Örneğin: *to speak* “konuşmak” – *he speaks* “O konuşur”, *to wish* “dilemek” – *he wishes* “O diler”.

Olumsuz ve soru biçimleri çözümseldir ve *to do* yardımcı fiilinin şimdiki zaman biçimi ve fiilin mastar biçimiyle oluşuyor (Kobrina, 1999: 17).

Kullanım alanları:

Geçmiş ve geçmiş-dışı karşıtlığının güçsüz unsuru (*weak member of opposition*), onun güçlü karşıtıdan daha fazla anlamlara sahiptir. Şimdiki zaman, bu karşıtlıkta güçsüz özelliklere sahip olduğu için ‘geçmiş-dışı’ (non-past) olarak adlandırılıyor (Rivlina, 2009: 95).

1. Şimdiki zamana ait gerçekleri ifade etmek.

Most dogs bark. (Köpeklerin çoğu havlar)

It is a long way to Tipperary. (Tipperary’ye kadar uzun bir yoldur)

2. Geçmişte, şimdiki zamanda ve gelecekte gerçek olan genel kural ve doğa kanunları ifade etmek.

It snows in winter. (Kışın kar yağar)

Two plus two makes four. (İki artı iki dört yapar)

3. Alışıl gelmiş ya da her gün gerçekleştirilen eylemleri ifade etmek.

They get up at 8. (Onlar saat 8'de kalkarlar)

On Sundays we stay at home. (Pazarları evde dururuz)

4. Konuşma anında devam eden eylemler ve durumları ifade etmek (durum ve ilişkisel fiili, algılama fiilleri).

I do not see what you are doing. (Neler yapmakta olduğunu göremiyorum)

Now I hear you perfectly well. (Şimdi seni gayet iyi duyuyorum)

5. Konuşma anına ait beyan ve duyuruları ifade etmek.

I declare the meeting open. (Toplantının başlamış olduğunu bildiriyorum)

I agree to your proposal. (Teklifini kabul ediyorum)

6. Konuşma anında gerçekleşen eylemlerin ardışıklığını ifade etmek.

Now watch me closely: I take a match, light it, put it into the glass and oh, nothing happens! (Şimdi beni yakından izle: bir kibrit alıyorum, onu yakıyorum, bardağın içine koyuyorum....oh, birşey olmuyor!)

7. Gelecek eylemleri ifade etmek.

a) Çoğunlukla hareket fiilleriyle (*to go (gitmek), to come (gelmek), to start (başlamak), to leave (ayrılmak), to return (geri gelmek), to arrive (varmak), to sail (yelkenli ile gitmek) vb.*) ve eylem kararlı planı belirtiyorsa ve gelecek zaman gösteriliyorsa:

They start on Sunday. (Onlar Pazar günü başlarlar)

She leaves for England in two months. (O iki ay sonra İngiltere'ye gidiyor)

b) Zaman ve koşul zarf tümcesinde *when, till, until, as soon as, as long as, before, after, while, if, unless, in case, on condition that, provided vb* bağlaçlarından sonra:

When she comes, ring me up, please. (O geldiği zaman, bana telefon aç, lütfen)

I promise not to tell her anything if you help me to get out of there. (Ona hiç birşey söylemeyeceğime dair söz veriyorum)

8. Geçmiş zaman eylemleri ifade etmek.

a) Gazete başlığında, film, oyun, roman başlıklarında:

Dog Saves Its Master. (Köpek Sahibini Kurtarıyor)

Students Say No to New Weapon. (Öğrenciler, Yeni Silaha Yok Diyorlar)

b) Geçmiş zamandaki eylemleri daha canlı bir biçimde göstermek amacıyla hikâyede veya öyküleyici anlatımda kullanılır (tarihsel şimdiki zaman).

It was all so unexpected. You see, I came home late last night, turned on the light and – whom do you think I see? Jack, old Jack, sleeping in the chair. I give a cry, rush to him and shake him by the shoulder. (Hepsi beklenmedik bir anda oldu. İşte, dün gece eve geldim, ışığı açtım ve – kimi gördüğümü düşünüyorsun? Koltukta uyuyan Jack, bizim Jack'ti. Ağlıyorum, ona koşuyorum ve omuzunu sallıyorum)

Bu örnekte karşıtlığın güçsüz mensubu ile güçlü mensubu (şimdiki zaman geçmiş zamanla) yer değiştiriyor ve biçimsel olarak anlamlı oluyor (Rivlina, 2009: 97).

9. Yakın geçmiş (Present perfect) anlamı taşıyan bitmiş eylemleri ifade etmek (*to forget, to hear, to be told* fiilleriyle kullanılıyor).

I forget your telephone number. (Telefon numaranı unttum)

I hear you are leaving for England. (İngiltere'ye gittiğini duydum)

(Kobrina, 1999: 23-24)

3.1.2. Geçmiş zaman

Geçmiş zamanların hepsinin (*the past simple, the past continuous, the past perfect* ve *the past perfect continuous*) belirttikleri eylem geçmiş zamana gönderme yapıyor. Bu dört tür arasındaki fark, zaman türlerinin görünüş ve bitmişlik kategorilerinin ifade ettikleri şekillerde ortaya çıkar.

Şekil: Geçmiş zamanın olumlu biçimleri birleşimsel; olumsuz, soru ve olumsuz soru biçimleri ise çözümseldir. Basit geçmiş zamanda olumlu biçimler fiilin 2. hâli ile temsil edilmektedir. Soru biçimleri öznenen önce gelen *to do* yardımcı fiilinin 2. hâli ve öznenen sonra gelen fiilin mastarıyla oluşmaktadır. Olumsuz biçimleri yardımcı fiilin olumsuz hâli ve fiilin mastarıyla oluşmaktadır (Kobrina, 1999: 32).

'-ed' düzenli eylem eki geçmişi, karşıtlığın güçlü unsuru olarak işaretleyen biçimsel özelliktir. Bu işlek biçim dışında bazı değişik biçimler (örneğin: *eat - ate*) veya şimdiki biçimle eşsesli biçimler (ör. *cut - cut*) işlek olmayan eylem biçimleri vardır.

Karşıtlığın güçlü unsuru olarak (strong member of opposition) onun güçsüz karşıtından daha az anlamlara sahiptir.

Kullanım alanları:

1. Geçmişte basit eylemleri ifade eder.

The house stood on the hill. (Ev tepede duruyordu)

She was beautiful. (O güzeldi)

I didn't see you at the theatre. (Seni tiyatrodan görmedim)

2. Geçmişte alışılmalı eylemleri ifade eder.

All summer I got up at 7. (Yazın boyunca saat 7de kalkıyordum)

On Sunday evening he took her to the pictures. (Pazar akşamları onunla sinemaya gidiyordu)

3. Geçmiş eylemlerin ardışıklığını ifade eder.

He got up, put on his hat, and left. (O kalktı, şapkasını taktı ve çıktı)

The car stopped, the door opened, and a very pretty girl got out of it. (Araba durdu, kapı açıldı ve çok güzel bir kız arabadan indi)

4. Geçmiş zamanda belli bir anda süren eylemleri (geçmişte devam eden zamanında kullanılmayan eylemler) ifade eder.

He was not listening but still heard what they were speaking about. (O dinlemiyordu ama yine de ne konuştukları duydu)

At that time he was on the watch. (O zamanda o nöbetteydi)

5. Zaman ve koşul yan zarf tümcesinde gelecek zaman ifade eder (ana cümlesinde eylem geçmiş zamanda kullanılmışsa).

She said she would come when the film was over. (Film bittikten sonra geleceğini söyledi)

She said she would do it if nothing unexpected happened. (Beklenmeyen birşey ortaya çıkmazsa, bunu yapacağını söyledi)

6. Şimdiki zaman bağlamında nezaket ifade eder. Bu ifadeler 'ıffet geçmiş zamanı', 'tutumsal geçmiş zaman' olarak bilinmektedir.

Could you help me, please?(Bana yardım edebilir misin lütfen?)

(Kobrina, 1999: 34-35)

'Olası' (prospective) ya da 'göreceli' olarak adlandırılan ikinci fiil zaman kategorisi gelecek ve geçmişte gelecek karşıtlığı tarafından oluşturulmaktadır. Karşıtlığın güçlü unsuru *shall / will* yardımcı fiileri ile işaretlenmiş gelecek zaman (şimdiki zamanla ilişkili olan gelecek zaman), güçsüz unsuru ise *should / would* yardımcı fiileri ile

işaretlenmiş gelecek zamandır (geçmiş zamanla ilişkili olan gelecek zaman) (Rivlina, 2009: 101).

3.1.3. Gelecek zaman

Gelecek zamanların hepsinin (*the future simple, the future continuous, the future perfect ve the future perfect continuous*) belirttikleri eylem gelecek zamana gönderme yapıyor. Bu dört tür arasındaki fark görünüş kategorisinin ifade ettiği şekildedir.

Şekil: Basit Gelecek Zaman çözümsel olarak oluşuyor. Basit gelecek zamanda 1. teklik ve çokluk şahıslar için *shall* yardımcı fiili, 2. ve 3. teklik ve çokluk şahıslar için *will* yardımcı fiili ve *to* edatsız fiilin mastarı kullanılmaktadır. Ancak modern yaklaşımda tüm şahıslar için *will* yardımcı fiili kullanılmaktadır (Kobrina, 1999: 42).

Kullanım alanları:

1. Gelecekte basit eylemleri ifade eder.

She will return tomorrow. (Yarın geri gelecek)

It will not be cold in the evening. (Akşam hava soğuk olmayacak)

2. Gelecekte eylemlerin ardışıklığını ifade eder.

He will ring you up and tell you everything. (O sana telefon açacak ve herşey söylecek)

I'll take her up to town, we'll do some shopping, and have lunch, so we shall be back in late afternoon. (Onu şehire götüreceğim, alışveriş yapacağız, öğle yemeğimizi yiyeceğiz, dolayısıyla öğleden sonra geri geleceğiz)

3. Gelecekte alışıl gelmiş eylemleri ifade eder.

So I'll see you often in winter? (Seni kışın sık sık mı görecekim?)

I hope you will write regularly. (Umarım sen düzenli olarak bize yazarsın)

(Kobrina, 1999: 43)

3.1.4. Geçmişte gelecek

Geçmişte gelecek zaman önceki olayları, diğer olaylara bağlamak ya da şimdiki veya geçmişte olan belli noktalarla ilişkili olayın sonrasını ifade etmek için kullanılır.

Geçmişte gelecek biçimleri bağımlıdır çünkü genelde dolaylı anlatımda yan cümlelerde geçmiş zamandaki fiillerden sonra kullanılır.

Şekil: Tüm geçmişte gelecek biçimleri çözümseldir. *Should* ve *would* yardımcı fiilleri ve asıl fiil ile oluşturulmaktadır.

İşlev:

1. Geçmişte gelecek genellikle dolaylı anlatımda yan cümlelerde geçmiş zamanındaki fiillerden sonra kullanılır.

She didn't know when I should return. (Benim ne zaman döneceğimi bilmiyordu)

I doubted if we should see him at all. (Onu görüp görmeyeceğimizden emin değildim)

2. Geçmişte basit gelecek, geçmiş zaman açısından görülen gelecekte olan basit olayları, alışlagelmiş eylemleri ve eylemlerin ardıllığını ifade eder.

The sun was setting. In an hour it would be quite dark. (Güneş batıyordu. Bir saat içinde oldukça karanlık olacaktı).

He said they would start at dawn, reach the river in the afternoon and in an hour or two would proceed up the road towards the cliffs. (Şafakta başlayacakları, öğleyin nehre ulaşacakları ve bir yada iki saat boyunca uçurumlara doğru yürümeye devam ettiklerini söyledi.)

Geleneksel gramer çalışmalarında İngilizcenin *shall / will* ve *should / would* yardımcı fiilleri ve asıl fiili biçiminde ifade edilen gelecek zaman var. Bu analize itiraz etmek için iki neden var. Birincisi, *will* fiilinin gelecek zamana gönderim dışında başka anlamları da vardır. Özellikle, *will* fiili şimdiki zamana gönderim ile istem ifade eder. Örneğin: *He will go swimming in dangerous waters. (O tehlikeli sulara yüzmek ister).* İkincisi, gelecek zamana gönderimin *will* yardımcı fiili kullanılmadan yapıldığı örnekler de bilinmektedir. Örneğin: *The train departs at five o'clock tomorrow morning (Tren yarın sabah beşte kalkacak)* (Rivlina, 2009: 94).

İngilizcenin gelecek zamana sahip olup olmadığına bakmadan önce *will* fiili ile gelecek zaman gönderimi arasındaki ilişkiyi açıklayabilir miyiz?

O. Jespersen (1924) ve L.S. Barkhudarov'a (1975) göre *will / shall* ve *should / would* gelecek zamanın yardımcı fiilleri değil, niyet, emir, istek, ifade eden gereklilik ve zorunluluk fiilleridir (modal verbs). Örneğin: *I'll go there by train.* (Oraya trenle gideceğim). = *I intend (want, plan) to go there by train.* (Oraya trenle gitmeyi düşünüyorum, planlıyorum). Bu sebeple onlar İngilizcede fiilî (verbal) gelecek zamanın varlığını reddediyorlar (Barkhudarov, 1975: 34; Rivlina, 2009: 95; Jespersen, 1924: 372).

Aslında *shall / will* ve *should / would* etimolojide birincil olarak gereklilik ve zorunluluk fiilleridir. Gelecek zaman, şimdiki ve geçmiş zamanlardan farklıdır çünkü hiç kimse henüz meydana gelmeyen veya şu an gerçekleşmekte olmayan olaylardan emin olamaz. Belli 'modal'lar¹ herhangi bir dilde (İng. *will, shall, may, might* vb. T. tasarlama kipleri) gelecek zaman anlamı taşır. Çünkü gelecek zaman eylemleri öngörülen, planlanan, istenilen ya da gerektirir. Diğer taraftan 'modal' fiilleri çoğu bağlamlarda gelecek zaman ifadesi taşıyorlar. Örneğin: *I may / might / could travel by bus.* "Otobüsle yolculuk yapabilirim."

Ancak yine de bu özellikler *shall / will* ve *should / would* fiillerinin gelecek zamanın yardımcı fiilleri olmadığını söylemek için yeterli değildir. Aslında *shall / will* ve *should / would* 'modal' fiilleri *shall / will* ve *should / would* gelecek zaman yardımcı fiiller ile eşeslidirler. Yani eşesli olsa da *shall / will* ve *should / would* fiilleri sadece modal fiil olarak işlevini yerine getirdikleri bağlamda (Örneğin: *Payment shall be made by cheque; Why are you asking him? He wouldn't know anything about it.* "Ödeme çekle yapılacak; Niçin ona soruyorsun? O bu konu hakkında hiçbir şey bilmek istemez") ve hafif modal anlamıyla gelecek zaman biçimlerin yardımcı fiilleri olarak fonksiyonları yerine getirdikleri bağlamda (Örneğin: *I will be forty next month.* "Gelecek ay kırk yaşında olacağım.") ayırt edilmelidir (Rivlina, 2009: 95).

Eski gramer çalışmalarında *shall / will* ve *should / would* yardımcı fiilleri ile onların modal olan eşesli fiillerinden şahıs kategorisi yardımıyla ayırt edildiği belirtilmiştir. Salt gelecek zamanı ifade etmek için *shall* yardımcı fiili 1. şahıslarla *will* yardımcı fiili ise 2. ve 3. şahıslarla kullanılır. Diğer kullanımlarda onlar salt modal anlamları taşırlar. Kip olarak en yaygın kullanım: *I will* için istek ya da niyet ifadesi, *you shall, he shall* için emir ya da

¹ İngilizcede 'modal verbs' terimine Türkçede tasarlama kipleri veya gereklilik / zorunluluk fiilleri denmektedir. Türkçede "modal" kelimesine uygun bir karşılık bulunmadığı için bu çalışmada 'modal' terimi kullanılacaktır.

söz ifadesidir. Fakat Amerikan İngilizcesinde *will* bütün şahıslarla kullanılır ve salt gelecek zaman ifade eder, *shall* ise sadece modal fiili olarak kullanılır.

İngiliz İngilizcesinde bu konu biraz daha karışıktır. İngiliz İngilizcesinde her iki fiil 1. şahısla salt gelecek zaman ifade etmek için kullanılır. Yine de iki fiil arasında anlam farkı vardır. *Will* fiili yapanın özgür seçimi ile gerçekleştirilmiş eylemi ifade eder. Örneğin: *I will come to you (Yanına geleceğim) = I want to come to you and I will do that.* (Yanına gelmek istiyorum ve bunu yapacağım). *Shall* fiili ise yapanın isteğine bakmaksızın gerçekleştirilen eylemi ifade eder. Örneğin: *Shall I open the window? (Pencereyi açayım mı?) = Do you want me to open the window? (Pencereyi açmamı ister misin?).* Dolayısıyla İngiliz İngilizcesinde *will + mastar* ile *shall + mastar* yapıları gönüllü ve gönülsüz gelecek zaman olarak ayrılıyor (Rivlina, 2009: 96).

Böylece, iki zaman kategorisi zamanın dilsel gösteriminde birbirini etkiliyor: İngilizcede herhangi bir eylem ilk önce geçmişe dönük olarak (geçmiş ya da şimdiki zaman sınıfına ait olma) değerlendiriliyor, sonra da eylem geleceğe yönelik olarak (geçmiş ya da şimdiki zamanla ilişkili olarak olay sonrası olup olmadığı) değerlendiriliyor. Karşıtlık gösterimine dayanarak, iki zaman kategorisinin güçlü ve güçsüz unsurları tablo olarak gösterilebilir (Rivlina, 2009: 93).

Çizelge 3.1. Zaman kategorilerindeki güçsüz ve güçlü mensupların gösterilmesi (Rivlina, 2009: 93-94)

	Geçmişle ilgili (Retrospective) salt (absolutive) zaman	Gelecekle ilgili (prospective) göreceli (relative) zaman
<i>The present</i>	-	-
<i>The past</i>	+	-
<i>The future</i>	-	+
<i>The Future-in-the-past</i>	+	+

İngilizcede her zaman türü görünüş ve bitmişlik (perfect) kategorileri içermekte ve dört eylem biçimi şeklinde temsil edilir. Dolayısıyla şimdiki zamanın dört biçimi (*the present simple, the present continuous, the present perfect* ve *the present perfect continuous*); geçmiş zamanın dört biçimi (*the past simple, the past continuous, the past perfect* ve *the past perfect continuous*); gelecek zamanın dört biçimi (*the future simple, the*

future continuous, the future perfect ve the future perfect continuous); geçmişte gelecek zamanın dört biçimi (*the future-in-the-past simple, the future-in-the-past continuous, the future-in-the-past perfect, the future-in-the-past perfect continuous*) vardır.

3.2. İngilizcede Görünüş Kategorisi

Görünüş (İng. ‘aspect’) fiil ile ifade edilen olayın zaman akışıyla ne şekilde ilişkili olduğunu gösteren gramer kategorisidir. Zaman gibi görünüş gramatikal ve sözlüksel bir vasıta ile ifade edilebilir.

İngilizcede fiillerin görünüş anlamı ile zaman anlamı birbirine bağlı olduğu için fiiller genellikle ayrı ayrı değil, zaman-görünüş biçimi olarak birlikte incelenir. Örneğin: The present continuous: *I am working. “Ben çalışıyorum.”*, the past continuous: *I was working. “Ben çalışıyordum.”* vb. Ancak İngilizcede görünüş ve zaman anlamlarının birleştirilmesi birçok ihtilafa yol açtı. Görünüş analizinin İngiliz dilbiliminde en karmaşık konulardan biri olduğu tespit edilmiştir. Dört ilişkili biçim: the simple, the continuous, the perfect ve the perfect continuous, dilbilimciler tarafından zaman, görünüş biçimleri, birleşik zaman-görünüş biçimleri ya da ayrı bir gramer kategorisi olarak görülüyordu (Rivlina, 2009: 98).

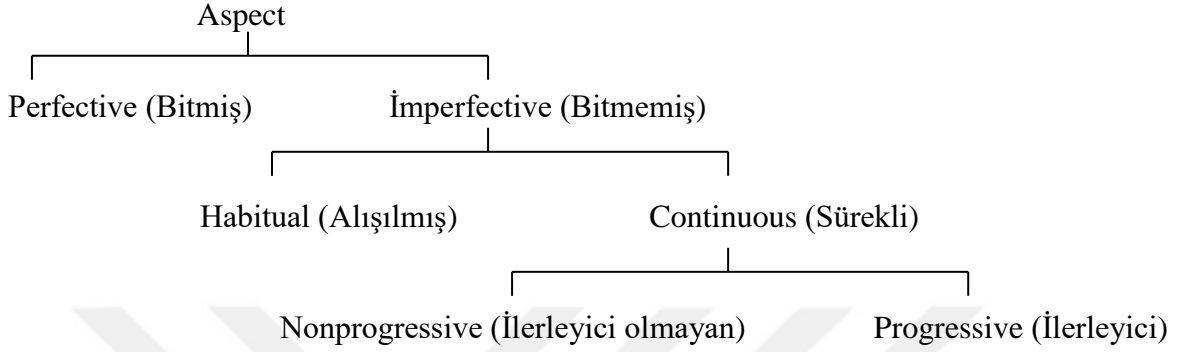
İngilizcede görünüş öncelikle gramer kategorisidir. Görünüş belli bir eylemin iç zamansal yapısını gösterir ve zamandan farklıdır. Zaman, eylemin ortaya çıktığı zaman ile konuşma zamanı arasındaki ilişkiyi ifade eder, görünüş ise eylemi yerine getirmek için kullanılan yöntemleri gösterir. Örneğin, eylemin bitip bitmediğini, devam edip etmediğini, eylemin devamlı, geçici ya da tekrarlayan olduğunu gösteren görünüştür.

Ayrıca, görünüş anlamla ilgili bir kavramdır. Anlamsal görünüş fiil ya da fiil dizilimi tarafından ifade edilen eylemin esas özelliğidir. Olsen’e göre dil bilimsel görünüş, konuşmacının eylemin iç zamansal yapısına bakışının farklı yollarını ortaya çıkarır, anlamsal görünüş ise cümelenin diğer unsurları tarafından belirlenir (Olsen, 1997: 34).

İngilizcede kaç çeşit görünüş olduğu konusunda tutarlı bir bakış açısı yoktur, çünkü görünüş kavramı hem dil bilimsel hem de anlamsal görünüş şeklinde sınıflandırılarak incelenmektedir. Örneğin, Frawley’e göre görünüşün altı türü vardır. Bunlar: Bitmiş /

bitmemiş, dakik / sürekli, tekrarlayan, tamamlanmış / tamamlanmamış, sürekli ve alışılmış (Frawley, 1992: 26).

Comrie ‘Görünüş’ adlı çalışmasında aşağıdaki tabloyu veriyor.

Eş. 2.4. Görünüşel karşıtlıkların sınıflandırması

Comrie, İngilizcede görünüşü iki karşıtlığa ayırır. Bunlar: Progressive (sürekli) ile Non-Progressive (süreksiz); Perfect (bitmişlik) ile Non-Perfect (bitmemişlik) karşıtlıklarıdır. Ayrıca, İngilizcede sadece geçmiş zamanda Habitual (alışılmalı) görünüşü de vardır (Comrie, 1976: 25).

Bitmemiş görünüş olayın iç zamansal yapısına önem veren görünüş türüdür. İngilizcede bitmemiş görünüş birkaç kategori içerir.

3.2.1. İlerleyici Görünüşü (Progressive Aspect)

Şekil: İlerleyici görünüşü, *to be* fiilinden sonra gelen *-ing* ekli fiili (Örneğin: *is working, was working, has been working* vb.) içeren eylem yapıları ile belirlenir. Genel koşullarda ilerlilik görünüşü olayın iç bakışını verir.

İşlev: İlk önce İngilizcede ilerlilik görünüşünün en önemli fonksiyonunu dikkate alalım.

1. İlerlilik görünüşü geçici olay veya durum ifade eder.
 - *Where are your children?* (Çocukların nerede?)
 - *They are playing outside.* (Onlar dışarıda oynuyorlar).
 - *What on earth is he doing?* (Tanrı aşkına, o ne yapıyor?)

– *He is trying to fix the tap.* (Musluğu tamir ediyor).
(Kobrina, 1999: 25)

Bu örnekler The Progressive Present (ilerleyici şimdiki zaman) ifade eder. Geçici olaylar zaman sürecinde sınırlı sürede geçmişe ve geleceğe uzayan şimdiki zaman içerir. The Progressive Present tense’i The Simple Present’ten ayırmak için anlamın üç özelliğini dikkate almamız gerekir.

1.1. The Progressive biçimi süre ifade eder ve böylece sürekli olmayan şimdiki zamandan (Event Present) ayrılır.

Event-present * Progressive ~~~~~~

Anlamın ilerlilik unsuru aşağıda verilen örneklerin zıtlığında görülür.

I raise my arm! (Kolumu kaldırırm!)

The house falls down! (Ev çöker!)

I am raising my arm. (Kolumu kaldırıyorum)

The house is falling down. (Ev çöküyor)

Genel olmayan ve dramatik görülen ilk iki cümle ani hareket ifade eder, ilerlilik görünüşü içeren cümleler ise ani anlamı taşıyor, olay bir şekilde geçmişe ve geleceğe uzuyor.

1.2. The Progressive biçimi sınırlı süre ifade eder ve böylece durum şimdiki zamanından (State Present) ayrılır.

State Present _____ Progressive ~~~~~~

Sınırlı ve sınırsız süreler arasındaki fark aşağıdaki cümlelerde görülmektedir. Sınırlı süre ifadesi olayın sonsuz olması ve ileri zamanda değişmesi anlamına geliyor.

Which team do you support? “Hangi takımı tutuyorsun?” (genelde)

Which team are you supporting? “Hangi takımı tutuyorsun?” (bu maçta)

1.3. The Progressive biçimi eylemin tamamlanmış olduğunu gösterir ve böylece sürekli olmayan şimdiki zamandan (Event Present) ayrılır.

Bir durumdan diğere duruma geçme gösteren fiiller (*become, die, fall, get* vb) bu farkı en iyi şekilde gösterir.

The bus stopped. (Otobüs durdu) (Aracın dinlenme moduna geçmesini anlatır).

The bus was stopping. (Otobüs duruyordu) (Aracın yavaş yavaş durmaya başladığını anlatır, durma modu ifade edilmez).

İlerleyici görünüşün asıl fonksiyonunun yanısıra dört işlevi daha vardır.

2. İlerleyici görünüşün iki ayrı alışlagelmişlik kullanımını var.

2.1. Sınırlı süreden fazla var olan alışkanlık.

I'm taking dancing lessons this winter. (Bu kış dans dersleri alıyorum)

This season she is appearing in the popular musical Guys and Dolls. (O bu sezon Guys ve Dolls popüler gösteride oynuyor)

Süre yukarıda verilen örnek cümlelerde gibi sık sık zarf ile belirtiliyor.

2.2. Sınırlı süreli olayların tekrarlanması.

Whenever I pass the house, the dog is barking. (Ben ne zaman evin önünden geçsem köpek havlıyor)

Don't call on them at 7.30 – they're normally having dinner. (Onları saat 07.30'da arama, onlar genellikle akşam yemeği yiyorlar.)

Sınırlı süre ifadesi genel anlamda alışkanlığa değil, alışkanlığı oluşturan bireysel olaylara uygulanıyor.

3. Gelecekte olacağı öngörülen olayları ifade edebilir.

Martin is coming over for lunch on Sunday. (Martin öğle yemeği için pazar günü uğrayacak.)

She is staying over in London next Wednesday night. (O gelecek çarşamba Londra'da geceleyecek.)

4. Geçmişte öngörülen olayları ifade eder.

As we were visiting them the next day, there was no point in sending the parcel by post. "Ertesi gün onları ziyaret ettiğimiz için, paketi postayla göndermeye gerek yoktu"

5. İlerleyici görünüşünün ‘geçici’ unsur içermeyen geniş anlamı var.

I'm continually forgetting people's names. (Ben insanların adlarını sürekli unutuyorum.)

His mother is always telling him the things he is not allowed to do. (Annesi her zaman ona yapmasına izin vermediği şeyleri söylüyor.)

Yukarıda verilen örneklerde *her zaman* (*always, continually* vb.) kelimesiyle eş anlamlı sözcükler var. Bu cümlelerde günlük dile ait abartma anlamı vardır (Leech, 2004: 23-25).

3.2.2. Alışılmış görünüşü (The Habitual Aspect)

İngilizcede sadece geçmiş zamanında *used to* yardımcı fiili ile yapılan alışılmış görünüş görülmektedir. *Used to* yardımcı fiilin şimdiki zaman biçimi yoktur. *Used to* sadece geçmişte ilericilik anlamında ve genellikle şimdiki alışkanlıkla öncekini karşılaştırmak amacıyla kullanılır. Geçmişteki alışılmış görünüş tartışmalarında olayın şimdiki zamanda devam etmediği belirtilmektedir.

Alışılmış görünüşün durum ve olay fiillerinde farklı anlamları vardır:

1. Geçmişte durum (durum fiillerle) ifadesi:

Cigarettes used to cost fifty pence a packet – now they cost nearly ten times as much. (Sigara paketinin fiyatı elli peniydi, şimdi de neredeyse on kat daha pahalı)

Before they built the hotel, this place used to be a Chinese garden. (Otelin inşaatından önce bu yer Çin bahçesiydi)

2. Geçmişte alışılmış görünüş (olay fiillerle) ifadesi:

I used to go for a swim every day. (Her gün yüzmeye giderdim)

When I was young, my grandfather used to tell me frightful stories of the war. (Ben gençken, dedem savaş hakkında korkunç hikayeleri anlatırdı)

(Leech, 2004: 25)

3.2.3. Bitmişlik Görünüşü

Görünüş kategorisinin diğer unsuru bitmişliktir (The Perfect). Bitmişlik yukarıda bahsettiğimiz görünüş türlerinden farklıdır. Çünkü bitmişlik doğrudan olaydan bahsetmez fakat durumu bir önceki olaya bağlar. Bunu daha detaylı göstermek için bir örnek verelim:

I have lost my penknife (Perfect) “Cep bıçağımı kaybettim. (O, şu anda kayıp).”

I lost my penknife. (non-Perfect) “Cep bıçağımı kaybettim.” (Muhtemelen bıçak bulunmuş).

Bu örnekler arasındaki fark şudur: Perfect cümlesinde cep bıçağının hâlâ kayıp durumda olduğunun iması var. Perfect olmayan cümle ise böyle bir anlam içermiyor. Daha genel bir anlamda, bitmişlik görünüşü geçmişte olan bir olayın ya da onun etkisinin şimdiki zamanda devam ettiğini belirtir. Bitmişlik görünüşü ile diğer görünüşler arasındaki fark, birçok dilbilimciyi bitmişliğin görünüş olup olmadığı konusunda düşündürdü. Bitmişliğin geleneksel yaklaşımı H. Sweet (1892: 101) tarafından geliştirilmiştir. Sweet’e göre bitmişlik bir olayın diğer olayla ilişkili olarak önceliğini belirten zaman biçimidir (the perfect tense). M. Deutschbein (1939: 193) ve G. Vorontsova (1989: 23)’ya göre bitmişlik bir sonuç, olay öncesi olay sonrasına bir gönderim ifade ettiği için saf görünüş biçimidir. I. Ivanova’ya (2000: 12) göre bitmişlik ve ilericiliğin hem zaman hem de görünüş fonksiyonları var. A. Smimitsky (1957: 154) bitmişliğin ne zaman ne de görünüş kategorisine ait olduğunu belirtmiş, kendi ‘zaman korelasyon’u adlı kategori oluşturma varsayımında bulunmuştur. Bitmişliğin ayrı bir kategori olarak incelenme sebebi bitmişliğin ve ilericiliğin birleştirilmesiydi (the perfect continuous). Fakat böyle bir birleştirme aynı kategori içinde mümkün değildir (Rivlina, 2009: 102).

İki görünüş kategorisinin etkileşimi güçsüz ve güçlü unsurları belirleyen tablo olarak gösterilebilir.

Çizelge 3.2. Görünüş kategorisinin etkileşimi ve görünüşün güçsüz ve güçlü unsurlarının gösterilmesi (Rivlina, 2009: 104)

	The category of development (Gelişme kategorisi)	The category of retrospective coordination (Artgörümlü düzen kategorisi)
<i>the simple</i>	-	-
<i>the continuous</i>	+	-
<i>the perfect (the perfect indefinite)</i>	-	+
<i>the perfect continuous</i>	+	+

Bernard Comrie bitmişliğin diğer görünüş türlerinden farklı olduğunu düşünmekte, ancak yine de onu görünüş olarak değerlendirmektedir (Comrie, 1976: 52).

Bitmişlik görünüşü önceki olayın sıra ile ya da aktarıcı olarak diğer olayla ya da belli zaman biçimiyle ilişkilerini ifade eder. Bitmişlik görünüşü *to have* yardımcı fiili ve asıl fiilin üçüncü hâliyle oluşturulur.

Bitmişlik görünüşün birkaç türü vardır:

1. Sonuçsallık.

Şimdiki durum geçmişte olan bir olayın sonucu olarak görülür. Örnek:

John has arrived. “John geldi.”

John arrived. “John geldi.”

Birinci cümle John’un varış sonucunu belirtmektedir, ikinci cümlenin anlamında böyle bir vurgu yoktur.

Bu anlam bir durumdan başka bir duruma geçişi anlatan geçici olay fiilleriyle çok belirgin oluyor.

The taxi has arrived (i.e. ‘The taxi is now here’). “Taksi geldi. (Yani taksi şimdi burada).”

She has been given a camera (‘She now has the camera’). “Ona bir kamera alındı. (Yani şimdi onun bir kamerası var).”

Aşağıdaki örneklerde sonuç anlamı gizli olmakla birlikte mevcuttur.

I have had / taken a shower ('So I'm now clean'). “Ben duş aldım. (Yani şimdi ben temizim).”

He has cut his hand with a knife ('The cut is still there, i.e. has not yet healed'). O, elini bıçakla kesti. (Bıçak hâlâ orada veya parmağı henüz iyileşmedi).”

(Comrie, 1976: 56-57)

2. Deneyimsel bitmişlik.

Deneyimsel bitmişlik, olayın geçmişte en azından bir defa olduğunu gösterir. Bu türü açıklayan bir örnek verelim:

Bill has gone to America. (Bill Amerika'ya gitti).

Bill has been to America. (Bill daha önce Amerika'da bulundu).

Birinci örnek Bill'in şu anda Amerika'da bulunduğu ya da hâlâ Amerika'ya yolunda olduğunu gösterir. Dolayısıyla bu cümle sonuç bitmişliği türüne örnektir, yani geçmiş olayın şimdiki zamanındaki sonucu belirtmektedir. İkinci örnek böyle bir anlam taşımıyor. İkinci cümlede Bill'in en azından bir defa Amerika'da bulunduğu belirtiliyor. Ayrıca Bill'in Amerika'ya gittiği zaman önemli değil, fakat bu olayın şimdiki zamanından önce olması önemlidir (Comrie, 1976: 59).

3. Evrensel bitmişlik.

Geçmişte başlayan ve hâlâ şimdiki zamanda devam eden olayları ifade etmek için İngilizcede bitmişlik görünüşü kullanılır.

We have lived here for ten years. “Burada on yıldır yaşıyoruz.”

I have shopped there for years. “Ben yıllardır oradan alışveriş yapıyorum.”

I have been waiting for hours. “Saatlerdir bekliyorum.”²

Olay hem geçmişle hem de şimdiki zamanla ilişkili olduğu için İngilizce cümlelerde bitmişlik görünüşü beklenen bir biçimdir.

(Comrie, 1976: 60)

² Örneklerde görüldüğü gibi bu yapılar Türkçeye genellikle şimdiki zamanla çevrilir.

4. Yakın geçmiş zaman

Bitmişlik görünüşü geçmiş bir olayın şimdiki zamanda belirgin olduğunda, yani zamansal yakınlıkta görülür. Başka bir ifadeyle geçmiş bir olay çok yakında olmuştur. İngilizcede bitmişlik görünüşüyle zaman zarfı kullanılmaz. Ancak ‘*recently*’ (yakın zamanda) kelimesi ya da onun eşanlamlıları kullanılabilir (Comrie, 1976: 60).

I have recently learned that the match is to be postponed. “Maçın ertelendiğini yakın bir zamanda öğrendim.”

Bill has just arrived. “Bill şimdi geldi.”

(Comrie, 1976: 60)

3.3. Sonuç

Çalışmamızın bu bölümünde İngilizcede zaman ve görünüş kategorilerinin özelliklerini, bu konuyla ilgili araştırmaları ve tartışmaları inceledik. Bazı dilbilimciler İngilizcede zamanı üçe (geçmiş, şimdiki ve gelecek); bazıları ise dörde (geçmiş, şimdiki, gelecek ve geçmişte gelecek) ayırmışlardır. İngilizcede gelecek zamanın varlığı tartışılmalı bir konudur. *Will* ve *shall* yardımcı fiillerinin gerçekten gelecek zamanı mı ifade ettikleri, yoksa bunların niyet, emir, istek ifade eden gereklilik ve zorunluluk anlamı mı taşıdıkları tartışılmaktadır. Görünüş konusunda İngilizcede bitmişlik ile alışılmış ve sürekli görünüşlere ayrılan bitmemiş görünüş vardır. İngilizcede ilerleyici görünüş çok fonksiyonlu olduğu için dilin kullanımında önemli rol oynuyor. Alışılmış görünüş sadece geçmiş zamanda görülmektedir. *Perfect* (bitmişlik) ve *perfective* (bitmiş) kavramları arasındaki farkı bilmemiz gerekir. *Perfect* yukarıda bahsettiğimiz görünüş türlerinden farklıdır çünkü doğrudan olaydan bahsetmeyip durumu bir önceki olaya bağlamaktadır. Hâlbuki, Bernard Comrie bitmişlik diğer görünüş türlerinden farklı olsa da onu görünüş olarak kabul etmektedir.

4. TÜRKÇEDE ZAMAN VE GÖRÜNÜŞ KATEGORİLERİ

4.1. Türkçede Zaman Kategorisi

Türkçede zaman konusu dil bilgisinde göre son yıllarda daha ayrıntılı olarak incelenmektedir. Genelde yaşanmış an, yaşanan an ve yaşanacak an olmak üzere üç zaman diliminden söz edilir ki, bunu *dün*, *bugün*, *yarın* sözcükleriyle ifade ederiz. Dün geçmiş; bugün, şimdiyi; yarın ise, geleceği temsil eder. Bu bağlamda işin / oluşun meydana geliş anını anlatmak için geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman terimlerinden yararlanılır (Üstünova, 2005). Zakir bu tür bir sınıflamaya eleştirel bir yönde bakarak, Türk dilinin bu sınıflamaya uygun olmadığından bahseder (Zakir, 1999: 106).

Ediskun, Comrie'nin 1. resimde gösterilen zaman çizgisini esas alır. Bu çizgiye göre eylemin yapılmakta olduğunu bildiren soyut süre şimdiki zaman, eylemin yapılmış olduğunu bildiren soyut süre geçmiş zaman, eylemin yapılacağını gösteren soyut süre ise gelecek zamandır. Buna göre dil bilgisinde üç ana zaman vardır. Üç ana zamandan biri olan geçmiş zamanda eylem kesin ya da şüpheli olarak anlatılabileceği için geçmiş zaman iki anlamlı bir geçmiş zamandır. Bir de geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanları kapsayan her zaman ya da geniş zaman bulunmaktadır. Özetle Ediskun her eylemin beş zamana bağlanabileceğini söylemektedir (Ediskun, 1992: 170-171).

Ayrıca Ediskun (1992) 'Türk Dilbilgisi' adlı çalışmasında Türkçede bütün fiillerin iki büyük kipte toplandıklarını, bunların bildirme ve dilek kipleri olduğunu, bildirme kiplerinin bir eylemin yapıldığını, yapılmakta olduğunu ve yapılacağını bildirdiklerini söyler ve böylece zaman ve bildirme kipi kavramlarını birleştirir.

Banguoğlu "Türkçenin Grameri" adlı çalışmasında anazamanlardan (temps principal) bahseder. Türkçede anazamanlar –dı ekiyle ifade edilen geçmiş zaman (passe), -yor ekiyle belirtilen şimdiki zaman (present) ve –AcAk ekiyle ifade edilen gelecek zamanı (futur) içerir. Bunun yanı sıra, yanzamanlar (temps secondaire) da vardır. Bunlar: -miş ekiyle belirtilen dolaylı geçmiş (dubitatif) ve –Ar ekiyle ifade edilen geniş zamandır (aoriste). Dolayısıyla Banguoğlu'na göre bu beş fiil gövdesi Türkçede asıl zaman kiplerini (temps proprement dit) meydana getirirler (Banguoğlu, 1998: 442).

“Zamanın gramatikal ulamı kimi dillerde isimlerde de bulunduğu hâlde bizde yalnız fiillerde kullanılır. Eskiden, hemen hemen bütün dillerde zamanın iki türü vardı: bitmişlik (Latin. perfectum, Arap. Mazi) ve bitmemiş (Latin. Imperfectum ya da infectum, Arap. muzari); geleceklik, şimdilikle birlikte bitmemişlik sayılırdı. Zamanla bu kavram geçmişlik (passe), şimdilik (present) ve geleceklik (futur) şeklinde üçe ayrıldı. Ayrıca geniş zaman (aoriste), ilerleyici (progresif, continu), geçmiş öncesi (passe anterieur), gelecek öncesi (futur anterieur), salt zaman (temps absolu), görelî zaman (temps relatif, temps surcompose) ve bunların katışık şekilleri gibi zaman kavramları türeyip gelişti. Bunları zorunlu olarak, -di, -miş gibi eklerle bağlamak, buna karşılık bu eklerle birer belli görev yüklemek, isim çekimi eklerinde gördüğümüz gibi, dilbilim ilkelerine göre doğru olmayacaktır. Önemli olan nokta zaman eklerinin külçeleşmiş bir şekil olarak tanımak değil, fiilde zaman kavramını ve zaman bölümlerini tanımaktır; önce zaman kavramının ayrıntılarını, sonra ekleri ve onların türlü görevlerini ayırt etmek gerekir”(Dilaçar, 1971: 111).

Yine aynı çalışmasında Dilaçar eylem zamanlarını şu şekilde sınıflandırır (Dilaçar, 1971: 111-112; Guillaume, 1930)

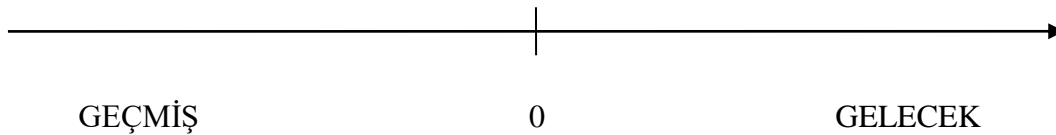
1. Salt zamansızlık (aoriste absolu): *Yer güneşin etrafında döner.*
2. Alışkı geniş zaman (aoriste consuetudinal ya da habitual): *Her sabah çay içerim.*
3. Şimdikilik, sürekli şimdikilik (present progresif ya da continu): *Bahçede bir adam dolaşiyor, dolaşmakta.*
4. Tamamlanmış şimdikilik (İng.present perfect, Fr.[eski değeriye] passe indefini, passe compose): *Babam gelmiştir (=şimdi burada); Saatimi kaybetmişim (=şimdi saatsizim).*
5. Tamamlanmış geçmişlik (passe defini, passe simple): *Dün posta kutusuna bir mektup bıraktım.*
6. Alışkı geçmişliği (passe consuetudinal ya da habituel): *Çocukluğumda zorla yemek yerdim.*
7. Geçmişte ilerlicilik (passe progresif ya da continu): *Dün bu saatte kağıt oynuyorduk.*
8. Tümlenişli geçmiş öncesi (plus-que-parfait): *Dün geldiğinde yazımı bitirmiştim.*
9. Geçmiş öncesi sürekliliği (passe anterieur progresif): *Dün senden ayrıldıktan az önce onu gördüm, kardeşine mektup yazıyordu.*

10. Geçmiş geleceklığı (futur du passe): *Adam köye gideceğini söyledi.*
11. Geçmişte gelecek öncesi (futur antérieur dans le passé): *Adam siz yola çıkmadan önce dönmüş olacağını söyledi.*
12. Geleceklik (futur simple): *Yarın okula gideceğim.*
13. Gelecek öncesi (futur antérieur): *Yarın geldiğinde yazımı bitirmiş olacağım.*
14. Gelecekte ilerlilik (futur progressif): *Yarın geldiğinde ben uyumakta olacağım.*
15. Gelecek geleceklığı (futurite de futur): *Yarın geldiğinde bu işin ne olacağını öğreneceksin.*

Vardar'a göre "Türkçede eylemler yalın ve bileşik zamanlar olarak ikiye ayrılırlar. Yalın zamanlar şunlardır: Geçmiş zaman, şimdiki zaman ve geniş zaman. Bileşik zamanlarsa hikâye, rivayet, koşul bileşik zamanlarıdır. Bunlara bir de katmerli bileşik zaman eklenir" (Vardar, 2002: 228).

Turgay Sebzecioğlu "Türkçede Kip kategorisi ve -yor Biçimbiriminin Kipsel Değeri" adlı makalesinde zaman kategorisinin biçimbirimlere göre sınıflandırılabilceğini söyler. Ona göre Türkçede üç zaman (geçmiş zaman: -DI, gelecek zaman: -AcAk, geniş zaman: -Ar, -mAz, -mA) vardır (Sebzecioğlu, 2004).

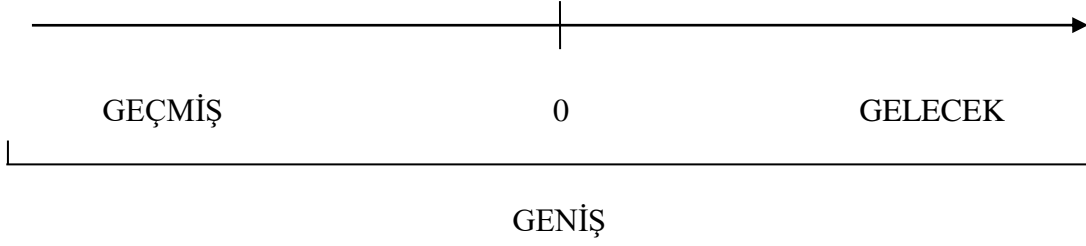
Görüldüğü gibi Türkçede zaman sistemi konusunda çok farklı görüşler vardır. Bu sebeple Türkçede zaman, karışık bir konudur. Çalışmamızda daha önce bahsettiğimiz Bernard Comrie'nin 'Tense' ('Zaman') adlı kitabında salt zaman üç sınıfa (sphere) ayrılmıştır. Bunlar: geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanı kapsar.

Eş. 2.1. Zamanların zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

Bu şemaya göre, eylemin yapılmakta olduğunu bildiren soyut süre şimdiki zaman, eylemin yapılmış olduğunu bildiren soyut süre geçmiş zaman, eylemin yapılacağını gösteren soyut süre ise gelecek zamandır. Ancak böyle bir şema Türkçe zaman sistemi için eksik sayılır. Çünkü bundan başka geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanları kapsayan her zaman ya da geniş zaman vardır.

Türkçedeki zaman sistemini şema olarak şu şekilde gösterebiliriz:

Şekil 4.1. Türkçede zamanların zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

4.1.1. Geniş zaman

Geniş zaman, adından da anlaşılacağı gibi, her zamanı içinde alan, fiilin her zaman ortaya çıktığını ve çıkacağını ifade eden zamandır. Geniş zamanın asıl fonksiyonu bu ‘her zaman’ı ifade etmektir.

Şekil: Türkçede bugün iki çeşit geniş zaman eki vardır. Bunlar: birden çok heceli, ünlüyle biten fiil kök ve gövdelerine ve tek heceli fiil kök ve gövdelerinin bir kısmına getirilen -(X)r; ve yalnız tek heceli fiil kök ve gövdelerine getirilen -Ar ekleridir.

Bu, *her zaman* ifadesine dayanarak geniş zaman ekleri çeşitli zamanlar için de kullanılır. Geçmiş zamanda başlayıp şimdiki zamanda devam eden, böylece daimilik vasfını kazanmış olan hareketler için bu fiil zamanı kullanıldığı gibi, gelecek zamanda olacak veya yapılacak eylemler için de bu çekime başvurulabilir.

Kullanımı:

1. Genel gerçekleri ve doğa kanunlarını ifade eder.

Güneş doğudan doğar.

Su yüz derecede kaynar.

2. Sürekli yaptığımız ve alışkanlık haline gelen durumlarda kullanılır.

Biz her hafta kütüphaneye gideriz.

Kardeşim çok ders çalışır.

3. Geniş zaman, sen ve siz şahıs zamirlerinde kullanıldığında istek, rica ve kibarca emir anlamı vardır.

Hava çok soğuk. Pencereyi kapatır mısın?

Silginizi verir misiniz?

4. Geniş zaman, öğrenilen geçmiş zaman yerine kullanılabilir.

Savaş 1945 yılında biter.

(Savaş 1945 yılında bitmiş.)

Fenerbahçe o yıl rakibini yener ve tur atlar.

(Fenerbahçe o yıl rakibini yenmiş ve tur atlamış.)

5. Geniş zaman, gelecek zaman yerine kullanılabilir.

Babam bu haberi duyunca çok sevinir. (Babam bu haberi duyunca çok sevinecek.)

Ali eğer okulda değilse öğretmeni mutlaka arar. (Ali eğer okulda değilse öğretmeni mutlaka arayacaktır.)

Geniş zaman ekleri ile anlatılan gelecek zaman kesin gelecek zaman değil, tahminî gelecek zamandır. Şimdiki zaman, geniş zaman yerine çok kullanılır.

Her gün okula bu yoldan gidiyorum. (Her gün okula bu yoldan giderim.)

Babam sigara içiyor. (Babam sigara içer.)

Sonuç olarak geniş zaman ekleri gerçekleşmiş, gerçekleşmekte olan ve gerçekleşecek olan fiiller için kullanılır.

4.1.2. Şimdiki Zaman

Konuşma anında devam eden vaka ya da durumlara göndermede bulunmak için kullanılan zaman dilimidir (Gencan, 1979: 190; Bassarak, 1997; Günay, 2002: 29). Türkiye Türkçesinde şimdiki zamanı karşılayan üç ek vardır. Bunlar 1. -(I)yor, 2. -mAktA, 3. -mAdA ekleridir. Bunlar içinde şimdiki zamana göndermek için kullanılan en yaygın ek -(I)yor'dur.

Kullanımı:

1. Fiilin içinde bulunulan zaman içerisinde ve konuşma anında yapılmakta olduğunu anlatır.

Şimdi, odasında ders çalışıyor.

Bütün çocuklar, dışarıda oyun oynuyorlar.

Konuşma anına göndermede bulunan şimdiki zamanın en tipik özelliği gerçek zamanda çok uzun bir süreci kapsamasıdır. Şimdiki zaman, şimdiki andan önce başlayıp şimdiki anın ötesinde devam edebilir: *Pariste Eyfel kulesi ayakta duruyor ve yazar iki bölüm üzerinde çalışıyor* (Bilgegil, 1982: 264; Comrie, 1985: 37).

2. Şimdiki Zaman, geniş zaman yerine kullanılır.

Her gün düzenli olarak iki saat ders çalışıyor. (Her gün düzenli olarak iki saat ders çalışır.)

Babam hiç sigara kullanmıyor. (Babam sigara kullanmaz.)

3. Şimdiki Zaman gelecek zaman yerine kullanılır.

Bekleyin biraz sonra ben de geliyorum. (Bekleyin biraz sonra ben de geleceğim.)

Yarın sabah yola çıkıyoruz. (Yarın sabah yola çıkacağız.)

4. Şimdiki zaman, Duyulan geçmiş zaman yerine kullanılır.

Geçen hafta annesinin ve babasının yanına gidiyor ve onları çok üzüyor. (Geçen hafta annesinin ve babasının yanına gitmiş ve onları çok üzmüş.)

Dün akşam babasına kızıyor ve evden çıkıp gidiyor. (Dün akşam babasına kızmış ve evden çıkıp gitmiş.)

Yukarıdaki örneklerde sadece yaygın olan şimdiki zaman eki (–*yor*) kullanıldı. Bugün bu fiil çekiminden başka bir de iki fiil isminin lokatifine bildirme şahıs ekleri getirilerek yapılan bir şekil kullanılmaktadır: *gel-mekte-y-im*, *gel-mekte-sin*, *gel-mede-y-im*, *gel-mede-sin* gibi. Bu *-makta*, *-mekte*, *-mada*, *-mede*'li şekille –*yor* çekimi arasında belirli bir fonksiyon farkı yoktur. Her ikisi de hareketin şimdiki zamanda yapılmakta olduğunu gösterir. Yalnız *-makta*, *-mekte* ve *-mada*, *-mede*'li şekilde bildirilen hareketin mutlaka başlamış olduğu manası bulunur. Bu mana lokatifin 'bulunma', 'içinde bulunma'

fonksiyonu ile ilgilidir. *-yor* ise bazen başlamamış, fakat başlamak üzere olan hareket için de kullanılabilir: *Biraz sonra geliyorum* misalinde olduğu gibi. **Biraz sonra gelmekteyim* diyemeyiz. Demek ki *-yor*'da başlamak üzere olan bir gelecek zaman ifadesi de vardır. Yani lokatifli şekil daha belirli, daha kesin bir şimdiki zaman bildirir. İşte bu iki şekil arasındaki başlıca fark zaman farkıdır. Arada bir devamlılık farkı yoktur. Devamlılığı, hareketin devam etmekte olduğunu her ikisi de ifade ederler. Hareket bitmemiştir. Çünkü şimdiki zaman içindedir. Şimdiki zaman gösterdiklerine göre her ikisi de devamlılık ifade ederler. *-makta, -mekte ve -mada, -mede*'li şekil hemen hemen yalnız yazı dilinin malı olup konuşma dilinde pek kullanılmaz. (Ergin, 2011: 298)

4.1.3. Geçmiş zaman

Geçmiş zaman kavramı dil bilgisi kitaplarında görülen geçmiş zaman, kesin geçmiş zaman, asıl geçmiş zaman, belirli geçmiş zaman gibi adlarla işlenmiştir. Türkçenin geleneksel dil bilgisinde de geçmiş zaman, görülen (bilinen) geçmiş zaman ve öğrenilen (duyulan) geçmiş zaman olmak üzere ikiye ayrılır.

Ercilasun'a göre adlandırmada her görev için ayrı bir ad verilmemelidir. Daha açık olarak anlatmak gerekirse; *-(I)yor* ekinin, yerine göre geçmiş zamanı, yerine göre şimdiki zamanı, yerine göre yakın gelecek zamanı ifade ettiği bilinmektedir; fakat bu eke şimdiki zaman eki denilmektedir. Bu durumda 'O hâlde bu adı verirken niye şimdiki zamanı tercih ediyoruz?' sorusu akla gelir. Bu sorunun cevabı ise; "En yaygın, baskın görevin esas alınıyor olması" biçiminde verilebilir (Ercilasun, 1999b).

Slobin ve Aksu (1982)'ya göre geçmiş zaman açıklamaları için iki ekten birini seçmek mecburidir. Bunlar 1. *-DI* dolaysız deneyim (experience) ve 2. *-mİs* dolaylı deneyimdir (indirect experience).

Dolayısıyla Türkçede geçmiş zaman iki ekle ifade edilebilir. Görülen geçmiş zamanı belirten *-DI* ve öğrenilen geçmiş zaman ifade eden *-mİs* ekidir.

Görülen Geçmiş Zaman (-DI eki)

-DI eki iyi tanımlanmış ve tartışılmış bir ek olmasına rağmen, dilbilimciler arasında bu ekin fonksiyonları ve kategorileri ile ilgili birçok tartışma olmuştur. Lewis (1967),

Kornfilt (1997) ve Sezer (2001)'e göre –DI eki bitmiş görünümlü geçmiş zamanın (perfective past tense) ya da yakın geçmiş zamanın (present perfect) belirticisidir. Underhill (1976) ve Yavaş (1980) bu eki açık bir biçimde sadece geçmiş zaman belirticisi olarak görüyorlar. Bunun yanısıra Taylan (1996) öncelikle bitmiş görünüş ve bitmiş görünüşü tamamlama kavramı taşıdığı için doğal olarak geçmiş zaman gösterdiğini belirtiyor. Göksel ve Kerslake (2005)'e göre –DI eki hem geçmiş zaman hem de bitmiş görünüşü belirtir.

Görülen geçmiş zamanın kullanım alanları:

1. Fiilin, işin geçmişte yapıldığını ve kesinlikle bittiğini ifade eder.

Dün akşam eve geç saatlerde gitti.

Sınav bir saat önce bitti.

2. Gerçekleşen fiil ve iş anlatan kişi tarafından bilinmektedir.

Dün İstanbul'a kar yağdı.

Öğretmenler, öğretmenlerine şiir yazdı.

3. Yaşadığımız ve gördüğümüz olayları anlatmak için kullanılır.

Ayağı kaydı, düştü.

Dün sabaha kadar ders çalıştım.

Öğrenilen Geçmiş Zaman (-miş eki)

Öğrenilen geçmiş zamanın kullanım alanları:

1. Gerçekleştiğini bilmediğimiz ve görmediğimiz ama bir başkasından duyup öğrendiğimiz olayları anlatmak için kullanılır.

Dün İstanbul'a kar yağmış.

Dün matematik sınavına girmemiş.

2. Gerçekleştiği zaman değil de sonradan fark edilen olayları anlatmak için kullanılır.

Eyvah, ödevimi yanlış yapmışım!

Çantamı yanıma almayı unutmuşum.

3. Hikâyelerde, masallarda ve fıkralarda vb. kullanılır.

Nasrettin Hoca bir gün komşusunu evine gitmiş ve ondan kazanını istemiş...

-miş ekine atfedilmiş birçok ad, fonksiyon ve kategori var. Öncelikle -miş eki bitmiş görünüşü ifade eden bir ek olarak bilinmektedir (Lewis, 1967; Tekin, 1997; Erdal, 2004). Fakat -miş ekinin yakın geçmiş zaman (present perfect) olarak incelemesi -DI ekinin fonksiyonu ile özdeşlemesine yol açar. -DI ve -miş eki arasında kip farkı vardır. -miş kanıtsallık ifade etmektedir. Örneğin, aşağıda verilen (a) cümlesinde konuşmacı bardağın şimdiki durumunu anlatıyor, ancak çatlama olayı konuşma zamanından önce oluyor. Eğer biri odaya girdikten sonra misafire verilecek bardağın çatlak olduğunu fark ederse (b) cümlesinin yerine (a) cümlesini kullanır. Bu durumda, konuşmacı bardağının şimdiki durumuna odaklanır. Bu nedenle, (a) cümlesi şimdiki durumun betimlemesi olarak tanımlanabilir çünkü konuşmacı çatlama olayına şahit olmadığını vurguluyor. (b) ise sadece olayın açıklamasını içerir.

(a) *Bu bardak çatla-mış, ben sana başka bardak ver-e-yim.*

(b) *Bu bardak çatla-dı, ben sana başka bardak ver-e-yim.*

(Kuram, 2015: 115)

Lewis (1967), Underhill (1976), Slobin ve Aksu-Koç (1982) -miş ekinin zaman ve kip fonksiyonlarını birleştirip onu sırasıyla çıkarımsal geçmiş (inferential past), geçmiş zaman anlatımı (narrative past) ve dolaylı anlatım (past of indirect experience) olarak adlandırırlar.

a) *Cenk dün gece eve gel-miş - -ø.*

b) *Cenk dün gece eve gel-di - -ø.*

(b) cümlesinde konuşmacı Cenk'in eve gelmesine şahit olmuştur fakat konuşur, aslında olayı görmek zorunda değildir. Mesela konuşur, Cenk'in merdivenden çıktığını duyup (b)'yi söyleyebilir. Dolayısıyla, -DI eki belirli geçmiş zaman (Underhill, 1976; Yavaş, 1980 vd.) ve bildirme eki olarak adlandırılır. (a) cümlesinde konuşmacı Cenk'in eve gelmesine şahit olmuyor, bunu sonradan öğreniyor. Bunun için farklı yollar ve bağlamlar olabilir, dolayısıyla -miş ekinin birkaç farklı adı var. İlk olarak, konuşmacı Cenk'in eve gelmesini görmüyor ve bunu başkasından öğreniyor ve üçüncü kişiye bunu söylüyor. Bu durumda, -miş söylenti ifadesi taşıyor. İkinci olarak, eğer konuşmacı Cenk'in ev arkadaşıyla ve Cenk'in ceketini askıda gördüyse onun gece eve geldiğini anlayabilir ve (b) cümlesini dile getirebilir. Bu durum -miş ekinin "kanıtlara dayanan geçmiş zaman"

olarak adlandırılabilceğini gösteriyor. / Bu durum –mış ekinin kanıtlara dayanan fonksiyonudur. Son olarak, konuşmacı kendi önermelerine ve duyumsal kanıtlara dayanabilir ya da geçmişle ilgili bir çıkarım yapabilir. Mesela, konuşmacı uyanınca Cenk’in kokusunu hissedip (b) cümlesini söyleyebilir. Bu duruma –mış ekinin çıkarımsal fonksiyonu denir. Bu fonksiyonların anlamları birbirine çok benzediği için bu ek alternatifli olarak kullanılabilir (Kuram, 2015: 115).

4.1.4. Gelecek zaman

Asıl gelecek zaman eklerinin bildirdiği gelecek zaman niyetli, istekli, belirli gelecek zamandır. Bu gerçek gelecek zamanda ihtimal değil, kesinlik vardır. Hareketin olabileceği değil, olacağı bildirilir. Bu türdeki gelecek zaman, şimdiki zamana karışmış bir gelecek zaman değil, şimdiki zamandan sonra başlayan tam ve açık bir gelecek zamandır.

şekil: Bugün kullanılan gelecek zaman eki –*acak*, –*ecek*’tir.

Kullanım alanları:

1. Fiilde bildirilen işin ve hareketin, içinde bulunulan zamandan sonra yapılacağını belirtir.

Ödevlerinizi yarın kontrol edeceğim.

Hepimiz bir hafta sonra geleceğiz.

2. Emir kipi yerine kullanılabilir. Emir anlamında kullanılır.

şimdi git, ama sabah mutlaka erken geleceksin. (şimdi git, sabah erken gel.)

Bir daha sigara içmeyeceksin. (Bir daha sigara içme.)

3. Gereklilik kipi yerine kullanılabilir. Fiilin yapılması gerektiğini anlatır.

Acı ve ekşi yiyeceklerden kaçınacaksınız. (Acı ve ekşi yiyeceklerden kaçınmalısınız.)

Verilen görevleri yerine getireceksin. (Verilen görevleri yerine getirmelisiniz.)

Yukarıda geniş zaman ekleri ile şimdiki zaman ekinin de bazen gelecek zaman ifade ettiklerini söylemiştik. Geniş zaman eklerinin bildirdiği gelecek zaman muhtemel bir

gelecek zaman, şimdiki zaman ekinin bildirdiği gelecek zaman çok yakın, daha doğrusu şimdiki zamanla birleşmiş bir zamandır. Şimdiki zaman eki ile ifade edilen gelecek zaman yakın ve kısadır, fazla uzaklara gitmez ve hareket şimdi başlamış gibi çok kesin bir oluş ifadesi taşır.

Kısacası, geniş zaman eklerinin karşıladığı gelecek zamanın karşıladığı gelecek zaman geniş zaman ifadesi içinde bir gelecek zaman, şimdiki zaman ekinin karşıladığı gelecek zaman şimdiki zaman ifadesi içinde bir gelecek zaman, gelecek zaman eklerinin karşıladığı gelecek zaman ise tam bir gelecek zaman ifadesi taşıyan asıl gelecek zamandır (Ergin, 2011: 298).

4.2. Türkçede Görünüş Kategorisi

Dilciler arasında zaman kavramıyla birlikte zaman kavramına yakın çeşitli bölümlenmeler yapılmış ve bu bölümlenmelerin bazıları 19. yüzyılda görünüş adı altında toplanmıştır. Türkçede ise görünüş kavramı tam olarak bilinmemektedir. Nitekim Zeynep Korkmaz Türkiye’de dilciler arasında görünüş konusunun şimdiye kadar doyurucu bir biçimde ele alınmadığını ve bu konuda bir görüş birliğine henüz ulaşılmadığını vurgulamaktadır (Korkmaz, 2003: 577).

Yapılan sınırlı çalışmalarda görünüş ile ilgili şu bilgilere ulaşılmaktadır:

Korkmaz bu konuyu fiildeki anlam, işlev ve zaman kayması olarak ele almıştır. Araştırmacıya göre, fiildeki zaman kavramından söz edilirken, fiildeki oluş ve kılışlar, genellikle başı ve sonu belli olmayan bir zaman çizgisi üzerinde gerçekleştiğinden, bu oluş ve kılışlar belirli zaman kalıpları içinde bulunsalar bile, işlev ve zaman gösterme görevleri açısından, bazen bu sınırlamanın dışına taşarak daha farklı bir zamanı gösterebilmektedirler. Dolayısıyla Zeynep Korkmaz daha çok zaman kayması problemine dikkat çekmiştir (Korkmaz, 2003: 577).

Dilaçar, görünüşü fiillerin belirttiği vakaları; süresi, gelişmesi ve bitmesiyle ilgili bütün biçimleri kapsayan dil bilgisi zümresi olarak tanımlamıştır (Dilaçar, 1974). Dilaçar başka bir çalışmasında görünüşün; fiilde geçmişlik, şimdikiçlik, geleceklik gibi

zamanlardan ayrı olarak bitmiş veya bitmemiş esasına dayanan ayırt edici bir dil bilgisi sınıflandırması olduğunu belirtmiştir (Dilaçar, 1971: 474).

Benzer, görünüşü iki birleşen kuramı adı altında dil bilgisine ve sözlüğe dayalı olarak ikiye ayırmıştır. Dil bilgisine dayalı görünüşü bitmişlik, bitmemişlik ve yansız olarak üçe; sözlüğe dayalı görünüşü de durum, etkinlik, tamamlanma, başarıma ve de ani durum türü ile beşe ayırmıştır. Araştırmacıya göre bitmişlik bakış noktası bir vaka ya da durumun hem bitiş hem de başlangıç noktaları üzerine bir bütün olarak odaklanır. Bitmemişlik bakış noktası ise ne bir bitiş noktasına ne de başlangıç noktasına; yalnızca durumun bir parçası üzerine odaklanır. Yansız bakış noktası bir durumun başlangıç ya da bitiş noktasını ya da en azından aşamalarında birini içerir esnekliktedir (Benzer, 2012: 109-110).

Erkman-Akerson'a göre görünüş bir vakanın zamana nasıl yayıldığını gösterir; ancak bunu yaparken konuşma ya da anlatı zamanı denilen bir nokta esas alınmaz, genel olarak bir vakanın zaman boyutuyla olan ilişkisi gösterilir. Ayrıca yazar, görünüşün görevinin vakaları belli bir zaman noktasına yerleştirmek olmadığını, vakaların yalnızca zamandaki yayılım boyutları açısından değerlendirildiğini belirtir. Yazara göre vakaları belli bir zaman noktasına göre yerleştirme ise zamanın görevidir. (Erkman-Akerson, 1998: 298, 300; Benzer, 2012: 107).

Bacanlı'ya göre "görünüş, olayların zaman eksenindeki bir noktadan bitmiş veya bitmemiş, sınırları aşılmış veya aşılmamış olarak algılanması, her eylemde görülebilen 'başlangıç-süre-bitiş (initium-course-finis)' şeklindeki doğal üç evreden herhangi birine bakış, bir başka ifadeyle olayların iç zamansal yapılarının veya evlerinin parçalanmış veya parçalanmamış olarak görülmesi şeklinde tanımlanabilir" (Bacanlı, 2008: 3).

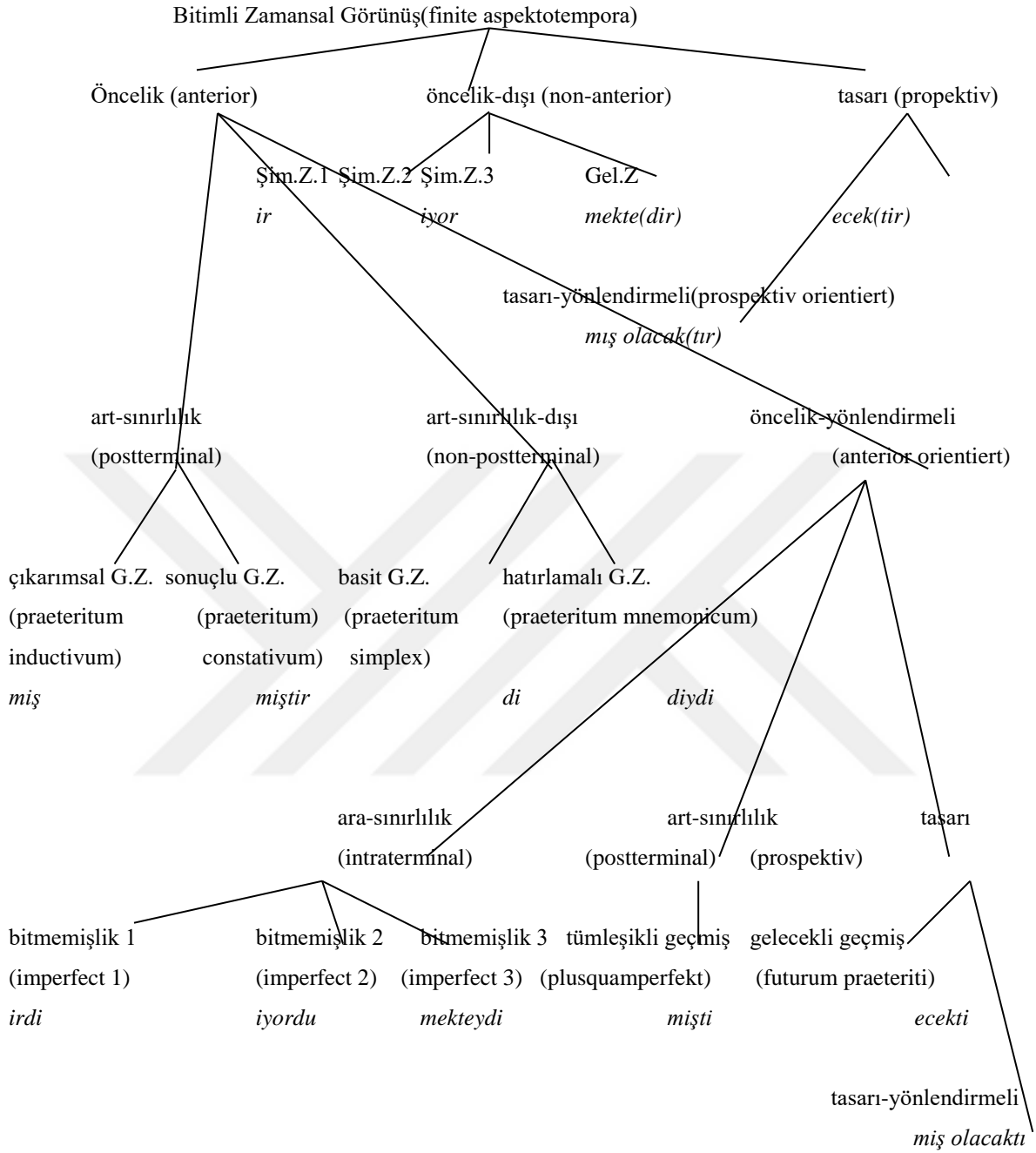
Demir ve Yılmaz Türkçede zaman kategorisinin en karmaşık konulardan biri olduğunu belirtirler. Yazarlara göre zaman gösterdiği düşünülen eklerin çoğunun geçmiş-şimdiki-gelecek şeklindeki gerçek zamanla ilişkisi yoktur. Demir ve Yılmaz, bu çalışmalarında Lars Jonanson'un görüşünü esas almışlardır. Johanson'a göre geleneksel ayırmda 'zaman ekleri' olarak verilen ekler, aslında sadece zamanı değil, konuşanın olaya bakış açısını da gösterir (Demir ve Yılmaz, 2003: 187-189).

Dolayısıyla Türkçede görünüş ile ilgili en kapsamlı çalışma Lars Johanson'un "Aspekt im Türkischen. Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems" adlı çalışmasıdır (Johanson, 1971). Johanson'a göre bir "olay"ı dil düzeyine getirebilmek, yani ifade edebilmek için "eylem"ın "çekimlenmesi" gerekmektedir. "Bakış" kavramının temelini, "olay"ın, "başlangıç sınırı", "bitiş sınırı" veya "sürekle"ine yönelik bakış teşkil etmektedir. Bir başka deyişle "bakış"ın, bir "olay"ın gerçekleşmesindeki safhalardan birisine yönelmesi, odaklanması söz konusudur. İnsanoğlunun, "sınırlararası" (" Intraterminalität") ve " sınır ötesi" (" Postterminalität") olmak üzere, temel iki " bakış"ı vardır.

" Sınırlararası " ("Intraterminalität") " bakış" , bir "olay"ın " başlangıç sınırı" ve "bitiş sınırı" arasına bakmaktır; bir başka deyişle bakışı, "olay"ın "başlangıç sınırı"ndan sonra ve "bitiş sınırı"ndan önceye, yani "sürekle"ine çevirmektir.

"Sınır ötesi" ("Postterminalität") "bakış" ise, "olay"ın, "önemli sınırı"nın ("kritische Grenze") geçilmiş olduğuna dikkat etmektir. Bu "önemli sınır", "olay"ı dile getiren "eylem"ın " kılınışı"na göre değişmektedir; "Son sınır vurgulayanlar" ve "sınır vurgulamayanlar"da, " bitiş sınırı"; "ön sınır vurgulayanlarda ise "başlangıç sınırı" önemlidir (Uğurlu, 2003).

Johanson'un görünüş kuramında, görünüş, kılınışı ve eylem zamanı ulamlarının birbirleri ile etkileşim içerisinde buldukları vurgulanmış ve Johanson bu etkileşimi göstermek için de "zamansal görünüş (aspectotemporality)" terimini kullanmıştır. Johanson (1994: 248) "zamansal görünüş (aspectotemporality)" kavramını Türkçede şu şekilde tabloştürmüştür:

Şekil 4.2. Johanson'un görünüş kuramı

Çalışmamızda Türkçedeki görünüş kategorisini Comrie'nin dünya dillerine uyguladığı teorisine göre inceleyeceğiz. Yukarıda belirttiğimiz gibi Comrie görünüşü bitmiş ve bitmemiş olmak üzere ikiye ayırır. Bitmemiş görünüş de ilerleyici ve alışılmış görünüş olmak üzere ikiye ayrılır.

Bozkurt, ‘Türkiye Türkçesi - Türkçe Öğretiminde Yeni Bir Yöntem’ adlı çalışmasında birleşik zamanlar üzerinde durur. Ona göre, birleşik zaman, yalın kipin üzerine ek-fiilin bir kipinin eklenmesiyle kurulur. Bozkurt, bileşik zaman için; iki yalın kipin üst üste gelmesi demenin daha doğru olduğunu söylüyor. Dolayısıyla ona göre bileşik zaman yerine birleşik kip demek daha doğrudur. Türkçede birleşik kipler, bildirme ve isteme kipleri üzerine gelen ek-fiilin üç kip eki (-idi, -imiş ve -ise) ile gerçekleşir ve bu yapılara sırasıyla öykülü, söylentili ve koşullu birleşik zamanı oluşturur. Ne yazık ki Bozkurt bu çalışmasında görünüşten söz etmemiştir (Bozkurt, 2004: 93).

Banguoğlu “Türkçenin Grameri” adlı çalışmada salt (temps absolu) ve görelî (temps relatif) zamanlardan bahseder. Fiiler için zaman eydenin konuştuğu ana göre hesaplanır. O an şimdiki zamandır ve ona ölçerek bir geçmiş ve gelecek vardır. Bu türlü zaman hesabına salt zaman denir. Ancak zamanda hareket noktasını eydenin konuştuğu andan, yani şimdiki zamandan başka bir plana, aktarmak mümkündür. O zaman buna göreceli zaman adını verilir. Böylece, Banguoğlu *gelmek* fiili örneğiyle görelî zaman gösteriyor. *Gelmek* fiilinin şimdiki zamanı geçmişte *geliyor=geliyordu* olur. Dilbilimci, bu örnekte bir birleşik fiile gelen iki zaman eki olduğunu söylüyor: Biri fiil köküne gelen -yor şimdiki zaman eki, biri eski bir yardımcı fiilden kalan -dı geçmiş zaman eki. İkinci ek şimdiki zaman fiilini geçmişte bir plana aktarmış ve artık bir tarz eki olmuştur. Böylece, Banguoğlu Türkçede salt ve görelî zamanlar içinde dört tarz ayırt ediyor. Bunlar: bildirme tarzı (mode indikatif), zamanı geçmişe aktararak yapılan anlatma tarzı (mode perfectif), dolaylı bir geçmişe aktararak yapılan söylenti tarzı (mode narratif), ve dilek-şart kipine aktararak yapılan şartı tarzı (mode conditionnel) (Banguoğlu, 1998; 443).

4.2.1. İlerleyici görünüş

Şekil: Türkçede ilerleyici görünüş -(I)yor eki ile ifade edilir. Aşağıdaki (a) örneğinde ilerleyici görünüş geçmiş zaman ekiyle birleştirilerek gösterilmiştir. (b) örneğinde -(I)yor eki şimdiki zaman eki olarak gösterilmiştir.

a) Yap - *ı* - *yor* - du - m

b) Yap - *ı* - *yor* - sun

İşlev:

1. İlerleyici görünüş bir süre devam eden olayları ifade eder.

Ömer Antalya’da çalışıyordu.

2. Tekrarlama ifade eder.

Kendisini haftada iki defa görüyordum.

3. Geçmişte başlayan ve şimdiye kadar devam eden olayı ifade eder.

Yirmi yıldır bu evde oturuyor.

Oysa -(I)yor eki sık sık sadece zaman eki olarak görülmekte ve genellikle şimdiki zaman (Ersen-Rasch, 2004: 138; Çakır, 2009: 53), ya da şimdiki zamanlardan biri (Lewis 1967: 108) olarak tanımlanmaktadır. Kadri Kuram gibi bazı dilbilimciler -(I)yor ekinin çok fonksiyonlu olduğunu söylemektedir.

“*Antalya’da çalışıyor.*” örneğinde Kadri Kuram -(I)yor ekinin şimdiki zaman, bitmemiş görünüş ve bildirme kipi ifade ettiğini belirtiyor (Kuram, 2015: 98).

4.2.2. Alışılmış görünüş

Alışkanlık kesin olarak yinelenicidir, bir durumun tekerrürü veya verilen durumun defalarca tekrar etmesidir. Türkçede alışılmış görünüşü *-ar/er* eki ile ifade ediliyor. Bazı dilbilimciler bu eki ‘aorist’ (geniş zaman) eki; bazıları ise ikinci şimdiki zaman olarak adlandırır (Çakır, 2009: 55; Ersen-Rasch, 2004: 140). Kornflit (1997: 336) ve Ersen-Rasch (2004: 140) ise bu eki geniş zaman ve aynı zamanda alışılmış görünüşü olarak tanımlar.

İki örnek verelim:

1. *gid – er – sin*

2. *gid – er – di - n*

Birinci örnekte *-er* eki geniş zaman ifade eder. Birinin geçmişte, şimdiki zamanda ve gelecekte devamlı olarak bir yere gittiği anlamına gelir. Ancak ikinci örnekte, *-dı* eki eylemin geçmiş zamana ait olduğunu gösteriyor. Bu durumda *-er* eki geniş zaman ifade edemez çünkü aynı fiilde iki zaman gösterimi var olamaz. Böylece, ikinci örnekteki *-er* eki alışılmış görünüşü ifade emektedir (*geçmişte sık sık/genellikle bir yere giderdin*).

Kadri Kuram’a göre ‘aorist’ eki çok fonksiyonludur. *-ar/-er* eki şimdiki zamanda alışılmış görünüşü ya da istek kipi ve gelecek zamanda tahmin ifadesi taşıyabilir.

4.2.3. Olasılık görünüşü

Dilbilimciler Türkçede bitmemişliği iki görünüşün yanı sıra olasılık görünüşüne de ekliyorlar. Yukarıda belirttiğimiz gibi –AcAk eki gelecek zaman ifade eder fakat bu ek de Türkçede çok fonksiyonludur.

-AcAk eki –DI ekiyle bir araya gelerek, zaman eki değil, görünüş eki ifade eder.

Hediye al – dı, cumartesi Ayşeler'e gid – ecek – ti – ø.

Olay geçmişteki referans zamanından sonra oluyor. Burada –AcAk eki geçmişte olan gelecek ile ilgili bir plan, niyet ifade eder.

4.2.4. Bitmiş görünüş

Görünüşün diğer unsuru bitmiş görünüştür. Bitmiş görünüş –DI ve –mİş ekleriyle ifade edilebilir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi geçmiş zaman ekleri: –DI ve –mİş'tir. Bunun sebebi Türkçede eklerin çok fonksiyonlu olmasıdır.

Daha önce belirttiğimiz gibi Lewis (1967), Kornfilt (1997) ve Sezer (2001)'e göre –DI eki bitmişlik görünüşlü geçmiş zamanın (perfective past tense) ya da yakın geçmiş zamanın (present perfect) belirticisidir. Underhill (1976) ve Yavaş (1980) bu eki açık bir biçimde sadece geçmiş zaman belirticisi olarak kabul ederler. Bunun yanı sıra Taylan (1996) öncelikle bitmiş görünüş ve bitmiş görünüşü tamamlama anlamı taşıdığı için doğal olarak bunların geçmiş zaman gösterdiğini belirtiyor. Göksel ve Kerslake (2005)'ye göre –DI eki hem geçmiş zaman hem de bitmiş görünüşü belirtir (Kuram, 2015: 114-115).

Aşağıdaki örnekte –DI ekinin her iki fonksiyonunu görebiliriz. Aşağıdaki örnekte ikinci ek (–dı) zaman belirticisidir fakat birinci –tı eki zaman belirticisi olamaz. Burada –tı eki eylemin çok önceden olduğunu gösterir. Bu sebeple söz konusu örnekteki birinci –DI eki bitmişlik (perfect) görünüşü gösterir. Taylan da bitmişlik görünüşü ifade eden ekin sadece –DI ile gösterildiğini söylemiştir. (Taylan, 1996: 164).

Sen yap – tı – y – dı – n.

Benzer durum –mİş ekinde de vardır. Türkçede zaman kavramını incelerken geçmiş zamanın iki eki (-DI ve mİş) olduğunu belirttik. –DI ve –mİş eki arasında kip farkı vardır.

–mİş kanıtsallık ifade etmektedir. –mİş eki –DI eki gibi bitmiş görünüş de ifade edebilir. Şöyle bir örnek verelim:

Anne eve geldiğinde çocuk çoktan uyu – muş - tu.

Bu örnekte –DI eki geçmiş zaman ifade ediyor. Yukarıdaki cümlede –mİş ekinin kanıtsallık fonksiyonu da yoktur. Böylece, -mİş eki bir olayın başka bir olaydan önce olduğunu belirtmektedir. Bu sebeple –mİş ekinin belirttiği fonksiyon bitmiş görünüştür.

-mİş ekinin bitmiş görünüş fonksiyonunu birleşik yapılarda da görebiliriz. Aşağıdaki cümlede –mİş eki eylemin gelecekte tamamlanacağını vurgulamak için kullanılmıştır.

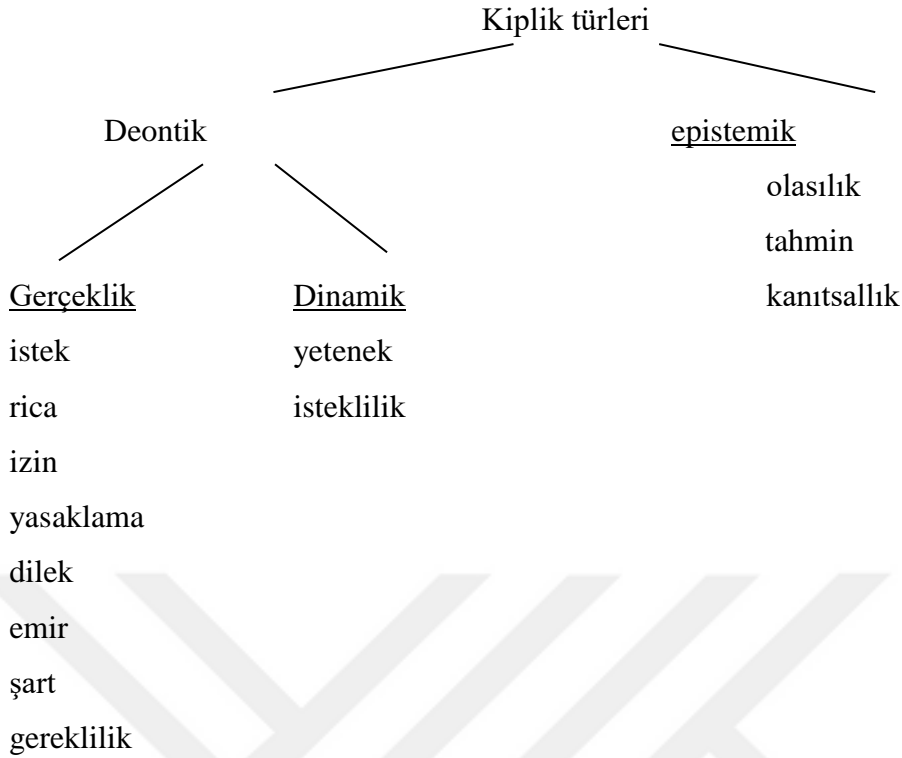
Yazar, kitabını nisan ayında bit – ir - miş olacak.

Yazar, kitabını nisan ayında bitirecek.

4.3. Türkçe Zaman-Görünüş-Kip Eklerinin Çok Fonksiyonluluğu

Türkçede zaman ve görünüş kategorisini incelerken eklerinin çok fonksiyonluluğu üzerinde durduk. Bu çalışmanın amacı kip kategorisini incelemek olmadığı için bu konuya fazla değinmedik. Fakat aşağıda her ekin fonksiyonlarını kısaca tanımlamak için kiplik kavramını da tarif edeceğiz.

Kiplik kategorisinin zaman ve görünüş kategorilerine göre tanımlanması daha zordur. Bu kategori konuşmacının cümleye subjektif bakış açısı göstermesi olarak ifade edilmektedir.

Şekil 4.3. Kiplik türlerinin gösterilmesi

Şimdi tek tek Türkçe - Ar, -(I)yor, -AcAk, - DI ve -mİş eklerinin fonksiyonlarına bakalım.

4.3.1. -A²r eki

1. -Ar eki zaman bakımından geniş zaman (1.1.a), gelecek zaman (1.1.b) ve nadir olarak duyulan geçmiş zaman (1.1.c) ifade edebilir.

1.1.a. Güneş batıdan batar.

1.1.b. Yarın sizlere gelirim.

1.1.c. Savaş 1945 yılında biter.

2. -Ar eki görünüş bakımından alışkanlık (1.2.a) ifade eder.

1.2.a. Her Pazar günü kahvaltı birlikte yaparız.

3. -Ar eki kip bakımından bildirme kipi (1.3.a), rica / emir (1.3.b) ya da tahmin (1.3.c) ifade edebilir. Ayrıca Kadri Kuram -Ar ekinin isteklilik kipliği olduğunu (1.3.d) da belirtmiştir (Kuram, 2015: 95).

1.3.a. Özge düzenli olarak spor yapar.

1.3.b. Kapıyı kapatır mısın (lütfen)?

1.3.c. Her yaz Antalya'ya gidiyoruz, herhalde bu yaz da Antalya'ya gideriz.

1.3.d. Araban bozulursa, ben tamin ederim.

4.3.2. –(I)yor eki

1. –(I)yor eki zaman açısından şimdiki (2.1.a), gelecek (2.1.b) ve nadir olarak bilinen geçmiş zaman (2.1.c) ifade edebilir.

2.1.a. *Dikkat! Kapı kapanıyor.*

2.1.b. *Az sonra buluşuyoruz.*

2.1.c. *Dün akşam babasına kızıyor ve evden çıkıp gidiyor.*

2. –(I)yor eki görünüş bakımından ilericilik (2.2.a) gösterir. –(I)yor eki, –Ar eki yerine kullanılabilirdi için bazen alışkanlık (2.2.b) ifade edebilir.

2.2.a. *Dün sabahdan akşama kadar çalışıyordum, arayamadım seni.*

2.2.b. *Geçen haftanın her günü buluşuyorduk.*

3. –(I)yor eki kip açısından bildirme kipi (2.3.a) ifade eder.

2.3.a. *Ahmet şimdi uyuyor.*

4.3.3. –AcAk eki

1. –AcAk eki zaman bakımından gelecek zaman (3.1.a) ifade eder.

3.1.a. *Yarın yağmur yağacak.*

2. –AcAk eki görünüş bakımından olasılık görünüşü (3.2.a) ifade eder.

3.2.a. *Tam çıkacaktı, ben onu durdurdum.*

3. –AcAk eki kip bakımından bildirme kipi (3.3.a), emir (3.3.b) ve gereklilik (3.3.c) belirtebilir.

3.3.a. *Kitabı hafta sonu okuyacağım.*

3.3.b. *Şimdi buradan gideceksin.*

3.3.c. *Çok tatlı yemeyeceksiniz.*

4.3.4. –DI eki

1. –DI eki zaman bakımından geçmiş zaman (4.1.a) ifade eder.

4.1.a. *Özge dün mektup yazdı.*

2. –DI eki görünüş bakımından bitmişliği (4.2.a) ifade eder.

4.2.a. *Babam o zamanlarda şirkete çalıştıydı.*

3. –DI eki kip bakımından bildirme kipi (4.3.a) ifade eder.

4.3.a. *Annem dün yemek yaptı.*

4.3.5. –mİş eki

1. –mİş eki zaman bakımından geçmiş zaman (5.1.a) ifade eder.

5.1.a. *Ali kaza yapmış.*

2. –mİş eki görünüş bakımından bitmiş görünüşü (5.2.a) ifade eder.

5.2.a. *Bu elbiseyi çok önce almıştım.*

3. –mİş eki kip bakımından kanıtsallığı (5.3.a) belirtir. Konuşmacı olayı kendi gözüyle görmemişse, olay hakkında bilgi başkasından almışsa ya da olacağından emin değilse –mİş ekini kullanılır. Nadir örneklerde –mİşmiş biçimine de rastlanır. Bu anlamında –mİş eki bir iddiaya inanılmadığını, iddianın doğruluğundan şüphe duyulduğunu (5.3.b) belirtir.

5.3.a. *Yarın Amsterdam'da yağmur yağacakmış.*

5.3.b. *Berkay okula gelmedi bugün. Kolu kırmışmış.*

4.4. Sonuç

Çalışmamızın bu bölümünde Türkçede zaman ve görünüş kavramlarını inceledik. Bu konuda yabancı ve yerli dilbilimcilerin görüşleri hakkında bilgi verdik ve tartışılmalı konuları detaylı olarak gösterdik. Türkçe dil bilgisinde zaman ve özellikle görünüş konuları son yıllarda araştırma konusu olmuştur. Bu sebeple Türkçede görünüş konusunda çözülmeyi bekleyen bazı sorunlar vardır. Türkçe zaman sistemi başka dillerin zaman sistemlerine göre farklılık göstermektedir çünkü Türkçede geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanların yanı sıra geniş zaman vardır. Şimdiki zaman, birkaç farklı ekle ifade edilebildiği için zaman türü içinde fonksiyon farkları görülmektedir. Geçmiş zamanın da bilinen ve duyulan geçmiş zaman olmak üzere iki türü vardır. –DI ve –mİş eki arasında kip farkı vardır.

Türkçede görünüş kategorisi karışık bir konudur. Türkiye Türkçesi dil bilgisi kitaplarında görünüş konusu yeterince incelenmediği için bu konudaki bilgiler genellikle yabancı araştırmacıların yazdığı genel dilbilim eserlerine dayanmaktadır. Türkçede görünüş sistemini tanımlamak için bu çalışmada Bernard Comrie'nin çerçevesini

kullandık. Türkçede de bitmiş ve bitmemiş görünüşleri bulunmaktadır. Bitmemiş görünüş İngilizcede gibi ilerleyici ve alışılmış görünüşü içerir. Ayrıca Türkçedeki görünüşe olasılık görünüşünü de ekleyebiliriz. Türkiye Türkçesinde zaman ve görünüş sistemlerini inceledikten sonra eklerinin çok fonksiyonluluğu ve kip kavramı üzerinde durduk.

5. TÜRKÇE VE İNGİLİZCE ZAMAN-GÖRÜNÜŞ SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ

Bütün dillerde ortak olan özellikler karşılaştırmalı dilbilimin araştırma konusudur. Fakat karşılaştırmalı dilbilim dilleri bir bütün olarak karşılaştırmaz. Dillerdeki unsurların karşılaştırılmasında belli prensipler vardır. Aksi hâlde karşılaştırma yanlış yapılabilir ve hatalı bir sonuç verebilir. Örneğin, Türkçede isim olan ‘dal’ kelimesi ile Rusçada fiilin geçmiş zaman hâli olan ‘dal’ (*verdi*) kelimesinin karşılaştırılması mantıksız ve hatalı olur. Benzer şekilde V.D. Trediyakovskiy, Rusça bir kelime olan *skot* (*sığırlar*) ile İskoç kabile adı olan ‘Scott’ kelimesini karşılaştırarak İskoç halkının Rusça “sığırlar” anlamına gelen ‘skot’ kelimesinden türediğini söylemiştir (Rojdestvenskiy, 1990: 103). Bu tür yanlışlıkları önlemek için dillerin sistemlerini karşılaştırmak gerekir. Önce bunu yaptıktan sonra dildeki alt sistemleri veya diğer unsurları karşılaştırmak mümkündür.

Bu çalışmada biçimbilimsel kategorileri incelediğimiz için İngilizce ile Türkçenin biçimbilimsel dil sınıflandırmasındaki yerlerini belirtmek gerekir. Dünya dilleri yapı bakımından dörde ayrılır. Bunlar: Tek heceli (İng: isolating languages), çekimli (İng: inflexional languages), eklemeli (İng: agglutinating languages) ve çokbireşimli dillerdir (İng: polysynthetic languages). Ancak şunu unutmamak gerekir ki tamamen tek heceli, çekimli, eklemeli veya çokbireşimli özelliklere sahip olan bir dil yoktur. Bunun istisnası Türkçe ve Çince'dir. Bu iki dil ideal tiplerine yakındırlar. Dolayısıyla Türkçe eklemeli, daha kesin söylemek gerekirse, sondan eklemeli bir dildir. Bu tür dillerde isim ve fiil çekimleri ile yeni kelimelerin teşkilinde kök değişmez. Kökün önüne veya sonuna birtakım ekler getirilerek kelime yapımı veya çekimi gerçekleştirilir. İngilizce ise çekimli bir dildir, fakat İngilizcede tek heceli dil özellikleri de vardır. Çekimli dillerde, çekim sırasında ve yeni kelimeler türetilirken kelime kökleri genellikle değişir ve tanınmayacak hâle gelir. Ekler kelimenin önüne, ortasına veya sonuna gelebilir. Bazı dillerde ise kelime kökü ile yeni kelime veya kelime çekimi arasında daima açık bir bağ, ilgiyi gösteren bir iz vardır. Kelime kökündeki asıl sesler yeni kelimedede veya kelime halinde hep aynı kalırlar (Fortunatov, 1956: 153-154).

Bu durumda her iki dilin yapı bakımından farklı türlere ait olduğunu görüyoruz. Bu sebeple çalışmamızda daha çok genel olarak sistemleri, zaman ve görünüş kategorilerinin dilde gösterimini ve kullanım alanlarını karşılaştıracğız.

Karşılaştırma için orijinali Jane Austen tarafından İngilizce yazılmış ve Nihal Yeğınobalı tarafından Türkçeye çevrilmiş olan ‘Önyargı ve Gurur’ (Pride and Prejudice) adlı romanı esas aldık. İki yüz sayfayı aşan bu romanda hem İngilizce hem de Türkçe zaman ve görünüşün çeşitli biçimleri yer almaktadır.

5.1. Türkçe ve İngilizce Karşılaştırmalı Zaman İncelemesi

Faruk Bozkurt’a göre dil bilgisi açısından zaman, insanoğlunun olayın gerçekleşme sürecini algılama ve yansıtma biçimidir. Bu yüzden dilden dile zamanlar değişir. Kimi dillerde olaylar daha az zaman kuruluşu içinde anlatılır (Bozkurt, 2004: 95). Önceki bölümde belirttiğimiz gibi İngilizce ve Türkiye Türkçesinin zaman sistemleri farklıdır.

İngilizcede dört eylemsel zaman biçimi vardır. Bunlar: Şimdiki (the present), geçmiş (the past), gelecek (the future) ve geçmişte gelecektir (the future-in-the-past). Eylemin iki gelecek zaman biçiminin olması geleceği iki farklı yolla göstermeyi sağlar. Bunlar, şimdiki zamanla ilişkili olay sonrası ve geçmiş zamanla ilişkili olay sonrasıdır. Eylemin şimdiki ve geçmiş zaman biçimleri salt zamanı ifade eder. Böylece İngilizcede birbirine bağlı iki zaman kategorisi vardır. Birincisi geçmişe bakış (geçmiş ile şimdiki zaman karşıtlığı) yoluyla salt zaman anlamı ifade eder, diğeri ise geniş bakış (olay sonrası ile olay sonrası olamayan karşıtlığı) yoluyla göreceli zaman anlamı ifade eder.

Türkiye Türkçesi zaman sistemi de genel zaman teorisinden farklıdır. Türkçe zaman kullanımı çok olan dillerden biridir. Türk dilinde fiil çekiminde kullanılan eklerin belirttiği zaman sınırı, genel olarak geçmiş, gelecek, şimdiki ve geniş zaman dilimleri biçiminde karşımıza çıkar. Geniş zaman Türkçedeki tüm zamanları (geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanı) kapsayan bir zamandır.

Önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi çalışmamızda Jane Austen’in romanını esas alarak Bernard Comrie tarafından hazırlanan genel teoriye göre Türkçe ve İngilizce zaman sistemlerini karşılaştıracğız.

5.1.1. Şimdiki zaman

Bernard Comrie, çalışmasında şimdiki zamanı konuşma anının şimdiki an ile çakışması olarak belirtiyor. Fakat böyle örneklerin az olduğu biliniyor.

'*I insist on your seeing Mr. Jones...*' (T. Bay Jones'a görünmende de ısrar ediyorum).

'*I honour your circumspection. A fortnight's acquaintance is certainly very little.*' (Tedbirliliğini onurlandırıyorum. İki haftalık tanışıklık kesinlikle çok az.)

Olay tam konuşma sırasında oluyor, fakat bu eylemler yine de birden olamaz. Çünkü en kısa cümlenin söylenmesi dahi belli bir zaman alır.

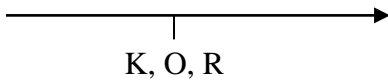
Türkçede bu tür örnekler daha çok görülebilir. Bunun sebebi de Türkçenin dört zamana sahip olmasıdır. İngilizcedeki '*present tense*' ile ifade edilen kullanım alanları Türkçede 'şimdiki' ve 'geniş zaman' ile ifade ediliyor. Türkçede konuşma anı ile şimdiki anın çakıştığı olayları belirtmek için *-yor*, *-mA²ktA²*, *-mA²dA²* ekleri tarafından oluşturulan şimdiki zaman kullanılır.

'*Kuzum beni şımartıyorsunuz*'

'*Sanırım, onunla iki kez dans etti diye Jane'i kastetmektесiniz*'

İngilizcede *the present simple* ve Türkçede *-yor* eki ile oluşturulan şimdiki zamanın biçimsel gösteriminde üç zaman noktası zaman ekseninde örtüşür. Basit zamanlarda O (olay zamanı) R (referans zamanıyla) daima eşittir. Bu durumda K (konuşma zamanı) diğer iki zamanla eşit olmaktadır.

$$K = O = R$$

Şekil 5.1. Şimdiki zamanın zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

İngilizcede şu an olan olaylar için ilerleyici görünüşü kullanılır. Önceki bölümde belirttiğimiz gibi Türkçede zaman ekleri çok fonksiyonludur. Bu sebeple şimdiki zaman ifade eden *-yor* ve *-mA²ktA²* ekleri aynı zamanda ilerleyici görünüşü de ifade eder.

Bunun yanı sıra, şimdiki zaman, şimdiki anda gerçekleşen ama şimdiki andan önce başlayan ve şimdiki anın ötesinde devam eden olayları da ifade eder. Bu tür durumların şimdiki zaman örnekleri olarak sayılıp sayılmayacağı tartışılır. Aslında şimdiki zaman

içinde bulunulan zamanı kapsadığı için olayın ne zaman başladığı veya ne zaman biteceği bizi ilgilendirmemelidir. Bu sebeple bu tür örneklere de şimdiki zaman kullanım alanına ekleyebiliriz.

'In such cases, a woman has not often much beauty to think of...' (Zaten böyle bir durumda, çoğu zaman bir kadının, bir yana bırakılacak güzelliği de pek kalmaz ya...).

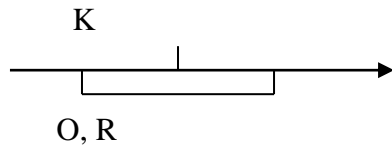
'...they are all silly and ignorant like other girls; but Lizzy has something more of quickness than her sisters.' (Bütün genç kızlar gibi aptal ve cahiller; ama Lizzy'de kardeşlerinden daha üstün bir anlayış ve kavrayış yeteneği var).

"Sonra siz de buna bir o kadar yenilerini kattınız... Durmadan yeni yeni kitaplar satın alıyorsunuz."

Yukarıdaki Türkçe cümlede *-yor* eki geniş zaman işlevinde kullanılmıştır. Söz konusu örnekte *-yor* eki özünde olmayan alışkanlık fonksiyonuna sahiptir.

Bu sebeple bu cümlenin biçimsel gösterimi bir öncekinden biraz farklı olacaktır. Yukarıda verdiğimiz örneklerde eylem tam konuşma zamanında olmuyor ve konuşma anından daha geniş bir zaman aralığında gerçekleşiyor.

$$(O, R) \leq K \leq (O, R)$$

Şekil 5.2. Şimdiki andan önce başlayan ve şimdiki anın ötesinde devam eden olayların zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

Yukarıdaki örnek cümlelerde *'the present tense'* kullanılmasına rağmen olay tam şu anda gerçekleşmiyor. Aynı durum hissetme veya algılama bildiren fiillerde de görülür. Çünkü hisler çoğu zaman bir anda ortaya çıkmaz. Sevmek, nefret etmek, beğenmek için belli bir zaman gerekir.

'...though this gentleman dislikes the amusement in general, he can have no objection, I am sure, to oblige us for one half-hour.' (Bu bay da genelde dans etmekten

hoşlanmazmış, ama eminim, yarım saatini bizi minnettar etmeye harcamakta bir sakınca görmez).

'Do you consider the forms of introduction, and the stress that is laid on them, as nonsense?' (Tanıştırma yöntemini ve bunlara verilen önemi saçma mı buluyorsunuz?)

'...Derken Bayan Hurst tekrar söze başladı: "Jane Bennet'ı çok takdir ediyorum, gerçekten çok tatlı bir kız...'

Şu anı belirten fakat şu andan önce başlayan ve şu andan sonra devam eden olayları ifade eden örneklere de insanın huyunu anlatan cümleleri ekleyebiliriz.

"Miss Bingley told me," said Jane, that he never speaks much, unless among his intimate acquaintances. With them he is remarkably agreeable.' (Bayan Bingley," dedi Jane, bana Bay Darcy'nin yakın dostları arasında olmadıkça fazla konuşmadığını söyledi. Ama yakınlarının arasındayken çok hoşsohbetmiş).

- *You never see a fault in anybody. All the world are good and agreeable in your eyes.* (Kimsede kusur görmezsin. Senin gözünde bütün dünya iyi ve hoştur).

- *'I would not wish to be hasty in censuring anyone; but I always speak what I think.'* (İnsanlara kusur bulmakta aceleci davranmak istemem, gene de her zaman düşündüğümü söylerim).

Yukarıda verdiğimiz örneklerin Türkçe karşılıklarında gördüğümüz gibi Türkçede şimdiki zaman yerine geniş zaman kullanılıyor. Geniş zaman kavramı konuşma anından önce başlamış olup konuşma anında devam eden ve konuşma anından sonra da devam edecek vaka ya da durumlar için kullanılır. Geniş zaman eklerinde esas itibarıyla her zamanı içine alan bir ilerlilik görevi vardır. Dolayısıyla sık sık yapılan, alışkanlık ya da âdet hâline gelen veya her zamanı kapsayan ve genellik taşıyan vaka ya da durumlar bu zaman dilimiyle anlatılır.

'Ah, ölecek diye bir korkum yok. İnsan ufak, önemsiz soğuk algınlıklarından ölmez.'

Dolayısıyla şu anı belirten fakat şu andan önce başlayan ve şu andan sonra devam eden olayları ifade eden tüm örneklerin biçimsel gösterimi önceki zaman ekseninde gösterildiği gibi olacaktır. (şekil 2. bknz)

Ayrıca, Türkçede geniş zaman, *sen* ve *siz* şahıs zamirlerinde kullanıldığında istek, rica ve kibarca emir anlamı taşır.

'Bay Darcy'yi sorguya çekmemiz bittiğine göre,' dedi Caroline Bingley, "lütfen sonucu açıklar mısınız?'

İngilizcede ise kibar rica, istek gereklilik ve zorunluluk *could, may, might* gibi fiillerle ifade ediliyor.

Şimdiki zaman ile ilgili İngilizce ve Türkçe için ortak özellik zaman kaymasıdır. Dilde zaman kullanımı ile olayın gerçekleşme süreci arasında kesin bağlantı bulunmaz. Fiil çekimlerinde kullanılan zaman ekleri her zaman kendi anlamlarında kullanılmaz. Bu ekler birbirlerinin yerlerine de geçebilir. Örneğin Türkçede hem şimdiki zaman hem de geniş zaman gelecek zamanı ifade etmek için kullanılabilir.

"Öyle ya!" diye haykırdı annesi, "Bayan Long da balodan bir gün önce geliyor; yani, Bay Bingley'yi bizimle tanıştırmaması imkânsız.'

Bu cümlede *-yor* eki kullanılmış, fakat ek kendi anlamında (şimdiki zaman) değildir. Çünkü eylem şu anda yapılmıyor, gelecekte yapılacak. O hâlde bu cümlede şimdiki zaman, gelecek zamanın yerine kullanılmıştır. Şunu belirtmek gerekir ki şimdiki zaman eklerinden sadece *-yor* ekinin gelecek zaman fonksiyonu vardır. "*Biraz sonra geliyorum.*" misalinde olduğu gibi. Ancak "*Biraz sonra gelmekteyim.*" diyemeyiz. Demek ki *-yor*'da başlamak üzere olan bir gelecek zaman ifadesi vardır. Diğer bir deyişle, *-yor* ekiyle ifade edilen gelecek zaman şimdiki zamanla birleşmiş bir zamandır. Şimdiki zaman eki ile ifade edilen gelecek zaman yakın ve kısadır, fazla uzaklara gitmez ve hareket şimdi başlamış gibi çok kesin bir oluş ifadesi taşır (Ergin, 2011: 298).

'Bu pis havada böyle bir şeyi nasıl aklından geçiliyorsun? Oraya gittiğin zaman insan içine çıkacak halin kalmaz; üstün başın rezil olur.'

Bu örnekte geniş zaman eki kullanılmış, fakat eylem gelecek zamanda olacak. Dolayısıyla bu cümlede geniş zaman, gelecek zamanın yerine kullanılmıştır. Geniş zaman eklerinin bildirdiği gelecek zaman ihtimali bir gelecek zamandır. Böylece, *umarım* fiiliyle başlayan cümlelerde gelecek zamanı ifade etmek için genellikle geniş zaman kullanılır.

"Umarım bunu da atlatırsınız ve yılda dört bin sterlin geliri olan birçok bekârın bu semte taşındığını göreceğimize kadar çok yaşarsınız."

Ayrıca, geniş zaman gelecek zaman ifadesiyle koşul cümlelerinde kullanılır.

'Ben de sizinle bir iki satırlık bir not göndererek kızlarımdan hangisini seçerse onunla evlenmesine bütün kalbimle razı olacağımı bildiririm, ama küçük Lizzy'ciğimi öven bir iki kelime de eklemeden edemem.'

İngilizcede de Türkçede olduğu gibi zaman kayması olayı vardır. İngilizcede gelecek zaman bizzat gelecek zaman (*the future tense*), şimdiki zaman (*the present simple tense*), şimdiki zamanda ilerleyici görünüş (*the present continuous*) ve planlanmış olayları ifade etmek için *to be going to* adlı yapı ile belirtilebilir.

Çalışmamızın bu aşamasında Türkçedeki zaman kayması ile İngilizceyi karşılaştırmak amacıyla sadece şimdiki zamana ve ilerleyici görünüşe (yani, *the present continuous*) değineceğiz.

Şimdiki zaman (*the present simple*) sık sık ya da düzenli olarak gerçekleşen olaylar için kullanılır, dolayısıyla şimdiki zaman, olayların düzenli serisinin bir parçası olan gelecek zamanı ifade etmek için de kullanılır.

'Colonel Forster and Captain Carter depart for London on Friday' (Albay Forster ve Yüzbaşı Carter Cuma günü Londra'ya gidiyorlar).

Şimdiki zaman ile ifade edilen gelecek zamanda olay kesindir ya da olayın gerçekleşme ihtimali çok yüksektir.

"Aye, so it is," cried her mother, "and 7. Mrs. Long does not come back till the day before; so it will be impossible for her to introduce him, for she will not know him herself."

(Öyle ya!" diye haykırdı annesi, "Bayan Long da ancak balodan bir gün önce gelecek; yani, Bay Bingley'yi bizimle tanıştırmaması imkânsız, çünkü o zaman kendisi de henüz tanışmamış olacak).

Şimdiki zamanda kullanılan ilerlilik görünüşü içeren biçimler, planlanmış olan veya şimdiki andan önce hazırlıkları yapılmış olan olayları ifade etmek için kullanılır.

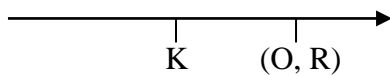
“*Jane and Mr Bingley are getting married tomorrow.*” (Jane ve Bay Bingley yarın evleniyorlar). örneğinde düğünün planlanmış olduğunu, yani düğün için tüm hazırlıkların yapılmış olduğunu anlayabiliriz. Bu olayın gerçekleşme ihtimali çok yüksektir.

Bu örneğe karşılık olarak ‘*Jane and Mr Bingley are going to get married*’ (Jane ve Bay Bingley evlenmeyi düşünüyorlar). örneğini verebiliriz. Bu durumda olay planlanmış fakat bunun için herhangi bir hazırlık yapılmamıştır. Aynı şekilde Jane ve Mr Bingley birbirini çok seviyorlar ve uzun zamandır birlikteyse Jane’nin teyzesi ‘*Jane and Mr Bingley are going to get married*’ cümlesini dile getirebilir.

Kısaca, gelecek zamanı ifade etmek için Türkçede bizzat gelecek zaman, şimdiki ve geniş zaman yapıları kullanılır. İngilizcede gelecek zaman bizzat gelecek zaman (*the future tense*), şimdiki zaman (*the present simple*), şimdiki zamanda ilerleyici görünüş (*the present continuous*) ve *to be going to* adlı yapılarla ifade edilebilir. Yine de iki dilin zamana bakış açıları farklıdır. Türkçedeki geniş zaman muhtemel bir gelecek zaman ifade ederken İngilizcedeki *the present simple* kesin gelecek zaman ifade eder. Türkçedeki şimdiki zaman, başlamak üzere olan bir gelecek zaman belirtir. İngilizcedeki *the present continuous* ise planlanmış ve olma ihtimali yüksek olan bir olayı belirtir.

Zamanın biçimsel gösteriminde İngilizce şimdiki ve Türkçe şimdiki ve geniş zamanların kayması şu şekilde gösterilebilir. Olay ve referans zamanı konuşma zamanından sonra olmaktadır.

$$K < (O, R)$$

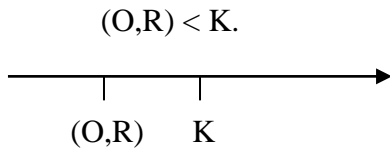
Şekil 5.3. Şimdiki zamanın gelecek zaman fonksiyonunda kullanımının zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

Ayrıca, şimdiki zamanın kullanım alanları geniştir. Şimdiki zaman, gelecek zaman dışında geçmiş zamanı da gösterebilir. Hem İngilizce hem de Türkçede şimdiki zaman, geçmiş zaman yerine, geçmiş zamandaki eylemleri daha canlı bir biçimde göstermek amacıyla çeşitli hikâyelerde kullanılır. Bu zamana tarihsel şimdiki zaman denir.

'I remember that day, Lizzy! – I am staying next to Mr Darcy, he turns and says...'
(O günü hatırlıyorum, Lizzy! – 'Ben Bay Darcy'nin yanında duruyordum, o dönüp söyledi...).

'Nedense akşam oyun masası kurulmamıştı. Bay Darcy mektup yazıyor, Bayan Caroline Bingley de yanına oturmuş onu seyrediyor ve kız kardeşine selam yollama bahanesiyle sık sık genç adamın dikkatini dağıtıyor. Bay Hurst ile Bay Bingley piket oynuyor, Bayan Hurst de onları seyrediyor.'*

Şimdiki zamanın geçmiş zamanı ifade etme fonksiyonu zaman ekseninde aşağıdaki gibi gösterilebilir. Olay, konuşma zamanından öncedir, dolayısıyla zaman sıralaması geçmiş zamanda olduğu gibidir:

Şekil 5.4. Şimdiki zamanın geçmiş zaman fonksiyonunda kullanımının zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

Şimdiki zamanın geçmiş zaman yerine kullanılması nadir görülen bir durumdur. Genellikle geçmiş zaman, geçmiş zaman biçimleriyle ifade edilir.

5.1.2. Geçmiş zaman

Zaman ekseninde geçmiş zaman şimdiki ana göre solda bulunur. Dolayısıyla geçmiş zaman, şimdiki anından önce gerçekleşen olayları ifade eder. Geçmiş zaman, olayın şimdiki zamandan önce gerçekleştiğini gösterir fakat olayın şimdiki zamandan ne kadar süre önce gerçekleştiğini, olayın şimdiki zamandan önce uzun bir zamanı kapsayıp kapsamadığını ya da şimdiki zamana kadar tüm zamanları içine alıp almadığını belirtmez.

Bu sebeple geçmiş zamanın kullanım alanı şimdiki zamanın kullanım alanı kadar geniş değildir.

Geçmiş zaman geçmişte basit eylemleri ifade eder.

“Mary wished to say something sensible, but knew not how.” (Mary çok çarpıcı bir şey söylemek istedi, ama bunu nasıl yapacağını bilemiyordu).

‘They attacked him in various ways—with barefaced questions, ingenious suppositions, and distant surmises; but he eluded the skill of them all, and they were at last obliged to accept the second-hand intelligence of their neighbour, Lady Lucas.’

(Onu çeşitli şekillerde sıkıştırdılar; açık sorular, kurnazca tahminler ve uzak şüphelerle; gel gör ki Bay Bennet tüm bu kurnazlıklardan yakasını kurtarınca, komşuları Leydi Lucas'ın, elden düşme bilgisiyle yetinmek zorunda kaldı).

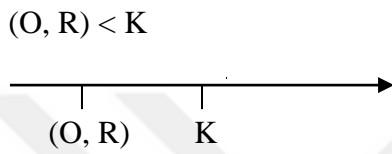
Görüldüğü gibi geçmiş zaman, geçmişte gerçekleşen olayın şimdiki ana kadar devam edip etmediğini belirtmez. Aşağıdaki örnekte görüleceği gibi yazar, Bennet Bey'in karısının huyunu geçmiş zaman kullanarak tarif ediyor, fakat onun karakter özellikleri şimdiki ana kadar da aynı kalabilir.

‘Mr. Bennet was so odd a mixture of quick parts, sarcastic humour, reserve, and caprice, that the experience of three-and-twenty years had been insufficient to make his wife understand his character. Her mind was less difficult to develop. She was a woman of mean understanding, little information, and uncertain temper. When she was discontented, she fancied herself nervous. The business of her life was to get her daughters married; its solace was visiting and news.’

(Bay Bennet, hazırcevaplık, iğneleyici alay, çekingenlik ve kapris gibi huyların o kadar tuhaf bir karışımıydı ki yirmi üç yıllık deneyim bile karısının onun karakterini anlayabilmesine yetmemişti. Bayan Bennet'in kendini anlamasıysa daha kolaydı. Anlayışı kıt, bilgisi az, dakikası dakikasına uymayan bir kadındı. Canı bir şeye sıkıldı mı, sinirli olduğunu zannederdi. Yaşamının bütün amacı kızlarını evlendirmek, avuntusu ise gezmek, dostluk ve dedikodulardı.)

Bazı araştırmacılar geçmiş zamanın sadece geçmişini belirttiğini söylerler. Bu görüş, Grice'nin (1975) bağıntı ilkesinden kaynaklanmaktadır. Grice'nin teorisine göre şimdiki zaman ifadeleri diğer zaman ifadelerinden daha belirgindir. Dolayısıyla geçmiş biçiminin kullanılması eylemin şimdiki zamanda olmadığı anlamına geli, aksi hâlde şimdiki zaman biçimi kullanılacaktı.

İngilizcede *the past simple* biçimiyle ifade edilen geçmiş zaman, zaman ekseninde aşağıdaki gibi gösterilebilir:

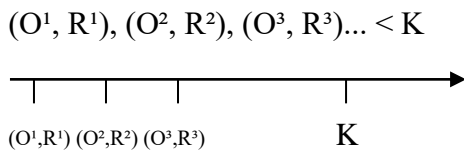
Şekil 5.5. İngilizce geçmiş zamanın zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

Geçmiş zaman, geçmişte gerçekleşmiş olan eylemleri ifade etme dışında geçmiş eylemlerin ardışıklığını gösterme fonksiyonuna da sahiptir. Hem İngilizce hem de Türkçede eylemlerin ardışıklığını ifade etmek için basit geçmiş zaman kullanılır.

“Elizabeth thanked him from her heart, and then walked towards the table where a few books were lying, and took the book.” (Elizabeth ona yürekten teşekkür ederek üzerinde birkaç kitap bulunan masaya doğru yürüdü).

“Caroline Bingley yine esnedi, kitabı elinden bir tarafa attı ve gözleriyle odada kendini eğlendirecek bir şey aramaya başladı.”

Geçmişte olan eylemlerin ardışıklığı zaman ekseninde şu şekilde gösterebiliriz.

Şekil 5.6. Geçmişte olan eylemlerin ardışıklığının zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi.

Yukarıda söz ettiğimiz geçmiş zamanın fonksiyonları hem Türkçe hem de İngilizce için geçerlidir. Ancak Türkçede geçmiş zamanın iki türü vardır. Bunlar: Bilinen ve

öğrenilen geçmiş zamanlardır. “Ahmet gel-di.” ile “Ahmet gel-miş.” ifadelerini karşılaştıralım. “Ahmet geldi.” ifadesi Ahmet’in geldiğini ve konuşmacının buna şahit olduğunu veya bunu kesinlikle bildiğini ifade etmektedir. “Ahmet gelmiş.” cümlesi ise Ahmet’in geldiğini fakat konuşmacının olayı kendi gözüyle görmediğini belirtir. Bu iki zaman arasındaki fark aslında kiptedir. Buna rağmen, *-miş* eki sadece kanıtsallık kipi fonksiyonu taşımaz. Önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi Türkçede fiil çekim ekleri çok fonksiyonludur. Eğer “gel-miş” ifadesinde *-miş* ekini kullanmazsak eylemin anlamını tamamen kaybederiz. Yani bu durumda elimizde eylemin sadece kökü kalır ve olayın ne zaman gerçekleştiğini anlayamayız. Dolayısıyla, “Ahmet gelmiş.” ifadesinde *-miş* eki zaman ve kip ekidir. Görülen ve öğrenilen geçmiş zaman ayrımı ise zaman eksenindeki bir sıralamayı değil, konuşucunun söz konusu olayla arasındaki bilme, aktarma, şahit olma mesafesini ifade eder. Bu sebeple görülen ve öğrenilen geçmiş zamanlar, zaman ekseninde 5. şekilde, yani İngilizce geçmiş zamanda olduğu gibi gösterilebilir.

Geçmiş zaman bakımından Türkçe ile İngilizce karşılaştırıldığında Türkçedeki geçmiş zamanın başka fonksiyonlarının da olduğu görülür.

1. Bilinen geçmiş zaman, gerçekleşen eylemin anlatıcı tarafından bilindiğini ifade eder.

‘Ne iyi ettiniz sevgili Bay Bennet. Fakat eninde sonunda sizi kandıracağımı biliyordum...’

2. Öğrenilen geçmiş zaman, bir olayın gerçekleştiğini, ancak konuşurun bu olayı bilmediği veya görmediğini, ama olayı bir başkasından duyup öğrendiğini anlatmak için kullanılır.

‘Bayan Long’un dediğine göre Netherfield’i Kuzey İngiltereli zengin, genç bir adam kiralamış, pazartesi günü dört atlı bir araba ile gelip köşkü gezmiş ve o kadar beğenmiş ki Bay Morris ile derhal anlaşma yapmış..’

3. Bilinen geçmiş zaman, yaşadığımız ve gördüğümüz olayları anlatmak için kullanılır.

‘Ah, Bay Bennet,’ diye sözlerini sürdürdü Bayan Bennet, ‘bu genç pek hoşuma gitti. O kadar yakışıklı ki! Kız kardeşleri de alımlı kadınlar. Ömrümde onlarınki kadar şık elbiseler görmedim.’

4. Gerçekleştiği zaman değil de sonradan fark edilen olayları anlatmak için ise öğrenilen geçmiş zaman kullanılır.

'Bayan Bennet yağmuru sanki kendi yağdırmış gibi durup durup, "Gerçekten ne iyi düşünmüşüm!" diyordu.'

Türkçede *-miş* ekiyle kurulan geçmiş zaman, İngilizcede tek biçim ile ifade edilmez. Bunun için ayrı kelime grupları veya ifadeleri kullanmak gerekir: *I heard that, it seems that, it is believed vb.*

She is unfortunately of a sickly constitution, which has prevented her from making that progress in many accomplishments which she could not have otherwise failed of, as I am informed by the lady who superintended her education, and who still resides with them.

(Ama ne yazık ki hastalıklı bir bünyesi var. Eğitimiyle görevlendirilen ve hâlâ onlarla birlikte yaşayan bayandan öğrendiğime göre, bu durumu, birçok alanda kendisini bekleyen kesin basanlar elde etmesine engel olmuş.)

'Why, my dear, you must know, Mrs. Long says that Netherfield is taken by a young man of large fortune from the north of England; that he came down on Monday in a chaise and four to see the place, and was so much delighted with it, that he agreed with Mr. Morris immediately...'

(*'Bayan Long'un dediğine göre Netherfield'i Kuzey İngiltereli zengin, genç bir adam kiralamış, pazartesi günü dört atlı bir araba ile gelip köşkü gezmiş ve o kadar beğenmiş ki Bay Morris ile derhal anlaşma yapmış..')*

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi *-mişli* geçmiş zamanı ifade etmek için İngilizcede ayrı bir biçim yoktur. Bunun yerine konuşmacının olay hakkında bilgiyi başkasından öğrendiğini gösteren kelime grupları ya da yan cümlecikler kullanılır.

Bazı durumlarda Türkçe *-mişli* geçmiş zaman İngilizceye çıkarımsal kipi dikkate alınarak çevrilir.

"Miss Bennet had slept ill, and though up, was very feverish, and not well enough to leave her room."

(Bayan Jane Bennet geceyi kötü geçirmiş, şimdi uyandığı hâlde ateşi olduğundan, odasından çıkacak durumda değilmiş).

5.1.3. Gelecek Zaman

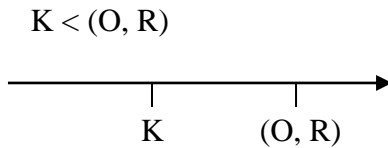
Zaman ekseninde gelecek zaman şimdiki andan sonraki bir noktada yer alır. Zaman çizgisinde şimdiki zaman noktasına göre gelecek ve geçmiş zaman simetrikler. Yani gelecek zaman ile geçmiş zaman aynıdır, sadece her iki zaman birbirine ters yöndedir. Ancak gelecek zamanın geçmiş zamandan tamamen farklı bir kavramdır. Geçmiş zaman gerçekleşmiş olayları kapsamaktadır ve şu an yaptıklarımız geçmişteki olayları değiştiremez. Gelecek zaman ise daha çok tahmin niteliğindedir. Bu sebeple gelecek zamanla ilgili herhangi bir öngörümüz bizim aracılığımızla da değişebilir.

Kullanım açısından Türkçe ve İngilizcedeki gelecek zaman ifadelerinin fonksiyonları birbirine benzemektedir. Her iki dilin gelecek zamanının ana fonksiyonu gelecekte gerçekleşecek olan eylemleri ifade etmektir.

“I do not know how you will ever make him amends for his kindness; or me, either, for that matter.”

(İyiliklerini nasıl ödeyeceksiniz bilemiyorum; hoş bu konuda benim hakkımı da ödeyemezsiniz ya).

İngilizce ve Türkçe gelecek zaman, biçimsel olarak aşağıdaki gibi gösterilebilir. Bu kullanımında tüm salt zamanlarda olduğu gibi olay ve referans zamanları özdeştir. Konuşma zamanı olay ve referans zamanlarından önce gelir.

Şekil 5.7. Gelecek zamanın zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

Önceki bölümde belirtildiği gibi İngilizcede gelecek zaman ifade eden yardımcı fiiller *shall* ve *will* birincil olarak gereklilik ve zorunluluk fiilleridir. Aşağıda verdiğimiz örnekte *shall* yardımcı fiilinin gereklilik anlamı görülmektedir.

"Oh! shocking!" cried Miss Bingley. "I never heard anything so abominable. How shall we punish him for such a speech?" (A! Ne yaramazsınız!" dedi Caroline Bingley, hayatımda bu kadar hınzırca bir söz işitmedim. Bayan Eliza, bu sözleri için onu nasıl cezalandırırım?).

Türkçedeki fiil çekim ekleri çok fonksiyonlu olduğu için *-acak*, *-ecek* ekleri zaman ve daha sonra detaylı bir şekilde inceleyeceğimiz görünüş dışında, kip de belirtebilir. Bu durumda *-A²cA²k* eki emir kipi yerine kullanılabilir.

"Öksürmeyeceksin, Kitty. Acı biraz; sinirlerimi mahvediyorsun."

-AcAk eki gereklilik kipi yerine de kullanılabilir. Fiilin mutlaka yapılması gerektiğini anlatır.

'Sevgili Bay Bennet, bu yaştaki kızlardan anne babalar kadar mantıklı olmalarını beklemeyeceksiniz.'

Türkçedeki gelecek zaman ekinin bu fonksiyonu da İngilizcedeki gelecek zamanda benzer şekilde kullanılır. Aslında gereklilik ifadesi *-A²cA²k* ekinin ikincil fonksiyonudur. İngilizce bazı gramer çalışmalarında *shall* / *will* yardımcı fiillerinin gereklilik fonksiyonunun daha baskın olduğu belirtilmektedir. Bakhudarov ve Jespersen gibi dilbilimciler *shall* / *will* yardımcı fiillerini niyet, emir, istek ifade eden gereklilik ve zorunluluk fiilleri olarak kabul ettikleri için İngilizcede eylemsi (verbal) gelecek zamanın varlığını reddediyorlar. (Jespersen, 1924; Barkhudarov, 1975; Rivlina, 2009: 95)

Geçmişte Gelecek Zaman

Önceki bölümde belirtildiği gibi İngilizcede zaman kategorisi ikiye ayrılır. 'Olası' (prospective) ya da 'göreceli' olarak adlandırılan iki fiil zaman kategorisi gelecek ve geçmişte gelecek karşıtlığı tarafından oluşturulmaktadır. Geçmişte gelecek zaman önceki

olayların sonraki olaylarla veya şimdi ve geçmişte olan belli noktalarla ilişkisini, olay öncesi ve sonrasını ifade etmek için kullanılır.

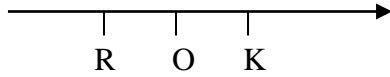
İngilizcede geçmişte gelecek zaman, geçmişteki bir noktadan geleceğe yönelik bir gönderme ifade etmek için kullanılır.

'You make me laugh, Charlotte; but it is not sound. You know it is not sound, and that you would not act in this way yourself.'

(Beni güldürüyorsun Charlotte, ama düşündüklerin mantıklı değil. Mantıklı olmadığını ve senin başına gelse kendin de bu şekilde hareket etmeyeceğini biliyorsun).

İngilizcede ayrı bir zaman olarak sayılan geçmişte gelecek zaman, göreceli bir zamandır. Dolayısıyla zaman ekseninde (R) referans ve (O) olay zamanları özdeş olmayacaktır. Bu biçimbirim temel olarak geçmişte referans alınan bir zaman noktasından sonra gerçekleşeceği bildirilen bir olayın hem referans hem de olay zamanından sonra anlatımında kullanılır.

$$R < O < K$$

Şekil 5.8. Geçmişte gelecek zamanın zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

Yukarıdaki örnekte konuşma zamanından önce *would not act* eylemi vardır, bir de bu eylemin kendisine göre gelecek zaman olduğu bir referans noktası vardır.

Geçmişte gelecek zaman genellikle dolaylı anlatımda, yan cümleciklerde ve geçmiş zamandaki fiillerden sonra kullanılır.

'The boy protested that she should not; she continued to declare that she would, and the argument ended only with the visit.'

(Çocuk, Bayan Bennet'in şişeyi alması fikrine karşı çıktı; Bayan Bennet da alacağını söylemeye devam etti ve bu çekişme Lu-cas'lar gidinceye kadar sürdü).

Türkiye Türkçesinde geçmişte gelecek zaman ifadeleri olasılık (prospektif) görünüşüyle belirtilir.

‘*Kızlarının talihsizliğine bakın ki, bu mülk de erkek vâris olmadığından uzak bir akrabaya kalacaktı.*’

İki dilin görünüş türleri hakkında aşağıda detaylı bilgi verilecektir.

5.2. Türkçe ve İngilizce Karşılaştırmalı Görünüş İncelemesi

Görünüş kategorisinin esas şekli eylemdeki sürecin gerçekleşip gerçekleşmediğidir. Başka bir ifadeyle görünüş, bir eylemin bitip bitmediğini, devam edip etmediğini, devamlı, geçici ya da tekrarlayan bir eylem olup olmadığını gösterir.

İngilizcede bitmiş (*perfective*) ve bitmemiş (*imperfective*) görünüş türleri ayırt edilmektedir. Bitmemiş ise ilerleyici (*progressive*) ve ilerleyici olmayan (*non-progressive*) sürekli (*continuous*) ve alışılmış (*habitual*) görünüş türlerini içerir. Bunun yanı sıra dilbilimciler ‘*perfect*’ kavramını ayrı tutmaktadır.

Türkçede görünüş çok fazla bilinmeyen ve üzerinde yeterli sayıda araştırma yapılmamış bir konudur. Dolayısıyla Türkçede görünüş ile ilgili net bir sınıflandırma yoktur. Bu konuda günümüze kadar en kapsamlı çalışma Comrie tarafından yapılmıştır. Bu sebeple biz, Comrie’nin görünüş sınıflandırmasını esas alarak Türkçede görünüşü bitmiş ve bitmemiş görünüş şeklinde sınıflandırdık. Türkçede bitmemiş görünüş ise İngilizcedekinden daha farklı. Bunun sebebi Türkçede olasılık görünüşünün var olmasıdır. Böylece, Türkçede bitmemiş görünüş ilerleyici, alışılmış ve olasılık olmak üzere üçe ayrılır.

5.2.1. Bitmiş görünüş

Bitmiş görünüş genellikle tamamlanmış yani tamamen bitmiş bir olayı ifade eder. Bitmiş görünüşte tamamlama, bitme anlamı yer aldığı için doğal olarak geçmiş zaman, bitmişlik göstermektedir. İngilizce bitmiş görünüş *perfect* biçimiyle, Türkiye Türkçesinde ise $-D^2I^4$ ve $-mI^4$ ekleriyle gösterilir.

Görünüş ve zaman bir bütün olarak görüldüğü için bu çalışmada görünüş biçimleriyle zaman biçimleri birlikte değerlendirilecektir.

Şimdiki Zamanda Bitmişlik

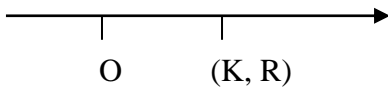
İngilizcede *the present perfect* (şimdiki zamanda bitmişlik) diye adlandırılan tense, geçmişteki olayları şimdiki zamana bağlamaktadır.

Bitmiş görünüş eylemin sonucuna vurgu yapar. Aşağıdaki örnek cümlede eylemin ne zaman gerçekleştiği önemli değildir. Burada önemli olan Mr. Bennet'in haberi duyup duymadığıdır. Dolayısıyla bitmiş görünüş Mr. Bennet'in haberi duyup duymadığını, yani eylemin sonucunu vurgulamaktadır.

"My dear Mr. Bennet," said his lady to him one day, "have you heard that Netherfield Park is let at last?"

(Sevgili Bay Bennet, Netherfield Köşkü'nün en sonunda kiralandığını duyduunuz mu?" diye sordu).

İngilizce *the present perfect* (şimdiki zamanda bitmişlik) yapısının biçimsel gösterimi şu şekilde olmalıdır: $O < (K, R)$. Yani eylem geçmiş zamanda gerçekleştiği hâlde *the present perfect* ile kullanılır, çünkü konuşmacı şimdiki an ile bağlantı kurmaktadır.

Şekil 5.9. Şimdiki zamanda bitmişlik görünüşünün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

Bitmiş görünüşü içeren bir fiil biçimi olayın geçmişte en azından bir defa gerçekleştiğini gösterir. Olayın ne zaman gerçekleştiği değil eylemin gerçekleşip gerçekleşmediği önemlidir. Bu tür bitmişlik biçimine deneysel bitmişlik denir.

"She danced four dances with him at Meryton; she saw him one morning at his own house, and has since dined with him in company four times."

(Meryton balosunda iki defa dans ettiler. Bir sabah onu kendi evinde gördü, daha sonra dört defa onunla aynı sofrada bulundular).

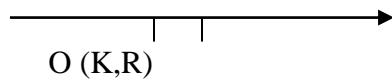
'Well, he certainly is very agreeable, and I give you leave to like him. You have liked many a stupider person.'

(Evet, şüphesiz çok hoş bir adam ve onu beğenmene izin veriyorum. Ondan daha aptallarını da beğendiğin olmuştur).

Bitmişlik görünüşünün eylemin tamamlandığını ifade ettiği daha önce belirtilmişti. Bitmişlik görünüşü geçmiş bir olayın şimdiki zamandaki etkileri sadece zamansal yakınlıktan biridir. Başka bir ifadeyle geçmişte gerçekleşen bir olay çok yakın bir zamanda olmuştur.

"But it is," returned she; "for Mrs. Long has just been here, and she told me all about it." (Biraz önce Bayan Long buradaydı. Bana bundan uzun uzun söz etti).

İngilizce şimdiki zamanda bitmişlik görünüşünün tüm türlerini zaman ekseninde 9. şekilde olduğu gibi gösterebiliriz. Sadece yakın geçmiş zaman ifade eden *present perfect*'in zaman ekseninde gösterimi biraz farklı olabilir. Geçmişteki olayın şimdiki zamana daha yakın olduğunu göstermek ve şimdiki zamanda bitmişlik görünüşünün işlevlerinden birini belirtmek için biçimsel gösterim şu şekilde yapılabilir:

Şekil 5.10. Yakın geçmiş zamanın zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

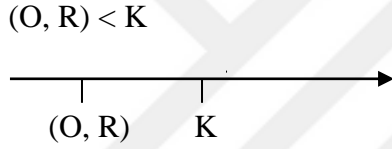
İngilizcedeki bitmişlik görünüşünün fonksiyonları olan sonuçsallık, deneyimsel bitmişlik ve yakın geçmiş zaman bitmişliği Türkçede bilinen ya da öğrenilen geçmiş zamanla ifade edilmektedir. Bunun sebebi, Türkçenin İngilizcede olduğu gibi geçmiş ve şimdiki zamanları birbirine bağlayan ayrı bir biçime sahip olmamasıdır. Türkçede ekleri çok fonksiyonludur. Bu sebeple $-D^2T^t$ eki hem geçmiş zaman hem de bitmiş görünüşü ifade eder. Aşağıda verdiğimiz örnekte bu iki fonksiyon tek ekte birleşir.

“Bir gün Bayan Bennet kocasına, "Sevgili Bay Bennet, Netherfield Köşkü'nün en sonunda kiralandığını duydunuz mu?" diye sordu.” (İngilizcede eylemin sonucunu vurgulamak için şimdiki zamanın bitmişlik görünüşü kullanılır).

‘Bir sabah onu kendi evinde gördü, daha sonra dört defa onunla aynı sofrada bulundular.’ (İngilizce cümlelerde deneyimsel bitmişlik kullanılır).

‘Biraz önce Bayan Long buradaydı. Bana bundan uzun uzun söz etti.’ (İngilizcede yakın geçmiş zamanda gerçekleşen eylemleri ifade etmek için şimdiki zamanın bitmişlik görünüşü (*the present perfect*) kullanılır).

Yukarıdaki Türkçe bitmiş görünüşü içeren biçimleri, zaman ekseninde, geçmiş zaman biçimsel gösterimi ile aynı şekilde gösterebiliriz.

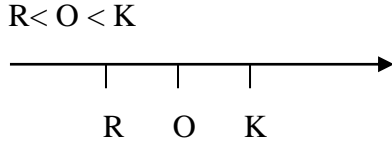

Şekil 5.11. Türkçe şimdiki zamanda bitmişlik görünüşünün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

Ayrıca, Türkçede nadir rastlanılan birleşik yapılar vardır. Bu tür biçimler bitmişlik görünüşü olan asıl fiil ve şimdiki zamanla çekimli *olmak / bulunmak* yardımcı fiillerinden oluşur. Bu yapının işlevi yakın geçmişte gerçekleşen ve şimdiki zamanda sonucu olan veya etkisi devam eden eylemleri ifade etmektir.

Bay Bennet burada karısına dönerek, "İşitiyor musunuz Bayan Bennet?" dedikten sonra mektuba devam etti: "Ama artık bu konuda kararımı vermiş bulunuyorum."

Bu ve benzeri cümlelerde konuşma zamanından hemen önce tamamlanmış, bitmiş bir eylem söz konusudur. İki ekin varlığı birbiri ile ardışıklık ilişkisi içinde olan ve biri referans diğeri de olay zamanı şeklinde iki ayrı zaman noktasını gerektirmektedir. Ancak bu ardışıklığın varsayıma dayalı olduğunu hemen belirtmemiz gerekir. $-mI^4\text{ş}$ referans zamanına, $-yor$ olay zamanına işaret eder ve bu olay, konuşma zamanından hemen önce tamamlanmış bir olaydır.

Şekil 5.12. Türkçe yakın geçmiş zamanın zaman çizgisinde gösterilmesi

Ayrıca Türkçede –miş bulunuyor/bulunmakta/durumda şeklindeki yapılarla iletilebilmesine rağmen, bazı örnekler bunun –miş ekinin dolaylılık ve dolaylılık-dışı kullanımlarında da mümkün olduğunu göstermektedir (Bacanlı, 2008). Aşağıdaki örnekte –miş eki, İngilizcedeki ‘present perfect’ (şimdiki zamanda bitmişlik) fonksiyonu taşımaktadır. Başka bir ifadeyle, –miş eki, eylemin geçmişte olduğunu ve şimdiki zamanda sonuç verdiğini göstermektedir.

‘Meryton balosunda neler görmüşüz!’

Geçmişte başlayan ve şimdiki zamanında devam eden olayları ifade etmek için İngilizcede bitmişlik görünüşü kullanılır. Bitmiş görünüş bu cümlede geçmiş ve şimdiki zamanları bağlıyor.

‘I am all astonishment. How long has she been such a favourite?—and pray, when am I to wish you joy?’ (Buna çok şaşım doğrusu. Ne zamandan beri gözdenizmiş bakayım! Tanrı aşkına söyleyin, sizlere ne zaman mutluluk dileyebileceğiz?).

‘She has known him only a fortnight.’ (Tanışalı sadece on beş gün oldu).

İngilizcede geçmişte başlayan ve şimdiki zamanda devam eden olayı ifade etmek için ayrı bir biçim de (*the perfect continuous*) kullanılabilir. Bu biçim hem bitmiş hem de ilerleyici görünüşleri içerir. Böyle bir birleşme aynı kategori içinde mümkün olmadığı için İngilizcede bitmişlik görünüşü art görümlü düzen kategorisi adlı ayrı bir kategoriye ayrılmıştır.

‘I have been meditating on the very great pleasure which a pair of fine eyes in the face of a pretty woman can bestow.’

(Güzel bir kadının yüzündeki bir çift güzel gözün insana ne kadar büyük bir zevk verebileceğini düşünüyordum).

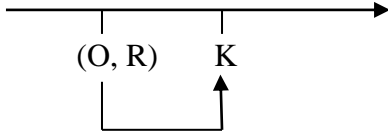
The perfect continuous biçimi eylemin geçmişte başladığını ve şimdiki zamanda devam ettiğini gösterir. Ayrıca ilerleyici görünüş de eylemin belli bir zaman sürdüğünü vurgular.

Türkçede geçmişte başlayan ve şimdiye kadar devam eden olayları ifade etmek için ayrı bir fiil biçimi kullanılmamaktadır. Hatta böyle durumlarda geçmiş zaman eki hiç kullanılmaz. Onun yerine fiilin şimdiki zaman / ilerleyici görünüşü ifade eden *-yor* eki ve zaman zarfıyla kullanılan *-D²I⁴r* bildirme eki kullanılıyor.

Bay Bennet burada karısına dönerek 'Jane iki gündür yataktan kalkmıyor' diye söyledi.

Konuşma zamanından önce başlayıp, konuşma zamanında da devam etmekte olan eylemleri ifade etmek için kullanılan *-yor* biçimbirimi farklı bir zaman sıralaması gösterir.

$(O, R) \leq K$

Şekil 5.13. Konuşma zamanından önce başlayıp, konuşma zamanında da devam etmekte olan eylemlerinin zaman çizgisinde gösterilmesi

Resimdeki ok, olayın geçmişte başladığını ve şimdiki zamanda devam etmekte olduğunu gösterir. Bu şema İngilizcedeki *the present perfect* ve *the present perfect continuous* biçimler için geçerlidir.

Geçmişte bitmişlik

Bitmişlik görünüşü geçmiş zamanla da kullanılır. İngilizcede *'the past perfect'* adlı geçmişte bitmişlik biçimi geçmişte olmuş bir olaydan daha önce olmuş bir başka olayı anlatmak için kullanılır.

'The apothecary came, and having examined his patient, said, as might be supposed, that she had caught a violent cold...'

(Eczacı geldi; hastasını muayene ettikten sonra, beklendiği gibi, şiddetli bir soğuk algınlığı geçirdiğini söyledi.)

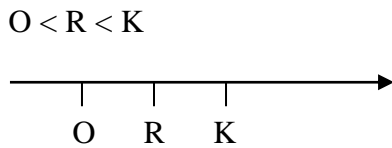
Yukarıdaki cümlede kızın hasta olmasının doktorun gelmesinden önce gerçekleştiği vurgulanmaktadır.

"Within a short walk of Longbourn lived a family with whom the Bennets were particularly intimate. Sir William Lucas had been formerly in trade in Meryton, where he had made a tolerable fortune, and risen to the honour of knighthood by an address to the king during his mayoralty. The distinction had perhaps been felt too strongly."

(Longbourn'a yakın bir mesafede Bennet'ların içli dışlı olduğu bir aile oturuyordu. Sir William Lucas geçmişte Meryton'da tüccarlık yaparak, hatırı sayılır bir servet sahibi olmuş, belediye başkanlığı yaptığı sırada krala hitaben verdiği bir nutuk üzerine şövalyelik unvanı almıştı. Galiba bu ayrıcalığı biraz aşın ciddiye almıştı).

Yukarıdaki cümlede geçmişte bitmişlik biçimleri ile ifade edilen olayların çok önceden olduğu ve daha yakın bir geçmişte sonuç gösterdiği ifade edilmektedir.

Burada açıkça ifade edilmiş bir referans noktası vardır. Olay zamanından sonra referans alınan bir zaman noktası söz konusudur.

Şekil 5.14. Geçmişte bitmişlik görünüşünün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

İngilizcede geçmişte tamamlanmış ama belli bir zaman aralığında devam etmiş olayları anlatmak için *the past perfect continuous* biçimi kullanılır. Türkçede bunun karşılığı yoktur.

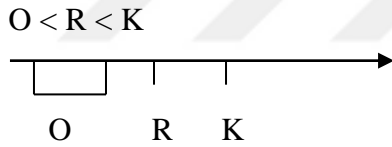
“The gentlemen did approach, and when Mr. Wickham walked into the room, Elizabeth felt that she had neither been seeing him before, nor thinking of him since, with the smallest degree of unreasonable admiration.”

(Baylar göründüler. Bay Wickham odaya girdiğinde Elizabeth bu genci ilk gördüğü andan beri onu düşünmekte hiç de haksız olmadığını hissetti).

‘He inquired how far Netherfield was from Meryton; and, after receiving her answer, asked in a hesitating manner how long Mr. Darcy had been staying there.’

(Netherfield'in Meryton'dan ne kadar uzakta olduğunu sordu ve genç kızın cevabının ardından çekingen bir tavırla Bay Darcy'nin ne kadar zamandan beri orada bulunduğunu sordu).

Bu sebeple zaman ekseninde *the past perfect continuous* biçimini göstermek için sürekliliğin önemini belirtip bir önceki şemayı kullanacağız.

Şekil 5.15. Geçmişte bir süre alan bitmiş eylemlerinin zaman çizgisinde gösterilmesi

Türkçede geçmişte bitmişliğin $-mI^4\text{şt}I^4$ ve $-D^2I^4\text{yd}I^4$ ekleriyle ifade edilen iki biçimi vardır. Bazı dilbilimcilere göre (Korkmaz, 2003; Banguoğlu, 2000: 461; Dolunay, 2012: 50-51; Lewis, 2000: 123, 129) bu eklerin ikisi de birbirlerinin yerine kullanılabilir. Ayrıca dilbilimciler her iki ekin hem hatırlama hem hatırlatma görevinde kullanıldığına işaret eder.

‘Oldukça güzel kadınlardı: Keyifleri yerindeyken sevimli olma, hoş görünme yeteneklerine diyecek yoktu, ama burnu büyük ve kibirliydi. Londra'nın ilk özel okullarından birinde eğitim görmüşlerdi.’

Burada $-mI^4\text{şt}I^4$ ekinin İngilizcedeki *the past perfect* karşılığında kullanıldığını, fiildeki $-mI^4\text{ş}$ ekinin bitmişlik görünüşünde, $-D^2I^4$ ekinin ise zamana göndermede bulunduğunu söyleyebiliriz.

‘Oldukça güzel kadınlardı: Keyifleri yerindeyken sevimli olma, hoş görünme yeteneklerine diyecek yoktu, ama burnu büyük ve kibirliydi. Londra'nın ilk özel okullarından birinde eğitim gördülerdi.’

Yukarıdaki cümlede $-D^2I^4ydl^4$ ekindeki ilk yapının (birinci $-D^2I^4$ eki) geçmişte bitmiş bir olaya / duruma göndermede bulunduğunu, ikinci $-(y)dl^4$ ekin ise konuşma anından önce gerçekleşen belirli bir olaya / duruma atıf yaptığını, $-D^2I^4ydl^4$ ekinin $-mI^4\text{şt}I^4$ yerine de kullanıldığını belirtebiliriz.

Bu biçimlerin ikisi de bir olayın başka olaydan daha önce olduğunu gösterir. Fakat bu iki ek arasında küçük bir fark vardır. Eklerin her ikisi de çok önce gerçekleşmiş geçmiş zamanı ifade etmektedir, fakat $-D^2I^4ydl^4$ ekinde olayın sonucunun konuşma anı içindeki etkisini kaybettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu ek “bildiğim kadarıyla”, “hatırladığım kadarıyla” gibi anlamları da içerisinde barındırmaktadır. Bununla birlikte $-D^2I^4ydl^4$ eki Türkçede nispeten az kullanılan ve daha çok sözlü dilde görülen bir biçimbiridir.

‘Daha on beş yaşındayken Londra'da kardeşim Gardiner'lann evinde oturan bir bay, Jane'e öyle âşık olmuştu ki, eşim, bu bayın biz oradan ayrılmadan önce ona evlenme teklif edeceğinden emindi.’

Türkçedeki $-mI^4\text{şt}I^4$ ve $-D^2I^4ydl^4$ eklerinin biçimsel gösterimi İngilizcedeki *the past perfect* biçimi ile özdeştir (bk. şekil 14).

Ayrıca, Türkçede $-miş$ eki tek olarak geçmişte bitmiş görünüşü ifade edebilir. Bu durumda $-mI^4\text{ş}$ eki kurgusal bitmişliği fonksiyonu taşır ve genellikle hikayelerde görülür. Aslında $-mişti$ eki kullanılması gereken cümlelerde çok önceden bitmiş olayları ifade etmek için Türkçede bazen $-miş$ eki kullanılır.

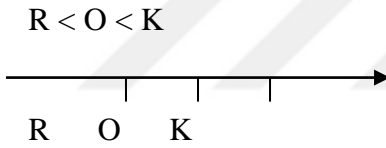
Türkçede geçmişte bitmiş görünüşü ifade etmek için birleşik yapılar da kullanılabilir. Bu tür biçimler bitmiş görünüşlü asıl fiili ile geçmiş zamanla çekimli *olmak* / *bulunmak* yardımcı fiillerinden oluşmaktadır. Böyle yapılar şekil açısından İngilizcedeki

the past perfect biçimine benzemektedir, fakat işlev bakımından geçmişte gerçekleşen ve şimdiki zamanda sonucu olan eylemleri ifade ederler. Böylece, işlev açısından Türkçedeki geçmişte bitmiş görünüşü ifade eden birleşik yapılar İngilizcedeki *the present perfect* biçimi ile uyumlu olmaktadır.

'Elizabeth, "Bu sözlerinizle yalnızca, Bay Bingley'nin kendisini yeterince övmediğini kanıtlamış oldunuz," dedi.'

'Böylece Bayan Jane Bennet'ın tatlı bir kız olduğu kabul edildi; kız kardeşlerinin bu övgüsü üzerine Bingley bu kızı istediği kadar düşünebileceğini anlamış oldu.'

Böylece, daha önce bahsedilen $-mI^{\text{A}}\text{ş}$ oluyor ile $-mI^{\text{A}}\text{ş}$ oldu yapıları arasında zaman sıralaması bakımından bir fark yoktur. Buradaki fark, konuşma zamanı ile olay zamanı arasındaki farkın daha fazla olması, daha doğrusu bağlama göre daha fazla olabilmesidir.

Şekil 5.16. Türkçe geçmişte bitmiş görünüşün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

Gelecekte bitmişlik

Bitmiş görünüş tamamlanmış olayları ifade ettiği için bu görünüş genellikle şimdiki ve geçmiş zaman yapılarında görülmektedir. Gelecek zamanda bir olayın tamamlanıp tamamlanmayacağından emin olamayız. Fakat gelecek zaman yapılarında bitmiş görünüşe de dilde rastlamak mümkündür.

İngilizcede gelecekte bitmişlik (*the future perfect*), gelecekte belirli bir zamandan önce tamamlanması beklenen eylemleri ifade etmek için kullanılır. Bu tarz cümlelerde eylemin ne zamana kadar gerçekleştirilmiş veya bitirilmiş olacağı vurgulanır.

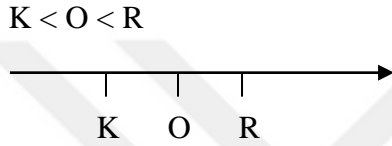
'Miss Bingley will have received this letter by tomorrow morning, Elizabeth'

(Bayan Bingley sabah bu mektubu almış olacak, Elizabeth).

Türkçede gelecekte bitmişlik İngilizcede olduğu gibi kullanılmaktadır. Fakat Türkçede gelecek zamanda tamamlanmış bir olayı ifade etmek için birleşik yapı kullanılır.

'Bayan Long da ancak balodan bir gün önce gelecek; yani, Bay Bingley'yi bize tanıştırmayı imkânsız, çünkü o zaman kendisi de henüz tanışmamış olacak.'

İngilizce ve Türkçe gelecekte bitmişlik biçimi içeren cümlelerde konuşma zamanından sonra gerçekleşecek bir olay, bu olaydan sonraki bir referans zamanına bağlı olarak anlatılır.

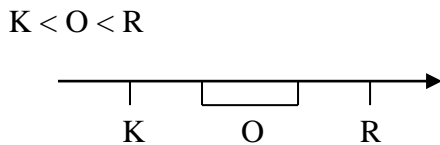
Şekil 5.17. Gelecekte bitmişlik görünüşünün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

İngilizce *the future perfect continuous* adlı, gelecekte belli bir süre devam ettikten sonra bitecek olan bir olayı ifade etme biçimi vardır. Bu biçim, gelecekte bir eylemin ne kadar süre devam edeceğini ifade etmek için kullanılır.

'You will have been waiting for more than two hours when they arrive.'

(Geldikleri zaman iki saatten fazla beklemiş olacaksınız).

İngilizce *the future perfect* ile *the future perfect continuous* arasında süreklilik farkı vardır. Bu örnekte bitmişliğin 'art görümlü düzen kategorisi' adlı ayrı bir kategoriye ait olduğunu aklımızda tutarak eylemin gelecek zamanda gerçekleştiğini ve ilerleyici görünüşüne sahip olduğunu belirtebiliriz. Dolayısıyla zaman ekseninde eylemin sürekliliği vurgulanır.

(şekil: 18)

Şekil 5.18. İngilizce gelecekte bir süre alan bitmiş eylemlerinin zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

Türkçede *the future perfect continuous*'un tam karşılığı yoktur.

İngilizcede gelecek zamanın aksine geçmişte gelecek zamanda bitmişlik daha çok görülmektedir. Böyle bir biçim geçmiş zamana ait olan koşul cümlelerinde ve dolaylı anlatımda kullanılmaktadır.

'If I had known as much this morning I certainly would not have called on him.'

(Böyle bir şeyden sabah haberim olsaydı onu ziyaret etmezdim).

'Mary had neither genius nor taste; and though vanity had given her application, it had given her likewise a pedantic air and conceited manner, which would have injured a higher degree of excellence than she had reached.'

(Mary'nin müzik alanında ne büyük bir yeteneği, ne de zevki vardı. Gösteriş kaygısı kendine sadece gayret değil aynı zamanda ukalalık ve kibirli bir hava da verdiğiinden bu kibri, daha üstün olabilecek herhangi bir yeteneğe hep zarar verirdi).

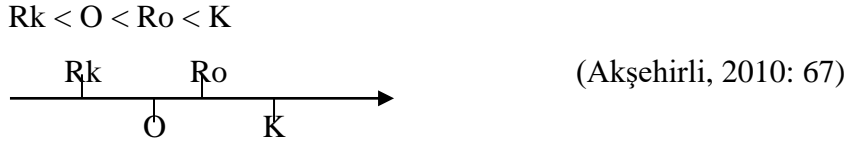
Türkçede geçmişte gelecek zamanı yoktur. Bunun yerine geçmişte olasılık görünüş biçimi kullanılır. Dolayısıyla, geçmişte gelecek zamanda, belirli bir zamandan önce tamamlanması beklenen eylemleri ifade etmek için bitmiş görünüşlü asıl fiil ve geçmişte olasılık görünüşlü *olmak / bulunmak* yardımcı fiilleri kullanılır. Yani *yerleşmiş bulunacaktım* çekimli fiilinde, yerleş- (asıl fiil), -miş (bitmiş görünüş), bulun- (yardımcı fiil), -acak (olasılık görünüşü), -tı (geçmiş zaman) göstermektedir.

'Az önce sözünü ettiğimiz beyefendinin canlan isteseydi şimdi çok gözde bir kiliseye yerleşmiş bulunacaktım.'

Şimdi İngilizcedeki *the future-in-the-past perfect* ve Türkçedeki $-mI^{\text{ş}} ol-$ (*bulun-* *acak-tı*) biçimlerinin Türkçe örnekten hareketle biçimsel gösterimini oluşturacağız.

Burada $-mI^{\text{ş}} olacak$ yapısının konuşma zamanından öncesine ait bir kullanımı söz konusudur. Ancak $-mI^{\text{ş}} olacak$ gibi bir bilginin ya da söylemin de bulunması gerekir. Görülen geçmiş zaman eki $-D^2I^{\text{ş}}$, bu yapı içinde tıpkı $-mI^{\text{ş}}$ eki gibi bir söylem aktarımına

işaret etmektedir. Bu nedenle olaya ve konuşmaya ait iki ayrı referans noktası burada da söz konusudur. Olay zamanı ile olaya ait referans zamanı ardışıktır.

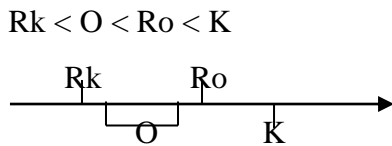
Şekil 5.19. Geçmişte gelecek zamanda bitmişlik görünüşünün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

İngilizce gelecekte bitmişlik (*the future perfect*) biçiminin sürekliliğin önemini belirtmek amacıyla *the future perfect continuous* biçimi kullanıldığı gibi aynı durum geçmişte gelecek zamanda bitmişlik biçimiyle de olmaktadır. Böylece, geçmişte gelecek zamanda tamamlanması beklenen olayın sürekliliğini vurgulamak amacıyla İngilizcede *the future-in-the-past perfect continuous* biçimi kullanılır. Türkçede bu biçimin tam karşılığı yoktur.

'By October Mr Wickam would have been living here for five years...'

(Ekimde Mr Wickham burada beş yıl yaşıyor olurdu).

The future-in-the-past perfect continuous biçimini zaman ekseninde göstermek için eylemin sürekliliğini vurgulayıp *the future-in-the-past perfect* için yapılan şemayı kullanacağız.

Şekil 5.20. İngilizce geçmişte gelecek zamanında bir süre alan bitmiş eylemlerin zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

5.2.2. İlerleyici görünüş

İlerleyici görünüş, ilk ve son noktaları belirleyip olayın iç yapısına vurgu yapar. Bitmiş görünüş olayı dışarıdan bir bakış açısıyla gösterirken ilerleyici görünüş olayı

içeriden bakış açısıyla belirtir. İlerleyici görünüşün biçimsel gösterimi şu şekilde olabilir: R (referans) noktası O (olay) zamanının içerisinde.

$$[E//////////\text{○}//////////] \quad (\text{Kuram, 2015: 15})$$

R

Şekil 5.21. İlerleyici görünüşün biçimsel gösterimi.

İngilizcede ilerleyici görünüş, *to be* fiilinden sonra gelen *-ing* ekli asıl fiili (ör. *is working, was working, will be working* vb.) içeren eylemlerle belirtilir. Türkçede ise ilerleyici görünüş, çok fonksiyonlu *-yor* eki ile ifade edilir. Zaman ve görünüş sistemlerini bir bütün olarak görmek gerekir. Bu sebeple ilerleyici görünüş, zamanlarla birlikte incelenecektir.

Şimdiki Zamanda İlericilik

İngilizcede şimdiki zamanda ilericilik, *to be* fiilinin *am, is, are* biçimleri ile *-ing* ekli asıl fiilden oluşur ve "*the present continuous*" diye adlandırılır. Bu yapı İngilizcede sıkça kullanıldığı için pek çok işleve sahiptir

İlericilik görünüşün geçici bir olay veya durum ifade etmesi onun en önemli fonksiyonudur. Bu durumda şimdiki zamanda ilerleyici görünüş, olayın tam konuşma zamanında olduğuna vurgu yapar.

'You had better return to your partner and enjoy her smiles, for you are wasting your time with me.'

(Sen damının yanına dönüp gülümsemelerinin tadını çıkarsan daha iyi edersin. Çünkü benimle boş yere zaman kaybediyorsun).

"You are dancing with the only handsome girl in the room," said Mr. Darcy, looking at the eldest Miss Bennet."

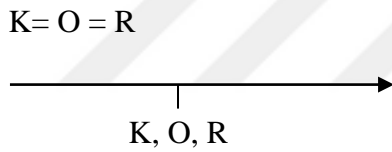
(Bay Darcy, Bennet kardeşlerin en büyüğüne bakarak, "Salondaki tek güzel kızla da sen dans ediyorsun," dedi).

Türkçede şimdiki zamanda ilerleyici görünüş *-yor* ekiyle ifade edilir. Aslında, *Türkçe ve İngilizce Karşılaştırmalı Zaman İncelemesi* altbölümünde belirttiğimiz gibi Türkiye Türkçesinde şimdiki zaman da *-yor* ekiyle belirtilir. Dolayısıyla *-yor* eki hem şimdiki zaman hem de ilerleyici görünüşü ifade etmektedir. Aşağıdaki örneklerde *-yor* ekinin hem şimdiki zamanda gerçekleşen hem de belli bir zaman aralığında devam eden olayları ifade ettiği görülmektedir.

'Bay Darcy, Bennet kardeşlerin en büyüğüne bakarak, "Salondaki tek güzel kızla da sen dans ediyorsun," dedi.'

'Evet, ömrümdede gördüğüm en güzel yaratık. Kardeşlerinden biri hemen arkanda oturuyor...'

Yukarıda Türkçe ve İngilizce verdiğimiz örneklerde olay, konuşma ve referans zamanları tek noktada kesişiyorlar, böylece sürekliliğin biçimsel gösterimi şu şekilde olacaktır:

Şekil 5.22. Şimdiki zamanda ilerleyici görünüşün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

Sınırlı süreden daha uzun gerçekleşen olayları ifade etmek, şimdiki zamanda ilerleyici görünüşün diğer fonksiyonudur. Bu durumda, olay tam konuşma zamanında olmuyor, hatta konuşma zamanından daha geniş zaman aralığını kapsıyor. Ayrıca bu fonksiyonda ilerleyici görünüş kısmen alışkanlık ifadesi taşıyor.

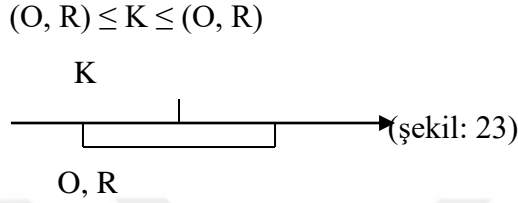
'I am taking dancing lessons this year, Miss Bennet' said Mr.Darcy.

(Bay Darcy, 'Bu yıl dans dersleri alıyorum, Bayan Bennett', dedi).

Türkiye Türkçesinde konuşma zamanı dâhil olmak üzere geniş bir zaman aralığını içeren olayı ifade etmek için şimdiki zamanda ilerleyici görünüş kullanılır.

'Genç bir adamda aranan her şey onda var," dedi, "Akıllı, iyi huylu, hayat dolu; sonra ben ömrümdede bu kadar kibar bir insan görmedim. Bugünlerde hep onu düşünüyorum.'

Bu örneklerde konuşma, olay ve referans zamanı yine kesişiyor, fakat sadece tek noktada, çünkü olay zamanı konuşma zamanından daha geniştir.

Şekil 5.23. Şimdiki zamanda sınırlı süreden daha uzun gerçekleşen eylemlerinin zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

Şimdiki zamanda ilerleyici görünüşün yukarıda söz ettiğimiz iki fonksiyonu her iki dil için aynıdır. Ayrıca, İngilizce *the present continuous* ve Türkçe *-yor* eki gelecek zaman belirtebilir. Bu konu hakkında *Türkçe ve İngilizce Karşılaştırmalı Şimdiki Zaman İncelemesi* alt bölümünde detaylı bilgi verildi.

İngilizcede şimdiki zamanda ilerleyici görünüş, rahatsız edici, sinir bozucu alışkanlıklardan kastetmek için de kullanılır:

'Lizzy is not a bit better than the others; and I am sure she is not half so handsome as Jane, nor half so good-humoured as Lydia. But you are always giving her the preference.'

Rahatsız edici alışkanlığı ifade eden ilerleyici görünüş $(O, R) \leq K \leq (O, R)$ şeklinde gösterilebilir (bk. 23.şekil).

Türkçede ise şimdiki zamanda ilerleyici görünüş, sinirlendirici alışkanlıkları ifade etmez, bunun yerine geniş zaman ve alışılmış görünüşü ifade eden *-ar/-er* eki kullanılır.

'Lizzy'nin ötekilerden ne üstünlüğü var ki. Jane'in yansı kadar bile güzel değil, iyi huylu-lukta da Lydia ile kıyaslanamaz. Ama siz her zaman onu üstün tutarsınız.'

Geçmiş Zamanda İlericilik

İngilizcede geçmiş zamanda ilericilik, *to be* fiilinin *was, were* ile yapılan biçimleri ve *-ing* ekli asıl fiiliyle kurulur ve “*the past continuous*” adını taşır.

Türkçede geçmiş zamanın sürekliliği, *-yor-du* biçimiyle ifade edilir. Türkiye Türkçesi gramerinde bu biçimbirim ‘şimdiki zamanın hikâyesi’ olarak bilinir ve zaman kategorisi olarak incelenir. Oysa ‘şimdiki zamanın hikâyesi’ diye adlandırılan bu yapıda *-yor* eki sürekliliği, *-du* eki ise geçmiş zamanı belirtiyor. Bazen de geçmişte sürekliliği ifade etmek için *-mA²ktA²ydI²* biçimi kullanılıyor. Bu durumda, *-dI²* eki yine geçmiş zaman, *-mA²ktA²* eki ise ilerleyici görünüşü ifade eder.

Hem Türkçe hem İngilizcede geçmiş zamanın ilerleyici görünüşün asıl fonksiyonu, geçmişte belli bir zaman aralığı süren olayları ifade etmektir.

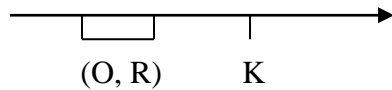
"Did you not think, Mr. Darcy, that I expressed myself uncommonly well just now, when I was teasing Colonel Forster to give us a ball at Meryton?"

(Biraz önce Albay Foster'a, Meryton'da bize bir balo vermesi için takılırken kendimi çok güzel ifade ettim, değil mi Bay Darcy?).

'Zaten beğenilecek mahlûk değil ya, ha, ne diyordum, şey... O sırada dansa kalkan Bay Bingley, Jane'i süzüyordu.'

'Elizabeth de Jane'in sevincini paylaşmaktaydı.'

Geçmişte sürekliliğinin biçimsel gösterimi şu şekildedir: $(O=R) < K$.

Şekil 5.24. Geçmişte ilerleyici görünüşün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

İngilizcede bir eylemin sürekliliğini vurgulamak için ‘*the past continuous*’ adlı biçim genellikle ‘*the past simple*’ biçimiyle kullanılır. Burada konuşucu geçmişte devam etmiş bir eylemi anlatmak için konuşma zamanından farklı ve söz konusu eylemin devam etmekte olduğu bir zaman noktasını referans alır.

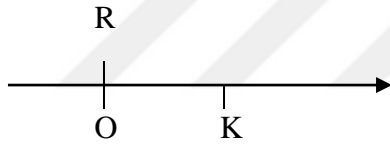
"I hope," *said she, as they were walking together in the shrubbery the next day, "you will give your mother-in-law a few hints..."*

(Ertesi gün birlikte fidanlıkta dolaşırken Caroline Bingley, Darcy'ye: "Umarım, şu hayırlı iş olduğu zaman," dedi, "kayınvalidenize dilini tutmanın yararlarını üstü kapalı birkaç kelime ile olsun anlatır...).

Bu durumda Türkçede geçmiş zaman yerine *-dığı zaman /-diğında* zarf-fiil ekleri kullanılır.

'Bence Elizabeth Bennet bu sabah odaya girdiği zaman şaşılacak kadar güzel görünüyordu.'

Bu cümlede Elizabeth'in odaya girme zamanı (referans zamanı), onun mükemmel görünme zamanı (olay zamanı) ile eşittir ve bunlar konuşma zamanından öncedir: (O=R) < K.

Şekil 5.25. Geçmiş zamanın ve geçmişte ilerleyici görünüşün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

Gelecek Zamanda İlericilik

Gelecek zamanda belli bir zaman aralığında devam eden olayı anlatmak için gelecek zamanda ilerleyici görünüş kullanılır. Bu biçimbirime oldukça nadir rastlanır.

İngilizcede gelecek zamanda ilerleyici görünüş, *shall / will* yardımcı fiili, *to be* fiilin yalın hâli ve *-ing* ekli asıl fiilden oluşur ve *the future continuous* olarak adlandırılır.

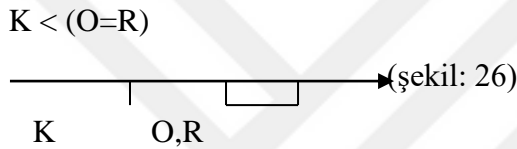
Türkçede gelecekte ilericilik bileşik yapıyla oluşuyor (asıl fiil + *-yor olacak*). Gelecek zamanda ilerleyici görünüş, gelecekte devam edecek olan bir eylemi ifade etmek için kullanılır.

'You will be having a charming mother-in-law, indeed; and, of course, she will always be at Pemberley with you.'

(Doğrusu pek sevimli bir kaynananız olacak. Onun iki günde bir Pemberley'e, yanınıza geleceğinden hiç kuşum yok).

'Ah, ölecek diye bir korkum yok. İnsan ufak önemsiz soğuk algınlıklarından ölmez. Ona iyi bakıyor olacaklar.'

Konuşma zamanından sonra gerçekleşecek bir olay, olaya özdeş bir referans zamanı ile dile getirilmektedir:

Şekil 5.26. Gelecekte ilerleyici görünüşün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

İngilizcede geçmişte gelecek zamanın ilerleyici görünüş biçimi vardır. Bu biçim, geçmişte gelecek zamanında belirli bir zaman aralığında süren eylemleri ifade eder.

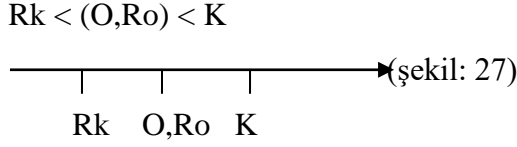
"You make me laugh, Charlotte; but it is not sound. You know it is not sound, and that you would never be acting in this way yourself."

Aynı cümleyi Türkçeye aktarmak için *-yor ol-acak-tı* biçimini kullanacağız. Bu biçimde *-yor* eki sürekliliği, *-acak* eki – olasılığı, *-tı* eki ise geçmiş zamanı gösterir.

"Beni güldürüyorsun Charlotte, ama düşündüklerin mantıklı değil. Mantıklı olmadığını ve senin başına gelse kendin de bu şekilde hareket etmiyor olacağını biliyorsun."

Bu bileşik yapıyla konuşma zamanından önceki bir referans noktası merkez alınarak konuşma zamanından sonraki bir olay anlatılır. Burada *-yor olacak* yapısının konuşma zamanından öncesine ait bir kullanımı söz konusudur. Ancak *-yor olacak* gibi bir bilginin ya da söylemin de bulunması gerekir. Görülen geçmiş zaman eki *-dı*, bu yapı

içinde tıpkı *-miş* eki gibi bir söylem aktarımına işaret etmektedir. Bu nedenle olaya ve konuşmaya ait iki ayrı referans noktası burada da söz konusudur ve sıralama şu şekildedir:

Şekil 5.27. Geçmişte gelecek zamanın ilerleyici görünüşün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

5.2.3. Alışılmış görünüş

Alışılmış görünüş, olayın alışıldığı şekilde gerçekleştiğini belirtir. Yani bu görünüşte eylem genellikle / sıkça gerçekleştirilmektedir.

Türkçede alışılmış görünüş *-ar / er* ekiyle ifade edilir. Dolayısıyla şimdiki zamanda alışılmış görünüş ifade eden *-ar / er* eki hem geniş zaman hem de alışılmış görünüşü ifade eder.

'Aramızdaki büyük farklardan biri de bu zaten. İltifatlar senin için her zaman sürpriz olur, benim için ise tam tersi.'

İngilizcede alışılmış görünüş sadece geçmiş zamanda görülür ve *used to* yapısıyla gösterilir. Geçmişte alışılmış görünüş konusunda yaygın görüş, *used to* kalıbıyla kurulan cümledeki olayın şimdiki zamanda devam etmediğidir.

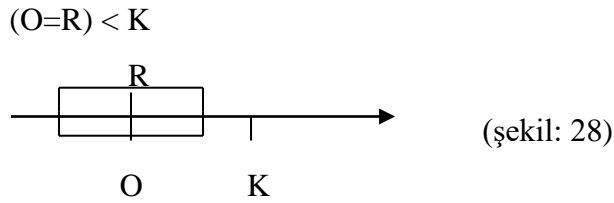
'She used to fear that he might be always flying about from one place to another'

(Onun her zaman bir yerden başka bir yere uçacağından korkuyordu)

Türkçede *-A²r-dİ²* biçimbirimi geçmişte alışılmış görünüşü ifade eder: *-dİ²* eki eylemin geçmişte olduğunu, *-A²r* eki ise, eylemin defalarca tekrarlandığı ve alışkanlık hâline getirildiğini belirtir.

'Bingley, Darcy'nin görüşlerine çok büyük bir güven duyar; yargılarına da büyük değer verirdi.'

Zaman ekseninde geçmişte alışılmış görünüşü şu şekilde gösterebiliriz:

Şekil 5.28. Geçmişte alışılmış görünüşün zaman çizgisi üzerinde gösterilmesi

Ayrıca, $-A^2rdI^2$ eki koşul cümlelerinde kullanılır, fakat bu çalışmada kip kategorisine ayrıntılı olarak değinilmeyecektir. Gelecek zamanda alışılmış görünüş biçimi hem İngilizcede hem de Türkçede yoktur.

5.2.4. Olasılık görünüşü

İngilizcenin dört zamana (şimdiki, geçmiş, gelecek ve geçmişte gelecek) sahip olduğu daha önce belirtilmişti. Geçmişte gelecek zaman önceki olayların sonraki olaylarla veya şimdi ve geçmişte olan belli noktalarla ilişkisini, olay öncesi ve sonrasını ifade etmek için kullanılır.

Türkçede ise olay-sonrası eylemleri belirtmek için ayrı bir zaman yoktur. Bunun yerine, İngilizcede olmayan olasılık görünüşü kullanılır. $-A^2cA^2k$ eki $-D^2I^4$ ekiyle bir araya gelerek görünüş ifade eder.

'Ablasını gerçekten merak eden Elizabeth arabayı almak mümkün olmadığı halde kardeşine gitmeye karar verdi; ata binmeyi bilmediği için çaresiz yürüyecekti.'

Yürüyecekti fiilinin $-ti$ ekinden eylemin geçmişe zamana ait olduğunu ve $-ecek$ ekinden eylemin olasılık görünüşüne sahip olduğunu görebiliriz. Yukarıdaki örnek cümlenin biçimsel gösterimi 8. şekildeki gibidir. Olay konuşma zamanından önce, referans zamanı ise olay zamanından önce gelir.

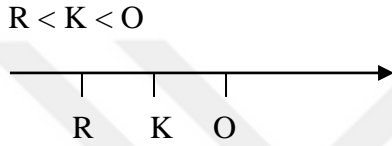
$$R < O < K$$

Ancak $-AcAk-tI$ ile kurulmuş cümleler, içinde yer aldıkları bağlamlara göre farklı anlamlar ve dolayısıyla farklı zaman sıralamaları ifade edebilirler.

Aşağıdaki cümledeki *-ecekti* biçimbirimi Türkçede bazen gelecekteki bir eylemin gerçekleşmeyeceğini anlatmak için kullanılır ve bu kullanımda zaman sıralaması değişir.

‘Sevgili Lizzacığım, sana yarın gelecektim. Fakat ata binmeyi bilmediğim için çaresiz kaldım’

Bu örnekteki “*gelmek*” eylemi konuşma zamanından sonrasına aittir. *-dl* eki ise, “*gelmek*” eylemine karar verildiği zamana, yani konuşma zamanından önceki bir zamana işaret etmektedir. Konuşma zamanından önceki bu zaman noktası referans zamanıdır.

Şekil 5.29. Türkçe geçmişte olasılık görünüşünün zaman çizelgesi üzerinde gösterilmesi

5.3. Sonuç

İngilizce ve Türkçe zaman-görünüş sistemlerinin karşılaştırmalı olarak incelemesi sonucunda, iki dil arasında ortak ve farklı özellikler tespit edilmiştir. Genel olarak İngilizce ve Türkçenin zaman sistemleri Comrie’nin genel zaman teorisinden farklıdır. İngilizcede geçmiş-şimdiki-gelecek zamanların dışında geçmişte gelecek zaman da ayırt edilmektedir. Türkçede ise üç ana zaman dışında bir de geniş zaman vardır. Ayrıca, dilbilimciler geçmiş zamanı öğrenilen ve bilinen geçmiş zaman olmak üzere ikiye ayırıyorlar. Fakat, bilinen ve öğrenilen geçmiş zaman eklerinde (*-DX* ve *-mXş*) zaman bakımından bir fark yoktur. *-DI* ve *-mİş* eki arasında kip farkı vardır.

İngilizcede görünüş, bitmiş ve bitmemiş olmak üzere ikiye ayrılır. Bitmemiş görünüş ilerleyici ve sadece geçmiş zamanında kullanılabilen alışılmış görünüşleri içerir. Türkçede ise görünüş, üzerinde yeterince araştırma yapılmamış bir konudur. Bu çalışmamızda, Comrie’nin görünüş kuramını esas alarak Türkçede bitmiş ve bitmemiş görünüşleri tespit ettik. Bitmemiş görünüşü de ilerleyici, alışılmış ve İngilizcede olmayan olasılık görünüşü olmak üzere üçe ayırdık.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Gerek bilimin gerek dilbilimin temel konularından biri olan zaman, aslında başlangıcı ve sonu olmayan, insanların tam olarak algılayamayacağı kadar karmaşık ve soyut bir olgudur. İnsanoğlu zamanı anlamlandırabilmek ve ondan daha verimli bir şekilde faydalanmak için saat, takvim gibi araçlar kullanmış ve zamanı yıl, ay, gün, saat gibi çeşitli bölümlere ayırmıştır. Dilbilimciler, belirledikleri bir zaman eksenine dayanarak üç ana zamanın var olduğunu kabul ederler. Bunlar: Geçmiş, şimdiki ve gelecek zamandır. Dilbilimde zamanlar olay zamanı ile konuşma zamanının karşılaştırılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla şimdiki zaman, olay zamanı ile şimdiki anın çakışması; geçmiş zaman, olay zamanının şimdiki andan önce gerçekleşmesi; gelecek zaman ise olay zamanının şimdiki andan sonra gerçekleşeceği anlamına gelmektedir.

Ancak bu sistem her dil için geçerli değildir. Nitekim dünyanın en tanınmış dili olan İngilizcede zaman kategorisi hâlâ tartışılan bir konudur. Örneğin, *will / shall* ve *should / would*'un gelecek zamanın yardımcı fiilleri olmadığını, bunların niyet, emir, istek, söz ifade eden gereklilik ve zorunluluk fiiller olduğunu söyleyen dilbilimciler İngilizcede zamanı geçmiş ve geçmiş-dışı zamanlar olmak üzere ikiye ayırırlar. Geleneksel gramerciler ise İngilizcede genel dil zaman teorisinde olduğu gibi üç zaman olduğunu kabul ederler. Bu çalışmada Comrie'nin zaman teorisi esas alınmıştır. Bu teoriye göre zamanlar: Konuşma anına yönelik 'şimdiki zamana yönetilmiş' ('salt') ve 'şimdiki zamana yöneltilmemiş' ('göreceli') zamanlar olarak ikiye ayrılmıştır. Bu durumda İngilizcede dört eylemsel zaman biçimi vardır. Bunlar: Şimdiki (the present), geçmiş (the past), gelecek (the future) ve geçmişte gelecektir (the future-in-the-past). Eylemin iki gelecek zaman biçimine sahip olması, geleceğin iki farklı yolla gösterilmesini sağlamaktadır: Şimdiki zamanla ilişkili olay sonrası ve geçmiş zamanla ilişkili olay sonrası.

Türkçede geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanların yanı sıra bu üç zamanı kapsayan bir geniş zaman da vardır. Ayrıca Banguoğlu, Ergin, Ediskun gibi bazı dilbilimciler Türkçede, bilinen ve öğrenilen geçmiş zaman olmak üzere iki geçmiş zamanın var olduğunu söylemişler ve Türkçe zaman eklerini bildirme kipleri ile eşleştirmişlerdir. Üstelik Türkçede yalın kipin üzerine ek-fiilin bir kipinin eklenmesiyle kurulan bileşik zamanlar da vardır.

Türkçede bildirme ve isteme kipleri üzerine gelen ek-fiilin üç kip ekiyle kullanılması ($-D^2I^4$, $-mI^4\text{ş}$ ve $-sA^2$) birleşik zamanlı çekimi sağlamaktadır. Böylece, hikâye (öykülü), rivayet (söylentili) ve şart (koşullu) bileşik zamanları ortaya çıkmaktadır. Örneğin, geleneksel gramer çalışmalarında, *yap-(t)-yor-du* fiili şimdiki zamanın hikâyesi olarak bilinir. Oysa bu durumda *-yor* eki şimdiki zamanı değil, ilerencilik fonksiyonunu taşımaktadır. Dolayısıyla bu yapı için “Şimdiki Zamanın Hikâyesi” yerine “Geçmişte İlerencilik” demek daha uygun olacaktır. Geleneksel Türk gramercileri anlam yerine ekleri esas aldıkları için bu tür adlandırmalar kullanmışlardır.

Türkçede zaman konusunda daha doğru tespitler yapabilmek ve anlamı da devreye sokmak için Türkiye’de yeteri kadar işlenmemiş olan görünüş kategorisini detaylı olarak incelemek gerekir. Biz, Türkiye’de bu konu ile ilgili fazla araştırma yapılmadığı için Bernard Comrie’nin ‘*Aspekt*’ adlı çalışmasını esas aldık. Aynı zamanda Türkçe ile görünüş kategorisi net bir şekilde belirlenmiş olan İngilizceyi karşılaştırarak Türkçedeki görünüş türlerini detaylı olarak göstermeye çalıştık.

İngilizce ve Türkçe yapı bakımından farklı dil gruplarına ait oldukları için bu dillerin zaman ve görünüş sistemlerini öncelikle işlev açısından karşılaştırdık. Çalışmamızın sonucunda Türkçedeki fiil çekim eklerinin çok fonksiyonlu olduğunu, bu sebeple söz konusu eklerin zaman işlevinin dışında görünüş ve kip fonksiyonları taşıdıklarını tespit ettik.

İngilizcede şimdiki (the present), geçmiş (the past), şimdiki zamanla ilişkili olay sonrası gösteren gelecek (the future) ve geçmiş zamanla ilişkili olay sonrası gösteren geçmişte gelecek (the future-in-the-past) olmak üzere dört eylemsel zaman biçimi vardır. Türkçede ise geçmiş, şimdiki, gelecek ve geniş olmak üzere toplam dört zaman vardır. Bilinen ve öğrenilen geçmiş zaman eklerinde ($-DX$ ve $-mX\text{ş}$) zaman bakımından bir fark yoktur. $-DI$ ve $-mI\text{ş}$ eki arasında kip farkı vardır.

Yine de *-miş* eki sadece kanıtsallık kipi fonksiyonu taşımaz. Eğer *gel-miş* ifadesindeki $-mI^4\text{ş}$ eki kullanmazsak, eylemin anlamını tamamen kaybederiz. Eylemin sadece kökü kaldığı için olayın ne zaman gerçekleştiğini bilemeyiz. Dolayısıyla, “*Hoca gel-miş.*” ifadesinde $-mI^4\text{ş}$ eki hem zaman hep kip bildirir. Üstelik $-mI^4\text{ş}$ eki görünüş fonksiyonu da taşır. Örneğin, “*Hoca gel-miş-ti.*” ifadesinde $-D^2I^4$ eki geçmiş zaman

belirtiyor, $-mI^4\text{ş}$ eki ise eylemin bitmiş olduğuna vurgu yapıyor. Böyle bir bu durumda $-mI^4\text{ş}$ eki bitmiş görünüşü anlamı taşıyor.

$-DI$ eki de Türkçede çok fonksiyonlu eklerden biridir. Geleneksel Türkçe dil bilgisinde $-D^2I^4$ ekinin bilinen geçmiş zamanı ifade ettiği bilinmektedir. Örneğin, “*Hoca gel-di.*” ifadesinde $-D^2I^4$ eki geçmiş zamanı ve konuşmacının buna şahit olduğunu veya bunu kesinlikle bildiğini gösterir. Bu örnekte $-D^2I^4$ eki hocanın geldiğini bildirdiği için bildirme kipidir. Ancak “*Hoca gel-di-(y)-di.*” cümlesinde ikinci $-D^2I^4$ eki geçmiş zamanı gösterdiğinde birinci $-D^2I^4$ eki olayın çok önce bittiğini belirtir; dolayısıyla $-mI^4\text{ş}$ eki gibi bitmiş görünüşü ifade eder. Türkçede bitmiş görünüş genelde geçmiş zamanla birlikte kullanılır. Fakat nadir durumlarda “*Hoca gel-miş ol-acak.*” ya da “*Hoca gel-miş ol-acaktı.*” gibi birleşik yapılarda gelecek zamanda da görülebilir.

İngilizcede geçmiş zamanlarda Türkçedeki görülen ve duyulan geçmiş zaman gibi bir ayrım yoktur. İngilizcede konuşmacının olaya şahit olup olmadığı en azından birkaç kelime ile ifade edilir veya bu bilgi ayrı bir cümle olarak söylenebilir. Bitmiş görünüş bu dilde şimdiki, geçmiş, gelecek ve geçmişte gelecek zamanlarda görülebilir.

Genellikle şimdiki zamanı ifade ettiği bilinen $-yor$ ve $-mA^2ktA^2$ ekleri görünüş anlamı da taşırlar. Örneğin, “*Hoca gel-(i)-yor-du.*” ve “*Hoca gel-mekte-(y)-di.*” cümlelerinde $-D^2I^4$ ekinin daha önce da gördüğümüz gibi geçmiş zaman, $-yor$ ve $-mA^2ktA^2$ eklerinin ise görünüş fonksiyonu vardır. Fakat şimdiki zamanı ifade eden $-mA^2dA^2$ eki görünüş anlamı taşımaz. $-yor$, $-mA^2ktA^2$ ve $-mA^2dA^2$ ekleri aynı zamanda bildirme kipi ifade eder.

İngilizcede, ilerleyici görünüş $-ing$ ekiyle yapılır. İlerleyici görünüş, şimdiki, geçmiş, gelecek ve geçmişte gelecek zamanlarda görülebilir. Ayrıca, İngilizcede ilerleyici görünüş bitmiş görünüş ile aynı yapıda kullanılabilir (*have been doing*). İlerleyici görünüş ile bitmiş görünüşün bu şekilde birleştirilmesi (the perfect continuous), bitmişliğin ayrı bir ‘zaman korelasyon’ kategorisine ayrılmasına sebep olmuştur.

İngilizcede olmayan ve üç temel zamanı da kapsayan geniş zaman, Türkçede $-A^2r/-r/-I^4r$ ekleriyle anlatılır. $-A^2r/-r/-I^4r$ ekleri sadece genel gerçekleri ve doğa kanunlarını ifade etmez, aynı zamanda sürekli yaptığımız, alışkanlık hâline gelen eylemleri anlatmada da

kullanılır. Örneğin, “*Hoca gel-ir-di.*” cümlesinde $-D^2I^4$ eki geçmiş zaman, $-I^4r$ eki ise alışılmış görünüşü ifade eder ve hocanın geçmişte ara sıra geldiğini gösterir. $-A^2r$ ekinin diğer fonksiyonu ise bildirme kipidir.

İngilizcede Türkçenin geniş zaman fonksiyonları şimdiki zaman (*the present simple*) ile ifade edilir. İngilizcedeki alışılmış görünüş ise sadece geçmiş zamanda görülür ve ‘*used to*’ kalıbıyla anlatılır.

“*Hoca gel-ecek.*” örneğinde olduğu gibi Türkçede gelecek zaman ifade eden $-A^2cA^2k$ eki, İngilizcede olmayan bir ‘olasılık’ görünüşü ifade eder. Örneğin, “*Hoca gel-ecek-ti.*” cümlesinde $-D^2I^4$ eki geçmiş zaman, $-A^2cA^2k$ eki ise hocanın geçmişte gelme niyetinin olduğunu gösterir ve olasılık görünüşü fonksiyonu taşır. Ayrıca, diğer eklerde olduğu gibi, $-A^2cA^2k$ eki aynı zamanda bildirme kipidir.

İngilizcede gelecek zaman en tartışmalı konulardan biridir. Çalışmamızda esas aldığımız teoriye göre İngilizcenin iki zaman kategorisi vardır. Buna göre İngilizcede herhangi bir eylem ilk önce geçmişe dönük olarak (geçmiş ya da şimdiki zaman sınıfına ait olma) değerlendirildikten sonra eylem geleceğe dair olarak (geçmiş ya da şimdiki zamanla ilişkili olarak olay sonrası olup olmadığı) değerlendirilmektedir. Dolayısıyla İngilizcede şimdiki zamanla ilişkili olay sonrasını gösteren gelecek zaman ve geçmiş zamanla ilişkili olay sonrasını gösteren geçmişte-gelecek zaman olmak üzere iki zaman daha vardır. Türkçede geçmişte olasılık görünüşü İngilizcede ayrı bir zaman olarak görülür.

Her iki dilde zaman kayması görülmektedir. Başka bir ifadeyle zaman kayması Türkçe ve İngilizcenin ortak dil bilgisi olgusudur. Gelecek zamanı ifade etmek için Türkçede bizzat gelecek zaman, şimdiki ve geniş zaman kullanılır. İngilizcede gelecek zaman bizzat gelecek zaman (*the future tense*), şimdiki zaman (*the present simple*), şimdiki zamanda ilerleyici görünüş (*the present continuous*) ve *to be going to* adlı yapıları ile ifade edilebilir. Fakat iki dilin zaman fonksiyonları farklıdır. Türkçedeki geniş zaman muhtemel bir gelecek zaman ifade ederken İngilizcedeki *the present simple* kesin gelecek zaman ifade eder. Türkçedeki şimdiki zaman başlamak üzere olan bir gelecek zamanı belirtmekte, İngilizcedeki *the present continuous* ise planlanmış veya gerçekleşme ihtimali yüksek olan bir olayı anlatmaktadır.

Şunu belirtmek gerekir ki şimdiki zamanın kullanım alanları çok geniştir. Şimdiki zaman, gelecek zaman dışında geçmiş zamanı da gösterebilir. Hem İngilizce hem de Türkçede şimdiki zaman, geçmişte gerçekleşmiş olan eylemleri daha canlı bir biçimde göstermek amacıyla çeşitli hikâyelerde kullanılır. Bu zamana tarihsel şimdiki zaman denir.

Sonuç olarak bu çalışmada İngilizce ile Türkçenin zaman ve görünüş sistemleri karşılaştırmalı biçimde incelenmiştir. Zaman ve görünüş konusunda Türk ve yabancı dilbilimciler tarafından bugüne kadar yapılmış olan çalışmalara ve bu konudaki farklı görüşlere değinilmiş, her iki dilin zaman ve görünüş kategorileri incelenmiş ve kendi varsayımımız ortaya konmuştur. Türkçe ile İngilizcenin zaman ve görünüş bakımından karşılaştırılması sonucunda elde ettiğimiz veriler aşağıda tablo hâlinde gösterilmiştir.

Çizelge 6.1. *Türkçe ve İngilizce Zaman ve Görünüş Fonksiyonlarının Karşılaştırılması*

Zaman/Görünüş Fonksiyonu	Türkçe	İngilizce
I. Şimdiki Zaman	-yor, - mA^2ktA^2 , - mA^2dA^2	V_1 (-s/es) (the present simple)
1.1. Konuşma zamanında aynı anda olan olayı ifade eder.	+	+(nadir)
1.2. Konuşma zamanından önce başlayan ve konuşma zamanından sonra devam eden olayı ifade eder (insan huyu, düşüncesi, alışkanlığı anlatır).	+*	+
1.3. Gelecek zamanı ifade eder		
a) Başlamak üzere olan bir gelecek zaman belirtir	+	+
b) Kesin gelecek zaman belirtir		
1.4. Geçmiş zamanı ifade eder (geçmiş zaman eylemleri daha canlı bir biçimde göstermek için hikâyelerde kullanılır).	+	+
A. Şimdiki Zamanda İlericilik	-yor, - mA^2ktA^2 , - mA^2dA^2	am/is/are +Ving (the present continuous)
A.1. Geçici olay ve durum ifade eder.	+	+
A.2. Sınırlı süreden fazla gerçekleşen ve kısmen alışkanlık ifadesi olayları taşıyan olayları belirtir	+	+
A.3. Gelecek olayları ifade eder		
a) Başlamak üzere olan bir gelecek zaman belirtir	+	+
b) Planlanmış ve olacak ihtimali yüksek olan bir gelecek zaman belirtir		
A.4. Rahatsız edici, sinir bozucu alışkanlıkları ifade eder		+

A.5. Geçmişte başlayan ve şimdiki zamanda devam eden olayları ifade eder.	+	
B. Şimdiki Zamanda Bitmiş	$-mI^4\text{ş}$ $ol(u)yor\emptyset$	<i>Have/has</i> $+V_3$ (the <i>present</i> <i>perfect</i>)
B.1. Geçmişte gerçekleşen ve şimdiki zamanda sonucu olan olayı ifade eder. B.2. Geçmişte en azından bir defa gerçekleşen olayı belirtir (olayın gerçekleştiği zaman önemli değil). B.3. Yakın geçmiş zamanı belirtmek için. B.4. Geçmişte başlayan ve şimdiki zamanda devam eden olayları ifade eder.	+	+ + +
C. Şimdiki Zamanda Devamlı Bitmişlik	-	<i>Have/has</i> $+been +$ <i>Ving</i> (the <i>present</i> <i>perfect</i> <i>continuous</i>)
C.1. Geçmişte başlayan ve şimdiki zamanda devam eden olayları ifade eder.		+
II. Geniş Zaman	$-ar/-er/-r$	-
2.1. * Konuşma zamanından önce başlayan ve konuşma zamanından sonra devam eden olayı ifade eder (insan huyu, düşüncesi, alışkanlığı anlatır) 2.2 <i>Sen</i> ve <i>siz</i> şahıs zamirleriyle kullandığında istek, rica ve kibarca emir ifade eder 2.3. İhtimali gelecek zaman ifade eder	+ (<i>ikisi de</i> <i>kullanılabilir</i>) + +	
III. Geçmiş Zaman	$-mI^4\text{ş}, -D^2I^4$	V_2 (the <i>past</i> <i>simple</i>)
3.1. Geçmişte basit eylemleri ifade eder. 3.2. Geçmiş eylemlerin ardışıklığı ifade eder. 3.3. Gerçekleşen eylemin anlatan kişi tarafından bilindiğini ifade eder. 3.4. Görülmeyen ama bir başkasından duyup öğrenilen olayları ifade eder.	+ + $+(-D^2I^4)$ $+(-mI^4\text{ş})$	+ +
A. Geçmişte İlericilik	$-yor-du-\emptyset$	<i>was/were</i> $+Ving$ (the <i>past</i> <i>continuous</i>)

A.1. Geçmişte belli bir zaman aralığı süren olayları ifade eder.	+	+
B. Geçmişte Bitmişlik	$-D^2I^4ydI^4, -mI^4\text{şt}I^4; -mI^4\text{ş oldu}\emptyset$	<i>had +V₃ (the present perfect)</i>
B.1. Geçmişte olmuş bir olaydan daha önce olmuş bir başka olayı ifade eder.	+	+
B.2. Çok önceden olan ve daha yakın geçmişte sonuç gösteren olayı ifade eder.	+	+
C. Geçmiş Zamanda Devamlı Bitmişlik	-	<i>had +been + Ving (the past perfect continuous)</i>
C.1. Geçmişte tamamlanmış ama belli bir zaman aralığı süren olayı ifade eder.	+	
D. Geçmişte Alışılmış Görünüş	$-A^2r-dI^2\emptyset$	<i>used to +V₁</i>
D.1. Geçmişte alışılmış görünüş, tartışmalarında olayın şimdiki zamanda devam etmediğini ifade eder.	+	+
E. Geçmiş Zamanda Olasılık	$-A^2cA^2k - tI^2$	-
E.1 Geçmişteki olay-sonrası eylemleri ifade eder.	+	
E.2. Gelecekte gerçekleşmeyecek eylemleri ifade eder.	+	
IV. Gelecek Zaman	$-A^2cA^2k$	<i>shall/will + V₁ (the future simple)</i>
4.1. Gelecekte basit eylemleri ifade eder.	+	+
A. Gelecekte İlericilik	$-yor olacak\emptyset$	<i>shall/will +be + Ving (the future continuous)</i>
A.1. Gelecekte devam edecek olan eylemleri ifade eder.	+	+
B. Gelecekte Bitmişlik	$-mI^4\text{ş olacak}\emptyset$	<i>shall/will +have +V₃ (the future perfect)</i>
B.1. Gelecekte belirli bir zamandan önce tamamlanması beklenen eylemleri ifade eder.	+	+

C. Gelecek Zamanda Devamlı Bitmişlik	-	<i>shall/will +have +been+Ving (the future perfect continuous)</i>
C.1. Gelecekte bir eylemin ne kadar süre devam etmekte olduğunu ifade eder.		+
V. Geçmişte Gelecek Zaman	-	<i>should/would +V₁ (the future-in-the- past simple)</i>
5.1. Şimdiki veya geçmişte olan belli noktalara ilişkili olay-sonrası ifade eder.		+
A. Geçmişte Gelecek Zamanda İlericilik	<i>-yor olacaktıØ</i>	<i>should/would +be + Ving (the future- in-the-past continuous)</i>
A.1 Geçmişte gelecek zamanında belirli bir zaman aralığı süren eylemleri ifade eder.	+	+
B. Geçmişte Gelecek Zamanda Bitmişlik	<i>-miş olacaktıØ</i>	<i>should/would + have+ V₃ (the future-in-the- past perfect)</i>
B.1. Geçmişte gelecek zamanında belirli bir zamandan önce tamamlanması beklenen eylemleri ifade eder.	+	+
C. Geçmişte Gelecek Zamanda Devamlı Bitmişlik	-	<i>Would + have+been Ving (the future-in-the- past perfect continuous)</i>
C.1. Geçmişte gelecek zamanında tamamlanması beklenen biçiminin sürekliliğini ifade eder		+

KAYNAKLAR

- Akşehirli, S. (2010). Türkçede konuşma zamanı, olay zamanı ve referans zamanı ilişkileri. *Turkish Studies*. 5(4), 35-70.
- Aslan Demir, S. (2013). Türkmencede kılınış işlemcisi olarak art-fiiller. *Türkbilig*, (26), 67-90.
- Aslan-Kechriotis, C. (2006). Perfect in Turkish. *Turkic Languages*, 10, 246-270.
- Austen, J. (2007). *Aşk ve gurur* (çev. Nihal Yeğınobalı). Dünya Klasikleri (Eserin orijinali 1813 yılında yayımlandı). Ankara: Engin Yayınevi.
- Bacanlı E. (2008). Türkiye Türkçesindeki –miş ekinin dolaylılık ve dolaylılık-dışı kullanımlarında zamansal atıf. *Bilig*, (44), 1-24.
- Banguoğlu, T. (1998). *Türkçenin grameri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 440-444
- Bassarak, A. (1997). Türkçe zaman kiplerinin dogallık dereceleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara, 31-36
- Benzer, A. (2012). *Fiilde zaman, görünüş, kip ve kiplik*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 52-57, 87-110.
- Bilgegil, M. K. (1982) *Türkçe dil bilgisi*. İstanbul: Dergâh Yayınevi, 29.
- Binnick, I. R. (1991). *Time and the verb a guide to tense and aspect*. New York: Oxford Üniversitesi Yayınları, 9.
- Bozkurt, F. (2004). *Türkiye Türkçesi - Türkçe öğretiminde yeni bir yöntem* (3. baskı). İstanbul: Kapı Yayınları, 89-110.
- Comrie, B. (1976). *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press, 1-32, 52-64.
- Comrie, B. (1985). *Tense*. Cambridge: Cambridge University Press, 1-64, 122-125.
- Dahl, Ö. (1985). *Tense and aspect systems*. Oxford: Basic Blackwell, 157.
- Darbanova, N. A. (2010). Vremya v lingvistiçeskih issledovaniyah: Predistoriya i sovremennost'. (Dilbilm araştırmalarında zaman: tarih ve modernlik) *Vestnik Buryatskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, (10), 50-53.
- Demir, İ. (2015) Türkiye Türkçesinde –diydi ve –mişti biçim birimleri üzerine. *TÜBAR XXXVII*, 98-101.
- Demir, N., Yılmaz E. (2003). *Türk dili el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayıncılık, 187-191.
- Derczynski, L., Gaizauskas, R. (2013). Empirical validation of Reichenbach's tense framework. *Department of Computer Science, University of Sheffield, UK*, 1-3.
- Dilaçar, A. (1971). *Dil bilgisi: Tanımı, adı, kapsamı, türleri, yöntemi, eğitimdeki yeri ve tariçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 12.

- Dilaçar, A. (1973-1974). Türk fiilinde 'Kılınış'la 'Görünüş' ve dilbilgisi kitaplarımız. *TDAYB*, 159-171.
- Ediskun, H. (1992). *Türk dilbilgisi*. Ankara: Remzi Kitabevi, 170-182.
- Ercilasun, A. (1999). Türkçede fiil ve fiil çekimi. *Türk Gramerinin Sorunları II*. Ankara, 92.
- Ergin, M. (2011). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları, 298-300.
- Erkman-Akerson, F., Ozil, Ş. (1998). *Türkçede niteleme sıfat işlevli yan tümceler*. İstanbul: Simurg Yayınevi, 298, 300.
- Erkman-Akerson, F. (2000). *Dile genel bir bakış*. İstanbul: Multilingual Yayınevi, 148.
- Fortunatov, F. F. (1956). *Izbrannıye trudi (Tom 1)*. (Seçilen Eserler. 1.cilt) Akademiya nauk SSSR: Moskva, 153-154.
- Frawley, W. (1992). *Linguistic semantics*. New Jersey: Lawrence Associates Inc. Publisher, 26.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*, İstanbul: Ahmet Sait Basımevi, 190.
- Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. P. Cole and J. Morgan (Eds.). *Syntax and Semantics*, Academic Press, (3), 22-40.
- Göksel, A., Kerslake, C. (2005). *Turkish a comprehensive grammar*. London ve New York: Routledge Yayınevi, 287-292.
- Günay, V. D. (2002). *Göstergebilim yazıları*. İstanbul, 29.
- Hatipoğlu, V. (1972). *Türkçenin sözdizimi*. Ankara: TDK Yayınları, 128-129.
- Jendraschek, G. (2011). A fresh look at the tense-aspect system in Turkish. *Language Research*, 47(2), 1-8.
- Johanson, L. (1971) Aspekt im Türkischen. Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems. Uppsala.
- Kobrina, N. A., Korneyeva, E. A., Ossovskaja, M. I., Guzeyeva, K. A. (1999). *Grammatika angliyskogo yazıka (İngiliz Dili Grameri)*. St.Petersburg: Soyuz, 15-46.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. London ve New York: Routledge Yayınevi, 336.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi grameri (Şekil bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 567-583.
- Kuram, K. (2015). *The organisation of functional heads and TAM interpretation in turkish*. (doctoral dissertation, Newcastle University, 2015). 95-115.

- Leech, G. (2004). *Meaning and the english verb*. (Third Edition). London ve New York: Routledge Yayınevi, 23-25.
- Lewis, G. (1967). *Turkish grammar*. New York: Oxford Yayınları.
- Lyons, John. (1983). *Kuramsal dilbilimine giriş* (çev. Ahmet Kocaman), (Eserin orijinali 1968’de yayımlandı), Ankara, 281-282.
- Michaelis, L. A. (2006). Time and tense. *The Handbook of English Linguistics*. Oxford: Blackwell, 2-8.
- Newton, İ. (1989). *Matematiçeskiye naçala naturalnoy filosofii*. (çev. Krılov A.N.). Moskova: Nauka, 35.
- Olsen, M. B. (1994) *A Semantic and pragmatic model of lexical and grammatical aspect*. Doctoral Dissertation, Northwestern University.
- Olsen, M. B. (1997). *A semantic and pragmatic model of lexical and grammatical aspect*. New York & London: Garland Publishing, Inc., 34.
- Peşkovskiy, A. M. (1956). *Russkiy sintaksis v nauçnom osveşenii* (7. baskı). Moskova, 105.
- Reichenbach, H. (1947) *Elements of symbolic logic*. New York: Free Press, 1-13.
- Rivlina, A. A. (2009). *Teoretiçeskaya grammatika angliyskogo yazıka*. (İngiliz Dili Teorik Dilbilgisi) Blagoveşensk: BGPU, 88-105.
- Rojdestvenskiy, Y. V. (1990). *Leksii po obshemu yazıkoznaniyu*. (Genel Dilbilim Ders Notları). Vışşaya Şkola: Moskova, 103.
- Sebzecioğlu, T. (2004) Türkçede kip kategorisi ve –yor biçimbiriminin kipsel değeri. *Dil Dergisi*, 18-32.
- Slobin, I. D., Aksu, A. A. (1982). *Tense-aspect-modality in Turkish, Tense-aspect: Between semantics and pragmatics*. Amsterdam: John Benjamin Yayınevi, 186.
- Smith, S. C. (1997). *The parameter of aspect*. Dordrecht: Kluwer Akademik Yayınları, 3
- Şarıpov, O. V. (2000). *Filosofskiye voprosı nauchnih predstavleniy o prostranstve i vremeni*. Novosibirsk: Novosibirsk Üniversitesi, 5-10.
- Taylan, E. E. (1997). Türkçe’de görünüş, zaman ve kiplik ilişkisi: (-DI) biçimbirimi. *XI. Dilbilim Kurultayı: Bildiriler ÖDTÜ*, s. 1-11.
- Uğurlu, M. (2003). Türkiye Türkçesinde “bakıs”(“Aspektotempora”). *Türkbilig*: Ankara, 124-133.
- Underhill, R. (1976). *Turkish grammar*. Cambridge, Massachusetts ve London: MIT Yayınları.
- Ureel J.J.J. (2011). *Form-focused instruction and the acquisition of tense by Dutch-speaking learners of English: Experimental studies into the effects of input practice*

and output practice. Doctoral Dissertation, Amsterdam Center for Language and Communication, 10-35.

Uspenskiy, B. A. (1997). *Ízbranniye trudi. Tom III. obşeye i slavyanskoye yazıkoznaniye*. (Seçilen Çalışmalar. 3. Hacim. Genel ve Slav Dilbilimi). Yazıki Russkoy Kulturu: Moskova, 35.

Üstünova, K. (2005). Türkçede zaman kavramı ve işlenişi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 187-201.

Uzun, N. E. (2004). *Dünya dillerinden örnekleriyle dilbilgisinin temel kavramları. Türkçe üzerine tartışmalar*. Türk Dilleri Araştırma Dizisi:39, Pandora Kitabevi: İstanbul, 189.

Vardar, B. (2002). *Dilbilimden yaşama: Yapısalcılık*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 228.

Whitrow, G. J. (2003). *Yestestvennaya filosofiya vremeni*. (çev. Molçanova Y., Skurlatova V., Şuşurina S.), Moskova: Progress (Eserin orijinali 1961'de yayımlandı), 41.

İNTERNET KAYNAKLARI

İnternet: Austen, J. (2008). *Pride and prejudice*. (hızl. David Widger). *The Project Gutenberg ebook*. Web:<https://www.ucm.es/data/cont/docs/119-2014-04-09-Pride%20and%20Prejudice.pdf> adresinden 15 Şubat 2016'da alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : İefremenko, Kateryna
 Uyuğu : Ukrayna
 Doğum tarihi ve yeri : 16.01.1991, Ukrayna
 Medeni hali : Bekâr
 Telefon : +905078547417
 e-mail : ekaterinaefremenko@yandex.ru

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi Kharkiv Milli Pedagoji Üniversitesi,	Devam Ediyor
Yüksek lisans	Ukrayna	Mayıs 2015
Lisans	Kharkiv Milli Pedagoji Üniversitesi, Ukrayna	Mayıs 2012
Lise	№162, Kharkiv, Ukrayna	Haziran 2008

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2016	Ukrayna	Akademik yazarlar danışmanı

Yabancı Dil

İngilizce

Hobiler

Fitness, masa tenisi.

GAZİ GELECEKTİR..

